

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
EESTI KEELE OSAKOND

Kertu Kirjasto

UUED INGLISE LAENSÕNAD JA LAENTÄHENDUSED EESTI ÕIGUS- JA
HALDUSTEKSTIDES

Magistritöö

Juhendajad Tiina Leemets ja teadur Kristel Ress

Tartu 2015

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Laenamisest eesti keeles	7
1.1. Inglise keelest laenamise ajalugu ja põhjuseid	7
1.2. Laensõnade jagunemine	10
1.2.1. Täenduslaenud ja tähendusmuutused	11
1.2.2. Täenduslaenud rahvusvahelises sõnavaras ja omasõnades	14
1.3. Oma- ja võõrsõna määratlemine ja suhe	16
1.3.1. Oma- ja võõrsõna kasutus	16
1.3.2. Võõrtüved ja võõrad võõrsõnad	17
2. Õigus-, haldus- ja ametikeel	19
2.1. Allkeelte liigitus	19
2.1.1. Keel õigus- ja haldustekstides	20
2.1.2. Tõlkimise osatähtsus	23
2.2. Euroopa Liit ja eesti keel	24
2.2.1. Eurotekstid ja eurokeel	25
2.2.2. Eesti keel eurotekstides ja eurokeelehoole	26
3. Uurimismeetod ja -materjal	30
3.1. Materjali analüüs	32
3.1.1. Täenduslaenud omasõnades	32
3.1.1.1. Substantiivid	32
3.1.1.2. Verbid	38
3.1.1.3. Adjektiivid	43
3.1.1.4. Adverbid	46
3.1.2. Täenduslaenud rahvusvahelistes sõnades	46
3.1.2.1. Substantiivid	46
3.1.2.2. Verbid	66
3.1.2.3. Adjektiivid	76
3.1.3. Võõrsõnad	86
3.1.3.1. Substantiivid	86
3.1.3.2. Verbid	90
3.1.3.3. Adjektiivid	95
3.1.4. Tõlkelaenud	98
3.2. Järeldused	99
3.2.1. Täenduslaenude semantilised ja süntaktilised muutused	104
3.2.2. Võõrsõnade kasutus ja tähendus	115
Kokkuvõte	121
Materjali allikad ja lühendid	126
Kirjandus	129

New English semantic loans and loanwords in Estonian legal and administrative acts.	
Summary	136
Lisad.....	139
Lisa 1. Laentähenduste esinemus materjalis ja sõnaraamatutes.....	139
Lisa 2. Võõrsõnade esinemus materjalis ja sõnaraamatutes	142

Sissejuhatus

See magistritöö käsitleb eesti keeles esinevaid uusi inglise laensõnu ja laentähendusi omasõnade ja rahvusvaheliste sõnade seas ning kuulub leksikoloogia valdkonda. Töös vaadeldakse keelendeid keelekorralduslikust aspektist ning põhirõhk on laenude semantikal. Ametnike tekstidele on kantseliitliku keelepruugi kõrval iseloomulikud võõrapärasused, mida on soodustanud inglise keele mõju eriti alates 1990. aastatest. Näiteks võib olla tegu laenava keele jaoks uue sõnaga, aga see on semantiliselt üleliigne, kui sama tähendusega sõna on juba keeles käibel.

Inglise keele mõju ei avaldu vaid keelendite laenamises, vaid sageli ja ekslikult võetakse üle ka tähendusi, näiteks 'alustama, algatama; avama' sõnale *kaardistama* inglise verbi *map* eeskujul. Inglise ja eesti keele sõnade tähendus on erisuguse mahuga. Inglise keelendid on eelkõige polüseemilised ja seetõttu harilikult üldisema tähendusväljaga. Tähenduslaenude edasist uurimist ajendasid bakalaureusetöös (Kirjasto 2013) eesti tõlkeajakirjandusest leitud inglise laentähendused, mida töös põgusamalt käsitleti. Kui tsitaatsõnu ja mugandusi, nende kirjakuju jm on eesti keeles uuritud üsna ulatuslikult, siis tähenduslaene ehk semantilisi laene on vähem käsitletud.

Magistritöö eesmärk on uurida, milliseid inglise sõnu ja tähendusi leidub eesti õigus- ja haldustekstides. Keelendite esinemust ja tähenduse muutumist vaadeldakse ka sõnaraamatute vanematest väljaannetest, et näidata semantikamuutusi ning eeldatavat aega, millal sõnu ja tähendusi võidi keelde laenata. Samuti vaadatakse sõnade sobivust ja vajalikkust eesti kirjakeele normist lähtudes.

Võõrkeelenditest esitatakse töös need rahvusvaheliste tüvedega sõnad, mis inglise keele eeskujul eesti keelde laenatuna asendavad sõnatähenduslikult olemasolevaid omasõnu, nagu *innovatsioon* sõna *uuendus* asemel. Need lekseemid ei too keelde kaasa uusi mõisted, vaid on semantiliselt põhjendamatud. Töös arutletakse võõrsõnade kasutamise põhjuste üle.

Tähenduslaenud on üks laenutüüpe, mille korral saab sõna teisest keelest juurde uue tähenduse. Inglise keelest tulnud semantilisi laene on Eestis põhjalikumalt uurinud Tiina

Leemets. Töös analüüsitakse tähenduslaenude semantilisi ja süntaktilisi muutusi, sõnade ja tähenduste esinemust erinevates sõnaraamatutes, ka sama sõnaraamatu vanematest väljaannetest, keelenormipõhiseid ja -vastaseid tähendusi.

Uurimistöös antakse muu hulgas vastused järgmistele küsimustele: (1) milliste sõnade semantika on samade ingliskeelsete vastete mõjul aja jooksul muutunud; (2) millised tähendusnihked neis esinevad ja kuidas see mõjutab keelendite arusaadavust; (3) milliseid inglisemõjulisi tarbetuid võõrsõnu eelistatakse kasutada õigus- ja halduskeeles olemasolevate omasõnade asemel.

Uurimuse teoreetilise osa esimestes peatükkides käsitletakse laenamist ja laenude liigitamist, inglise keelest laenamise ajalugu, laentähendusi rahvusvahelistes sõnades ja omasõnades ning antakse ülevaade tähendusmuutuste tüüpidest. Samuti käsitletakse oma- ja võõrsõna jooni, kasutust ning võõraid võõrsõnu ehk libavõõrsõnu. Edasistes peatükkides vaadeldakse õigus- ja halduskeele olemust ning eurotekstide keelekasutust, põgusamalt käsitletakse tõlkimist.

Uurimistöö empiirilise materjali moodustavad avalikud ametiteksid. Materjali üks osa hõlmab 20 eesti originaalteksti, milleks on ministeeriumide 2005.–2014. aastal koostatud arengukavad ja strateegiad. Materjali teiseks osaks on võrdluseks valitud 2014. aastal tõlgitud eurotekstid veebilehelt Eur-Lex, täpsemalt 20 õigusakti (10 määrust ja 10 direktiivi). Euroopa Liidu (ELi) õigusaktide sõnavara on ka varem uuritud, näiteks kirjutas Kadi Mihkla 2010. aasta magistritöös võõrsõnade kasutamisest Eesti ja Euroopa õigusaktides ning Kristi Uibokand 2014. aasta magistritöös ELi ametlike dokumentide eestikeelsetes tõlgetes esinevatest probleemidest.

Materjali analüüs koosneb kolmest osast. Esimeses osas esitatakse tähenduslaenud omasõnades koos tähendusmuutuse analüüsiga. Teises osas on vaatluse all tähenduslaenud rahvusvahelistes sõnades. Kolmanda osa rahvusvaheliste võõrsõnade analüüsis keskendutakse võõr- ja omasõna suhtele ja kasutusele, samuti vaadeldakse sõnasemantikast. Kõik kogutud keelendid on toodud koos allikatest pärit lausetega ning sõnaliikidesse paigutatuna. Enamjaolt vaadeldakse lähemalt igat näitelause ja pakutakse välja ka keelekorralduslikult sobivamad keelendid. Kuna sõnaanaluüs on semantiline, toetatakse järgmistele sõnaraamatutele: õigekeelsussõnaraamat (2013), võõrsõnade leksikon (2012), ametniku soovitusõnastik (2013), inglise-eesti suur

seletav sõnaraamat (2011) ja inglise-inglise sõnaraamat (2015). Võrdlusaluseks on vaadeldud sõnade esinemust ja tähendusseletusi varasemates, 1976. ja 1999. a õigekeelsussõnaraamatutes ning 1978. a võõrsõnade leksikonis.

Töö järeldustes (peatükid 3.2, 3.2.1 ja 3.2.2) antakse ülevaade sellest, milliseid laentähendusi ja -keelendeid, tähendusmuutusi uuritud õigus- ja haldustekstides esineb ning kuidas need mõjutavad tekstist arusaamist. Semantiliste laenude juures vaadeldakse lisaks konnotatsiooni- ja kollokatsioonimuutusi ning süntaktilisi ümberkujunemisi (rektsiooni). Võõrsõnade järeldus hõlmab oma- ja võõrsõnade kasutamist ja eelistamist ning selle põhjuseid, sõnade esinemust sõnaraamatutes.

Järeldustes esitatakse ka statistilisi tulemusi. Kuigi töös arvulistele näitajatele ei keskenduta, näitavad need siiski mõningaid suundumusi laentähenduste esinemise kohta omasõnades ja internatsionalismides ning viitavad oma- ja võõrsõna suhetele õigus- ja haldustekstides. Samuti saab arvväärtuste põhjal järeldada, milline on vaadeldavate laenurühmade kasutus strateegiadokumentides ja tõlgitud õigusaktides.

Kõik leitud keelendid koos (täendus)esinemusega uurimismaterjalis, sõnaraamatutes (sh terminibaasis IATE) esitatakse lisades 1 ja 2.

1. Laenamisest eesti keeles

Laenamine ehk keeleelementide ülevõtmine väljendub keelekontaktis olevate keelte vahel, olles väga harilik nähtus. Laenata võib kõigil keeletasanditel (liited, sõnatüved, tarindid, sõnavara jne), leksikaalsete üksuste siirdumine keelest keelde on kõige tavalisem (EKK 2007: 450). Laenkeelendeid, mis pärinevad inglise keelest, nimetatakse ka anglitsismideks (ingl *anglicisms*), näiteks loetleb „Eesti keele käsiraamat“ nende hulka nii konstruktsioone, sõnu kui ka vorme (2007: 611–612).

Tavaliselt on laenamine ühesuunaline, st üks keel on **laenuandja keel ehk lähtekeel** ja teine **vastuvõtja ehk sihtkeel**, seejuures lähtekeele kultuuri iseloomustab kõrgem prestiiž (Anderson 1973: 95). Uute sõnade tulekut võib sihtkeele aspektist vaadelda positiivse või negatiivseks – need on keeles kas rikkus või üleliigsus. April McMahon (1999: 201–202) nimetab laenamise põhiliseks motiiviks vajadust tähistada uut objekti, nähtust vm, mille jaoks sihtkeeles sõna puudub.

Teine ajend on seotud kontaktis olevate keelte staatustega, mille korral toimub laenamine suurema kõnelejaarvuga ja prestiižsemast keelest väiksema kõnelejaarvu ja prestiižiga keelde. Selleks et keelekontakt ja laenamine saaks toimuda, on vaja kakskeelset kõnelejat, kellel on oskus kasutada kahte keelt nii kõnes kui ka kirjas. (McMahon 1999: 200–202)

1.1. Inglise keelest laenamise ajalugu ja põhjused

Esimesed inglise päritolu sõnad ilmnevad eesti keeles 18. sajandi lõpus ja 1820ndatel. Tolleaegsed laenud tulid eesti keelde enamasti vahenduskeele kaudu, milleks oli põhiliselt saksa keel. Sõnu võeti üle ka otse inglise keelest suuliselt, 19. sajandi lõpul esineb aga laene ka tõlgitud teostes. See laenuperiood kestis kokku sada aastat.

20. sajandi alguses tuli eesti keelde rohkelt rahvusvahelisi sõnu, sealhulgas inglise laene. Neid laene põhjustas vajadus täiendada oskuskeelte, täpsemalt meresõidu,

poliitika, spordi jm sõnavara (laensõnade näiteid: *pleed, poni, blokaad, miiting*). Mida rohkem inglise sõnu keelde tuli, seda enam hakati arutlema nende õigekirja üle. (Jõgi 2014: 160–161, 230–231; Raiet 1961: 155, 157)

Suur osa laenatud inglise sõnavarast on eesti keelde jõudnud 20. sajandi kahekümnendatel ja kolmekümnendatel, mida mõjutasid muutused kaubanduse, tööstuse, põllumajanduse, spordi jt valdkondades, nt sõnad *import, smoking, nokaut* ja rahvusvahelised sõnad *test, staar, reporter*. Palju laene võeti inglise keelest otse üle kirjanduse tõlkimise kaudu, aga neid saabus ka saksa keele vahendusel. Üleüldiselt suurenes inglise mõju ühiskonnas inglise keele õpetuse ja reisimise tulemusel. (Jõgi 2014: 230, 232–234; Raiet 1961: 158)

Nagu teistest keeltest laenamise puhul on ka inglise laenkeelendite ülevõtt olnud muutlik, st on esinenud aktiivseid ja vähemaktiivseid laenuperioode. Laenamine oli tagasihoidlikum pärast II maailmasõda kuni 20. sajandi viimase aastakümneni. Samuti vahetas saksa keele kui vahenduskeele välja vene keel. Vahenduskeel avaldab keelenditele omakorda mõju, sest määrab inglise päritolu sõnade häälikulis-ortograafilise kuju. Samas võib laensõna tulla keelde mitmel ajajärgul, eri vahenduskeelte kaudu ja ka eri tähendustes (Raiet 1966: 12). Hääldusest ja kirja- ja pildist võib saab enamasti järeldada, millise vahenduskeele kaudu on laensõna eesti keelde jõudnud. (Jõgi 2014: 162, 187; Raiet 1961: 154)

ENSV ajal tuli sõnu põhiliselt vene keele kaudu ja enim tehnika-, füüsika- ja elektroonikalaene, nagu *radar, džiiip, filler* jt, vähesemal määral saabus sõnu muusika ja põllumajanduse valdkonnast (Jõgi 2014: 234–235). 1960. aastatel võeti sõnu otse inglise keelest, need olid seotud informaatika, psühholoogia, küberneetika, sotsioloogia jm valdkondadega. Soome keel oli vahendajaks muusika, filmi jm meelelahutussõnavara ülevõtul. (Jõgi 1989: 649) Leemetsa (2003: 571–572) järgi oli 1980. aastate lõpp aeg, mil inglise keele mõju eesti keelele oli veel tähelepanuväärsem, sest sõnade tulekut soosisid uute mõistete tähistamiseks puuduvad sõnad eesti keeles, samuti muutused paljudes eluvaldkondades 1990. aastatel.

Sõnalaenu motiivid on erinevad, kuid kõige sagedasem põhjus, miks keelde tuuakse teise keele leksikast materjali, on millegi senitundmatu, kas abstraktse või konkreetse

asja tähistamiseks puuduv sõna. See tähistatav võibki kuuluda lähtekeele kultuuri juurde, mis sihtkeeles puudub, ja niiviisi võetakse sõna üle koos vastava tähendusega.

Tänapäeval ei vaadelda inglise keelt enam kaugel võõrkeelena, vaid inglise sõnad on eestikeelses tekstis harjumuspärased. Selle keele mõju avaldub igas valdkonnas ning inglise keelest on saanud mitme eriala liiderkeel, millest termineid laenatakse, nii on see näiteks spordis (Erelt 2007: 208). Tähtis tegur on see, et inglise keel on tänapäeval maailmas üks levinumaid keeli, mida mõistab suurem osa inimesi; see muudab laenamise sagedaseks, harilikuks ja iseenesestmõistetavaks. Samuti tõdeb A. Jõgi, et kui keelest hakatakse sõnu aina rohkem laenama, muutub see omamoodi harjumuseks ja niiviisi kasutatakse omasõnade asemel pigem võõrsõnu (2014: 36).

Jõgi on kirjutanud, et suhtumine mõnda võõrkeelde ja keelest laenamisele on muutlik – kui võõrkeel on n-õ eeskujuks, laenatakse sellest rohkem (2014: 36). Praegusaja tendents on laenata ka siis, kui selleks otseselt vajadus puudub. Võib öelda, et ingliskeelsete sõnade kasutamine emakeeles on populaarne. Arvatakse, et see näitab haritust ja oskust keeli põimida. Samas võib selle all kannatada täpsus ja ühemõttelisus ning rohke laenamise tulemusel unustatakse sihtkeeles käibel olevad omasõnad.

Sageli laenatakse emotsionaalset sõnavara ning muid moesõnu, mis tulevad ja lähevad (Jõgi 2014: 38). Üks hiljutisemaid on nt Ameerika kultuurist pärit uuem sõna *selfie* ('endast tehtud pilt'), mille eestikeelse vastena hakati kasutama sõnu *endel* ja *enekas* (Jõgeda 2014). Viimane omasõna hääletati ka üheks 2013. aasta ERRI uudisteportaali välja kuulutatud võistluses kolesõnaks. Tiiu Erelt on kirjutanud, et sageli peegeldavad meelelahutuses tekkivad sõnad mööduvaid nähtusi, millele ei tuleks tingimata leida sobiv omavaste (2007: 148). Ka *eneka* puhul on tegu tõenäoliselt mööduva moenähtusega.

Laenamise puhul räägitakse mitmest eeldusest. Näiteks on laenamise eeltingimusteks bilingvism, keele avatus võõrkeele ainesele, keelte sugulus, struktuurid jms (Jõgi 2014: 38). Laenamist soodustab ka see, kui seda toetab keelesüsteem: keeleainest saab lihtsalt üle võtta, kui eksisteerib häälikuline sarnasus või lähedus (Jõgi 2014: 39).

A. Jõgi kogus oma 1971. aasta kandidaaditööks 750 inglise laenu. Materjali põhjal on ta järeldanud, et laenude tähenduslikult poolelt on need keelde võetud tähistama uusi objekte, nähtusi vm ning nende hulgas on ka eesti keele omasõna kõrvale üle võetud

laene, nt *boss* ja *peremees*, *flirtima* ja *kurameerima*. Neid saab ühiselt nimetada kultuurilaenudeks. (Jõgi 2014: 35)

Paljud keeleuurijad on leidnud, et kuigi igat keelematerjali on võimalik laenata, võetakse keelest sagedamini üle substantiive. A. McMahoni väitel laenatakse verbi asemel pigem selle nimi- või omadussõnaline vorm ning tegevust väljendatakse abisõnadega. (McMahon 1999: 208)

1.2. Laensõnade jagunemine

Einar Haugen nimetab laenamiseks protsessi, milles reprodutseeritakse ühe keele elemente teises keeles (1972: 81). Selle juurde kuulub **substitutsioon** ehk asendus ning **importatsioon** ehk ülevõtt teise keele materjalist. Substitutsioon on laenkeelendi sobitamine sihtkeelde, muutes selle emakeelepärasemaks, importatsiooni puhul aga säilitatakse võõrapärased jooned (McMahon 1999: 204–205). Substitutsioon ja importatsioon ilmnevad siis, kui võrrelda konkreetset keelendit lähtekeeles ja selle prototüüpi sihtkeeles. (Haugen 1972: 105)

Teisest keelest võetud laenkeelendeid saab jaotada klassidesse ja tüüpidesse. E. Haugen lähtub laenude liigitamisel sõna morfoloogilisest ja foneemilisest substitutsioonist sihtkeeles ning eristab kolme klassi, mis hõlmavad omakorda paar laenutüüpi. Morfoloogiline substitutsioon võib olla osaline, täielik või puududa täiesti. (1972: 83–84)

1. **Pärislaenud** (ingl *loanword*) võetakse võõrkeelest üle koos lähtekeele tähenduse ja kirjapildiga. Ühest keelest teise siirdumisel võidakse foneeme mingil määral kohandada sihtkeelde sobivatega, kuid morfoloogilist substitutsiooni ei toimu (A. Jõgi nimetab seda nullsubstitutsiooniks), näiteks *buldooser* (ingl *bulldozer*), *spinning* (ingl *spinning*), *disain* (ingl *design*). (Haugen 1972: 84–85; Jõgi 2014: 33; Erelt 2007: 210)

2. **Tõlkelaenude** (ingl *loan translation*) puhul tõlgitakse sõna vastava võõrkeelse sõna eeskujul, kuid võõrast keeleainest üle ei võeta. Laenu struktuur meenutab omasõna, nt liitsõnad *kellaviietee* (ingl *five-o'clock tea*), *rahapesu* sõnast *money laundering*, mistõttu on tegu kombinatsiooni muutusega. Sõna tähendus võetakse kaasa. Erelti (2007: 213)

väitel esineb neid rohkem oskuskeeles. (Haugen 1972: 84; Jõgi 2014: 34; Leemets 2003: 581–582)

3. **Tähenduslaenude** (ingl *semantic loans*) ehk semantiliste laenude puhul laenatakse keeles olevale sõnale teise keele tähendus kirjaipilti arvestamata, nii et tegu on sõna funktsiooni muutusega. Kuigi semantikat laenatakse ka teistes laenutüüpides, eristab tähenduslaene see, et laenamine avaldub üksnes semantilises muutuses. (Haugen 1972: 84; Jõgi 2014: 34) Näiteks leidis autor bakalaureusetöös uuritud eesti tõlkeajakirjandusest sõna *simulatsioon* tähenduses ‘matkija, jäljendaja, matkekujutis’ või ‘järeletehtu’, nagu on selle tähendus inglise sõnal *simulation*. (Kirjasto 2013: 50–51)

Haugen tõdeb siiski, et laenurühmad kattuvad osaliselt ja liigitamine võib mõnede sõnade puhul olla ebamäärane – mõni sõna võib kuuluda nii ühte kui ka teise klassi. T. Ereli ja EKK põhjal eristatakse eesti keeles veel paari laenurühma: tsitaatlaenud ja laenlühenditega moodustatud liitsõnad (Erelt 2007: 209; EKK 2007: 611).

Tsitaatlaenud on struktuuri poolest sihtkeeles kõige võõrapärasemad, sest säilitatakse lähtekeele kirjakuju ja häälduspärasus. Need on tsitaatsõnad, nagu *online*, *soft end*, *soundtrack* jt (Kirjasto 2013: 28–29). Erelt peab üheks laenu liigiks ka **laenlühenditega moodustatud liitsõnu**, milles sisalduv lühend säilib võõrkeele kirjapildi, kuid sõna hääldatakse sihtkeeles omaselt. Sellised lühendi ja liitsõna ühendid on nt *e-teenus* (*elektron-*), *m-konto* (*mobiili-*), samuti suurtähtlühenditega sõnad: *HIV*-nakkus ja *IT*-firma (2007: 221).

1.2.1. Täenduslaenud ja tähendusmuutused

Keeles kasutusel olevad sõnad võivad muutuda mitmel moel – vormilt, häälduselt ja tähenduselt. Sõnade tähendusmuutused on keeles paratamatud, mille tulemusel sõnavara kasvab. Muutustel on omad põhjused, nende teguriteks võivad olla näiteks ajaloolised, ühiskondlikud muutused, millega on seotud ka psüühilised mõjurid (EKK 2007: 507).

Sõna tähendus on väidetavalt muutustele üks vastuvõtlikumaid aspekte keeles. Täendusmuutused ei ole süstemaatilised, vaid reeglipärad, mõjutades sõnu valimatult ja erimoodi ning puuduvad selged piirangud semantilise muutuse suunas ja tulemuses. Samuti on muutusi raske või peaaegu võimatu ennustada. (Hock 1991: 7, 305) Sõnatähenduslike muutuste aluseks on enamasti muutused või pöörded maailmas või

ühiskonnas, niiviisi on tähendusmuutus maailmamuutuste teisejärguline tulemus (Hock 1991: 300).

Tähendused võivad kitseneda, laieneda, halveneda ja paraneda. Neid nimetatakse **tähendusniheteks** (EKK 2007: 507–508), mis on üks tähendusmahu muutuste liike. Tähendusmuutusi võivad põhjustada ka teised keeled. Üldjuhul on sõna polüseemiline, tähenduse ahenemine säilitab harilikult ühe neist. D. Geeraerts nimetab **kitsenemist** ka spetsialiseerumiseks ja laienemist tähenduse üldistumiseks. Mõlema puhul on tegu leksikaalsemantiliste muutustega ja olenevalt muutusest võib uus tähendus olla vanemast tähtsam või vähemtähtis, teisejärguline. (Geeraerts 2010: 30) Ahenemine toimub näiteks siis, kui sõna laenamisel võetakse lähtekeelest kaasa kitsam ja enamasti vajalik tähendus, nii on eesti keelde üle võetud konkreetse tähendusega oskussõnu jm. (Jõgi 2014: 217–218)

Laensõna tähendus võib keeles varasemast kitsamaks muutuda aja jooksul sõna edasise arengu käigus. Tähenduse kitsenedes suureneb selle täpsus – kui tähendus aheneb, saab sõna konkreetsema sisu. Nii on näiteks inglise keeles kitsenenud prantsuse laensõna *voyage* varasema sõidu tähendusest meresõiduks. (McMahon 1999: 178) Kitsenemise puhul moodustab sõna kasutusala ainult osa varasemast tähendusest (Geeraerts 2010: 30). Vastupidi tähenduse kitsenemisele saab sõnatähendusliku **laienemise** korral kasutada seda rohkemates kontekstides ja uus tähendus hõlmab ka vana semantikat, kuid sõna annab seejuures vähem infot kui kitsenemise puhul (McMahon 1999: 178; Geeraerts 2010: 30).

Pejoratiivse varjundi omandamise puhul saab sõna halvustava tähenduse. Sellele vastupidi võib tähendus muutuda varasemast positiivsemaks, näiteks on sõna *rutiin* ilmselt võõrmõjul saanud juurde parema varjundi (Jõks 2014). Nii tähenduse halvenemine kui ka paranemine, mida Aino Jõgi nimetab keelendite **stiililisteks niheteks**, ilmnevad kas keelendi ülevõtmisel või laenamise järel ning esmajoones sõnades, mis on keeles kodunenud. Negatiivse tähenduse andmine sõnale on harilikum. (Jõgi 2014: 223–224)

Tähendusnihe võib omakorda soodustada eksitussõnade teket. Kui keeles on sõna tähenduses toimunud suur muutus, misjärel see erineb märkimisväärselt sarnase võõrkeele sõna tähendusest, tekivad keelte vahel eksitussõnad. Võib toimuda ka

vastupidine protsess, mille puhul varem tähenduslikult erinevad sõnad muutuvad sarnasemaks. Viimane võib juhtuda ka teadliku tegevuse abil, et muuta sarnase kirjapildiga, kuid eri tähendusnüanssidega sõnu rahvusvaheliseks. Nii on saanud saksa sõna *realiseren* ja itaalia *realizzare* inglise *realize* mõjul juurde uue tähenduse – taipama, hoomama (ingl *to comprehend*) – kuigi esialgu oli sõnatähenduslik pool teistsugune. (Gutknecht 2003: 699)

A. McMahon tõdeb, et semantilisi muutusi iseloomustab suurem ebaregulaarsus ja ennustamatus, kui võrrelda näiteks häälikumuutustega, sest sõnad moodustavad suurema ja tunduvalt avatuma rühma kui mõni muu osa keelest. Seetõttu võivad tähendusmuutused olla keeles kiired ja kerged tekkima. Samuti ei ole tähendusmuutuse ulatus selgepiiriline (McMahon 1999: 174, 185).

Kui ülejäänud laenkeelendid toovad vastuvõtjasse keelde uusi eristavaid leksikaalseid üksusi, täiendades sellega keele sõnavara hulka, siis semantiliste laenude puhul ei ole teise keele mõju nii läbipaistev. Tähenduslaenud ei too keelde uusi leksikaalseid vorme. Keeles juba olemasolevale sõnale lisandub lähtekeele ehk laenuandja keele sõna tähendus. (EKK 2007: 604) Tavaliselt on tegu polüseemiliste sõnadega, millele on lähtekeele eeskujul antud juurde uus tähendus ja kasutusala (Jõgi 1989: 651; Leemets 2011: 65–66). Sõna võib olla varem samast keelest laenatud (nt inglise keelest), millele nüüd lisandub selline sisu, mida varem keelde kaasa ei võetud.

Kõik tähenduse laienemised ei ole **keelekorralduslikult** soovitatavad. Sellise kasutuse kohta toob Tiiu Erelt (2000: 32) näiteks sõna *test*, mis oma kitsa tähendusega psühholoogia ja pedagoogika oskussõnavarast on inglise keele mõjul üldistunud ning millele on lisandunud uued tähendused *katse*, *proov*, *katsetus*, *analüüs* ja *tuvastamine*, mida „Ametniku soovitusõnastik“ ja 2013. aasta ÕS ei soovita kasutada. Aime Vettik (1997: 14) juhib tähelepanu sellele, et tõlkimisel on sõna *projekt* tähendus varasemaga võrreldes lainenenud. Nimelt on sellega hakatud tähistama ka üritusi ja ettevõtmisi.

Huno Rätsep (2002: 189) väidab, et keele kasvav polüseemilisus on sõnade tähenduse suurenemise tulemus. Ta liigitab sellised sõnad **semantiliste neologismide** hulka ja tõstatab küsimusi, kas sõnadele tuleks anda juurde uusi tähendusi või võtta kasutusele uusi sõnu (2002: 204). Aino Jõgi (1971: 9) väitel on säärane nähtus sõna edasikujunemise tulemus, selle protsessi lõpuks on sõna sisult ebatäpsem ja laiem.

1.2.2. Täenduslaenuid rahvusvahelises sõnavaras ja omasõnades

Laenu tulemuseks on sageli see, et sõna saab kasutada laiemas tähenduses kui varem. Inglise tähenduslaene on rohkesti hakanud esinema rahvusvahelises sõnavaras. **Internatsionalismid** ehk rahvusvaheliste tüvedega sõnad tulenevad samast, sageli kreeka või ladina päritoluga tüvest ja on kirjapildilt lähedased (Leemets 2012: 84; 2011: 65). Rahvusvaheliste sõnade levikut soodustavad keelekontaktid, mistõttu esinevad sarnased sõnad mittesugulaskeeltes (Raiet 1966: 8). Need esmapilgul samad sõnad ei pruugi olla sisult võrdväärised. Nemvalts (2008: 39) väidab, et rahvusvahelised sõnad ei peagi tähenduselt erinevates keeltes ühte langema.

Liivaku väitel ei tuleks pidada sõnu üksnes nende näiva sarnase väliskuju ja häälduse poolest rahvusvaheliseks – see, mida sõna tähendab vene keeles, ei pruugi tähendada sama saksa ja inglise keeles. Sellist suhet illustreerib näiteks sõna *transport*, mille tähendus eesti ja vene keeles on erisugune, kuid millele siiski antakse vene keeles olev veoki või sõiduki tähendus. Sõna *preemia* on eesti keelde üle võetud vene keele mõjul, kuid inglise *premium* ja saksa *Prämie* on laiemas tähendusväljaga. Seepärast ei peaks võõrsõnadele andma kergekäeliselt uusi tähendusi. Veel rohkem mõistab Liivaku hukka arvamuse, et võõrsõna tõlkides tuleb leida võõrsõnaline vaste. (Liivaku 2002: 43–44)

Bakalaureusetöös esitas ja analüüsis siinse töö autor eesti tõlkeajakirjadest pärit kümmet tähenduslaenu. Nende hulgas oli rahvusvahelisi sõnu, nagu *lüürika*, mida oli kasutatud laulusõnade tähenduses ingliskeelse sõna *lyrics* eeskujul, ja *figuur* tähenduses *isik*, *persoon* või *tegelane* inglise *figure* järgi (Kirjasto 2013: 51–52, 48). Sellised lisatähendused tekitavad tekstist arusaamisel raskusi, sest laen ei ole selle tähenduse all seni olnud eesti keeles tarvitusel või tuttav. Ka Maire Raadik (2008: 49) juhib tähelepanu muutustele rahvusvahelistes sõnades eesti keeles. Võõrsõnad, mis on tulnud meie emakeelde eri vahenduskeelte kaudu, on sellest tulenevalt saanud kindla sisu. Aja jooksul on need sõnad võtnud juurde inglise keeles oleva sisu. Näiteks sõna *episood* ('üksiksündmus, vahe- või kõrvallugu') kasutatakse tähenduses '(järjeloo) osa, jagu', sest inglise sõnal *episode* on ka see tähendus.

Mitmes uues tähenduses pole aga sõnad viimases ÕSis (2013. a) veel esindatud või on mõne puhul märgitud selline laiem tähendusväli ebasoovitavaks. Leemetsa näidetest selgub, et semantiliste laenude asemel saab omasõnu kasutades tähendust

paremini kitsendada ja mõtet täpsemalt edasi anda (2012: 84–86). Erelti sõnul on praegune suurlaenamise ajastu toonud kaasa teistsuguse suundumuse – varem võeti sõnast kaasa kindel osa (nt üks päevakorral olev tähendus), kuid nüüd rohkem kui sihtkeelel tarvis on, unustades emakeeles olevad sobivad sünonüümid (Erelt 2000: 32).

Henn Saari (1980: 739) on öelnud, et sõna rahvusvahelisust on raske täpselt piiritleda, st eristada vähem ja rohkem rahvusvahelist sõna. Saari kasutab sarnase kirjapildi, kuid erineva tähendusnüansiga rahvusvahelise sõna kohta terminit *ebainternatsionalism*. Tema sõnul ei tuleks muuta lähedaseks internatsionaalsete terminite keelepilti, vaid esmalt muuta nende sisu samaväärseks ja seejärel panna rõhku muule sarnasusele. (1980: 740)

Ka Krista Kerge on 2004. a artiklis osutanud tarbetutele tähenduslaiendustele internatsionalismide seas, näiteks sõnade *migratsioon* ja *disain* tarbetu kasutus tekstis, kui nende all mõeldakse tegelikult *liikumist* ja *põhimudelit*. Ta rõhutab, et selliste sõnade tähenduses tuleks alati veenduda. (2004: 16) Et jõuda õige tähenduseni ja leida sellele optimaalne vaste, eelistatumalt mõni omasõna, tuleks uurida tähendusi eri sõnastikest, sh nii üks- kui ka kakskeelsest (Kerge 2004: 20).

Tähendus võib laieneda teise keele sarnase keelendi eeskujul (Anderson 1973: 185) ning ka omasõnades, mis moodustavad omaette tähenduslaenude rühma (*küllastama*, *väljund* jne). Nii on tänapäeval eesti keelde üle võetud inglise keelest pärit infotehnoloogia sõnavara (*mälu*, *aken* jm). Erelti väitel muutub ka omasõnade tähendus niiviisi lõpuks ebamääraseks, seda illustreerib sõna *toode*, mille sisu on vähem piiritletud seepärast, et seda kasutatakse varasemast palju laiemas tähenduses. (Erelt 2007: 219, 220) Siiski kipuvad uued tähendused lisanduma kergemini võõrsõnadele. Erelt toob näiteks sõna *volüüm*, mille eesti keel on võtnud prantsuse keelest, kuid inglise keele mõjul on lisandunud tarbetud laentähendused: ‘kohevus’ ja ‘väljaanne’. (2007: 210)

1.3. Oma- ja võõrsõna määratlemine ja suhe

Omasõnu ja võõrsõnu eristatakse sõnade struktuuri põhjal. Võõrsõnal on mõni võõrapärane struktuuritunnus, näiteks täht *š*, *z* vm sõna sees või sõna algul, *o* järgsilbis, pearõhk järgsilbil jms. Võõrsõna on mугanenud või mугanemata laensõna, kuid iga laensõna ei ole struktuuritunnuste poolest võõrsõna. Võõrsõnale on omased ka võõrliited, nagu *-anss*, *-ioon*, *-ism*, *-eeri-*, *-uur* jt. (EKK: 610–611, 425–427)

E. Raiet on käsitlenud võõrsõna ja laensõna defineerimist, kuna keeleteadlased piiritlevad neid erimoodi, ning on tõdenud, et võõr- ja laensõna on sageli raske eristada. Oma väitekirjas lähtub ta sellest, et võõrsõna on laensõna alaliik. (Raiet 1966: 36) Uno Liivaku on kirjutanud, et võõrsõnade tulek eesti keelde sai alguse saksa keelest, hiljem vene keelest. Tänapäeval on võõrsõnade lähteks põhiliselt inglise keel. (2002: 43)

Järgmistes peatükkides käsitletakse oma- ja võõrsõnade kasutamist nii üldkeeles kui ka oskuskeeles ning selle põhjuseid. Samuti vaadeldakse rahvusvahelisi sõnu, võõraid võõrsõnu ning arutletakse nende vajalikkuse üle keeles.

1.3.1. Oma- ja võõrsõna kasutus

Võõrsõna on üks keelekontakti tulemusi, kuid selle vajadus ei pruugi olla põhjendatud, kui tegu ei ole enam neologismiga ning kui võõrast eelistatakse omasõnale. Liivaku (2002: 46) on öelnud: „Tarvita võõrsõna, aga pea piiri“. Oma- ja võõrsõna suhe on tinglik, kuna puudub selge lävi, millest alates võib pidada võõrsõnu keeles üleliigseks või keelt mitmekesistavaks. Selline hinnang on sageli subjektiivne. Siiski häirib teksti lugemist ja teeb nõutuks see, kui iga teine sõna on võõrsõna, mida kohtab nt ametlikes dokumentides vm. See raskendab teksti lugemist, pannes iga sõna puhul mõtlema selle tähendusele. Lugeja võib seetõttu teksti lugemisest loobuda.

Võõrsõnade nagu ka laensõnade eelistamist peetakse vahel prestiiži küsimuseks – mida rohkem neid tekstis kasutada, seda targema mulje autor endast jätab. Võõrsõnu võidakse eelistada ka teksti tõlkimise hõlbustamise eesmärgil (Vettik 1996: 6). Võõrsõnad on tarbetud eelkõige ebatäpsuse pärast, näiteks on see toodud omasõna eelistamise põhjuseks ka ametniku soovitussonastikus (AMSS). Samuti on ekslik arvata, et oma- ja võõrsõna sünonüümide puhul on esimene lihtsama või argise stiiliga, mistõttu tuleks see tingimata asendada võõrsõnaga.

Aime Vettik on arutlenud objektiivsete ja subjektiivsete tegurite üle, mis keelt mõjutavad. Esimesi ei saa keelekasutaja suunata, need on üleüldised maailmamuutused, mis toovad kaasa näiteks uusi keelelisi tähistajaid. Subjektiivsed tegurid, mida saab mingil määral suunata või piirata, sõltuvad keelekasutajast. (Vettik 1996: 7)

Inimeste teadlikkus võõrsõnadest ja nende tähendustest on samuti erinev. Omasõnaga võrreldes ei saa pruugi võõrsõna sisu olla pelgalt selle kujust aimatav. Võõrapäraste sõnade tulekut keelde ja nende levikut saab mingil määral suunata ja piirata keelekorralduse või purismi abil. Üks hea moodus leida sobivaid omasõnu on korraldada sõnavõistlusi – see kaasab kogu ühiskonna looma uusi ja paremaid sõnu, soodustades neid sel viisil tarvitama veel enam. Tänu Eestis korraldatud sõnavõistlustele on hulk omasõnu läinud kohmakate võõrsõnade asemel käibele.

Ka oskuskeeles on nii oma- kui ka võõrtermineid ning Erelti väitel on nende koosinemine Eesti teadusaladele harilik (Erelt 2007: 148). Võõrterminid on tihtipeale rahvusvahelised, mistõttu võivad erialade teadlased eelistada neid omaterminitele. Enne oma- või võõrtermini valimist ja eelistamist tuleb kaaluda mitut aspekti. Üks määrav faktor on vastava eriala senine sõnavara – kas traditsiooniks on kasutada oma-, võõr- või oma- ja võõrsõna ühendit. Erelti sõnul võiks omaterminite eelistada juhul, kui selle kasutuskindlus on lai ehk siis, kui see on sage ka üldkeeles. (2007: 144–145)

Samuti tuleks oma- ja võõrtermini valikul kaaluda, kas võõrkeele ja ülevõetava võõrtermini struktuur on sobilik sihtkeele omaga. Kui võõrtermin ei sobi struktuurilt sihtkeelde, ei pruugi see ka käibele minna, juurduda. Veel on tähtis selgeks teha, miks on võõrapärane omasest parem. Näiteks võib omasõna kasupooleks olla selle lühidus või väljendustäpsus. Need ja muud asjaolud on etappideks enne võõr- või omasõna valimist. (Erelt 2007: 146)

1.3.2. Võõrtüved ja võõrad võõrsõnad

Huno Rätsep on kirjutanud, et eesti laentüvede hulgas moodustavad enamiku rahvusvahelised tüved, ja arvab, et selliste sõnade tulekut keelde ei peaks piirama, oluline on keelendi vastavus võõrsõna õigekirjareeglitele. Rahvusvahelist sõnavara on viimastel aegadel üle võetud inglise, prantsuse, ladina ja vanakreeka keelest, mis on nii eriala- kui ka tavakeelde püsima jäänud. Rätsep seostab internatsionaliseerumist

suhtluse tihenemisega maailmas ja eespool nimetatud keelte mõjukusega. (2002: 77, 182, 195)

Samas on internatsionalismide seas ka selliseid laentüvesid, mille kirjakuju meenutab võõrsõna, kuid mis ei kuulu eesti võõrsõnavara hulka ja seetõttu ei leia nende tähendust ka leksikonidest (Leemets 2011: 64; Raadik 2008: 43; 2010: 105). Selliseid sõnu nimetatakse **võõrasteks võõrsõnadeks** või toorlaenudeks (AMSS), Tiiu Erelt on nimetanud ka libavõõrsõnadeks (2007: 136). Need on näiteks *implementeerima* (ingl *implement*), *kommunikeerima* (ingl *communicate*), *agregeerima* (ingl *aggregate*). Raadiku näidete hulgas on enamasti verbid koos eesti keelele tuttava võõrliitega *-eeri*, kuid laenatakse ka adjektiive, näiteks *volatiilne* (ingl *volatile*), *enormne* (ingl *enormous*) ja *fleksibiilne* (ingl *flexible*). (Raadik 2008: 43–46; 2010: 105–106) Erelt on kirjutanud, et sellised substantiivid lõppevad sageli liitega *-atsioon* (ingl *-ation*) ning asendavad vahel *eeri*-liidet, nt *evakuatsioon* ja *evakueerimine*. Ühtlasi on Erelti väitel libavõõrsõnade seas sagedamini adjektiive.

Sellised eesti keeles kodunenud keelendid mitte ainult ei raskenda tekstist arusaamist, vaid asendavad tihtipeale asjatult keele omasõnu ja sünonüüme, pärssides keele väljendusrikkust. Sellised sõnad – *kommunikeerima*, *agregeerima*, *enormne* jt – märgivad mõisteid, millele eesti keeles on sõna juba olemas (vastavalt *edastama*, *koondama* ja *tohutu*, *määratu suur*). Kuna uusi mõisteid need võõrsõnad ei tähista, vaid on olemasolevate sõnade sünonüümid, on need semantiliselt ebavajalikud. (Raadik 2008: 43, 46; Jõgi 2014: 36) Raadik ja Leemets (2011: 64) tõdevad, et selliste tarbetute sõnade sisu teadmiseks tuleb osata inglise keelt ning mugandamise asemel oleks õigem viis sõna tõlkida. H. H. Hock nimetab laene, mis ei tähista keeles uusi mõisteid, **prestiizilaenudeks**. Need on kirjapildi poolest uued, kuid väljendavad keeles olevate sõnadega sama sisu (1991: 424).

A. Jõgi on 750 inglise laenu ja nende analüüsimise tulemusel järeldanud, et kogutud sõnad täiendavad eesti keele oskussõnavara, on asjade, nähtuste jm tähistamiseks vajalikud ning tarbetuid laene peaaegu pole. Tema arvates võivad ebavajalike laenude tulekut võivad pärssida vahenduskeeled, mille kaudu tollel ajal sõnad peamiselt sihtkeelde jõudsid. (Jõgi 2014: 240, 213)

2. Õigus-, haldus- ja ametikeel

Magistritöö empiiriline materjal koosneb avalikest, st kõigile kättesaadavatest ning stiililt ametlikest tekstidest. EKK esitab ja kirjeldab leksikas leiduvaid viit sõnavararühma, milleks on ajakirjanduse, ilukirjanduse, teaduskeele, ametliku stiili ja argikeelne sõnavara. Ametliku stiili sõnavara esineb õiguses, halduses, asjaajamises jms. Seda iseloomustavad kindlad terminid, verbid ja adjektiivid. (EKK: 626–627) Töö materjal kuulub ka õigus- ja halduskeelde.

Selles peatükis esitatakse autorite eri seisukohti selle kohta, kuidas allkeeli tuleks nimetada, defineerida ja süsteemi paigutada. Veel käsitletakse õigus- ja halduskeele jooni, nende erinevusi ja sarnasusi, keelekasutust ning õigus- ja haldustekstide tõlkimist.

2.1. Allkeelte liigitus

Rein Kull nimetab ameti- ja asjaajamiskeeleks kirjakeele eesmärgipärasest kasutamisest. Kui asjaajamiskeel on põhiliselt asutusesisene, aga ka nende isikute keel, kes asutustega suhtlevad, siis ametikeel on üks osa asjaajamiskeelest. Viimast kasutavad ametnikud ja ametiasutused nii õigusaktides kui ka asutustes (koolid, kohtud jt). (Kull 2000: 11; Saari, Kull 1996: 40)

Kerge sõnul on allkeel mingi valdkonna keel, näiteks ajakirjandus- ja reklaamikeel, aga ka seadus- ja ametlikkuse keel, koondades oma ala keelendid (2000: 106). Hennoste on kindel, et allkeeli ei saa teineteisest konkreetselt eristada, osalt ka selle tõttu, et nad ei ole püsivad nähtused. Üks sõna võib kuuluda mitmesse allkeelde. (Hennoste 2000: 39, 40) Ka Kull tõdeb, et kirjakeel ei ole üheselt hoomatav ja eristatav, sest kirjakeel ja selle allkeeled on omavahel mitmeti seotud (2000: 12).

Õigusaktid – seadused, otsused, direktiivid jne – sisaldavad riigile või kohalikule omavalitsusele kehtivaid norme (Kask 1995b: 31). Neis dokumentides olev keelekasutus moodustab õiguskeele, mille hulka kuulub omakorda seaduskeel. Peeter Kask (1995a: 19) liigitab õiguskeele oskuskeele hulka, mida iseloomustavad vastava ala

terminid ja spetsiifika. Õiguskeel kasutab juriidika termineid, kuid muu sõnavara ja grammatika, nt sõnade moodustamine, on ühiskeelest (Kerge 1995: 6). Lisaks on õigustekstides vastava valdkonna, nt autonduse, põllumajanduse ja keemia terminoloogiat (Saluäär 2003b: 213). Niisiis on õiguskeel osa oskuskeelest, mille termineid luuakse ja kasutatakse.

Õiguse ja halduse valdkonnauuringu aruandes kirjutab Inga Kukk, et õigus- ja haldustekste saab eristada nende üldise eesmärgi (kehtestamine, dokumenteerimine vm), vormilisuse, abstraktsuse, mõju ja ametlikkuse põhjal. Seega kuuluvad õigus- ja haldusdokumentide hulka seadused, direktiivid, otsused, aktid, määrused, käskkirjad, tõendid, avaldused ning haldustekstide seas on ka arengu- ja tegevuskavad, mida nimetatakse strategiadokumentideks. Haldusdokumentide keelekasutus moodustab halduse keele. (Kukk 2002a: 6, 7)

Õiguskeeles saab omakorda eristada õigusteaduse oskuskeelt ja õigusaktide keelt (Mereste 1995: 10; Liivaku 1996: 6). Viimane hõlmab ka seaduskeelt ja selle keelekasutus peab olema mõistetav ehk üldkeelelähedane (Mereste 1995: 10–11). Uno Liivaku käsitleb õiguskeelt ühe kirjakeele osana koos teadus-, ajakirjandus-, ilukirjandus-, tehnika- ja poliitikakeelega, mis peavad seega kõik lähtuma kirjakeele reeglitest. Õiguskeele asetab ta teaduskeele hulka, kuid tõdeb, et see ei eraldu teiste alade, nt poliitika keelest. (1996: 5)

Uno Mereste väitel on allkeelte osatähtsus keeles muutuv ning erinevalt üldkeelest on igal allkeelel täita oma roll. Seepärast ei arene allkeeled samas tempos ja suunas ning neid kõiki ei saa ühtviisi täiustada. Siiski mõjutab allkeelte arendamine ka ühiskeelt. (2000: 48, 49) Ka allkeeltes toimuvad muutused, ehkki aeglased. Tiit Hennoste on täheldanud, et nihked tekivad allkeelte süsteemi liigenduses – aja jooksul moodustuvad uued registritüübid või toimuvad muutused endistes. Näiteks on aastatega märgata ajakirjandus- ja ilukirjanduskeele lähenemist argikeelele, sest neis esineb aina enam kõnekeelele omaseid tunnuseid. (Hennoste 2009: 234, 237)

2.1.1. Keel õigus- ja haldustekstides

Õigus- ja haldustekstides on ametlik keelekasutus. Õigusdokumentidel on ühiskonnas tähtis ülesanne ja nende keel peab vastama eesti kirjakeele reeglitele. Ühiskondlikult kõige mõjukamad õigusaktid on seadused ning seepärast peab

seaduskeel olema täpne. (Kukk 2001: 23) Siiski on oluline pöörata tähelepanu ka haldusaktidele ja -keelele. Inga Kuke väitel on halduskeel ja selle seisund jäänud õiguskeele kõrval põhjendamatult tagaplaanile. Kuigi õigusaktidel on suurem mõjuulatus, st need kehtestavad ühiskonnas tähtsamaid otsuseid, esineb haldusdokumente palju rohkem ning neid kasutatakse sagedamini (nt juhendid, avaldused jm igapäevast). See on üks põhjus, miks halduskeel mõjutab meie keelt rohkemgi kui õiguskeel. (2002a: 8–9)

Haldusdokumentide autorid on enamasti notarid, ametnikud ja kohtunikud. Oluline argument halduskeele seisundi märkamiseks on see, et haldusdokumentide kaudu jõuavad tarbijateni seadused. Seetõttu peab halduse keelt korraldama samamoodi nagu õiguskeeltki, sest tekstide kasutusala ja lugejaskond on lai. (Kukk 2002b: 6; 2002a: 7) Tähtis on ka see, et mõjuulatuselt vähemtähtsate dokumentide sõnastus võetakse üle tähtsamatest aktidest ning viimaste keerukas keelekasutus võib kanduda ka teistesse dokumentidesse, muutes need tavakodanikule raskesti mõistetavaks. Siiski on õigus- ja halduskeelekorraldus erinev, kuna haldusdokumentide keel on üldkeelele lähedasem. (Kukk 2002a: 7, 8–9)

Peale ametlikkuse ja avalikkuse ühendavad neid kahte allkeelt sarnane stiil ja keelekasutus: mõlemas esineb kantseliiti, võõrapärasusi ja termineid (Kukk 2001: 24). Võõrkeeled mõjutavad õigus- ja haldustekste juhtudel, kui kogu dokument tõlgitakse võõrkeelest eesti keelde, koostatakse võõrkeelse dokumendi põhjal, ja kui dokumendi kirjutab teise emakeelega inimene (Kukk 2002a: 40). Töö autor küsis arengukavade ja strateegiate koostamine, vormistuse ja keelelise poole kohta teavet küsimustega paarilt ministeeriumilt e-kirja teel, esitades järgmised küsimused.

1. Arengukavades ja strateegiates refereeritakse sageli ka mõnda võõrkeelset allikat. Kas väliskirjandust kasutades tõlgitakse see iseseisvalt töö käigus või kasutatakse selleks abi, nt kas tellitakse tõlkeid?
2. Mille põhjal arengukavasid ja strateegiaid koostatakse? Kas selleks on ette antud kindel vormistik, kohustuslikud elemendid, nagu (ala)peatükid, teemad jms, millest koostamisel lähtuma peab? Kuivõrd reglementeeritud on dokumentide sisupool ja keelekasutus?

3. Kas need dokumendid vaadatakse üle ka keeleliselt? Kas kasutatakse keeleabi (sõnaraamatuid vms) või keelekonsultanti? Kas ministeeriumis on keeleteimetaja või vaatab dokumendi keeleliselt üle mõni teine ametnik?

Küsimustele vastati majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumist (edaspidi MKM) ja sotsiaalministeeriumist (SM), täpsemalt sealse infojuhtimise osakonnast.

Kui arengukava või strateegia koostamisel kasutatakse võõrkeelseid allikaid, lähtutakse MKMis eelkõige võõrkirjanduse tõlkest, selle puudumisel tõlgivad ametnikud materjale töö käigus ise, ka SMis tehakse mõlemat moodi. SMis kasutatakse arengukavades nimetatud allikaid ka ametnike igapäevatoos. Strateegiadokumentide koostamisel lähtutakse Vabariigi Valitsuse 13. detsembri 2005. a määrusest nr 302 „Strateegiliste arengukavade liigid ning nende koostamise, täiendamise, elluviimise, hindamise ja aruandluse kord“, samuti on aluseks rahandusministeeriumi juhend.

Keelekontakti mõju kajastub õigus- ja halduskeeles eelkõige kasutatud võõrapärasustes. ENSV ajal lähtuti õigusdokumentide koostamisel ja tõlkimisel põhiliselt vene keelest. Seepärast oli tolle aja õigustekstides rohkelt vene väljendeid, võõrapärast lausestust jm tõlkenähtusi (Liivaku 1996: 6). Ajast, mil Eesti taasiseseisvus, on selles valdkonnas olnud eeskujuks pigem soome ja inglise keel, vähesemal määral saksa ja prantsuse keel. Inglise keele mõju sai alguse 1995. aastal, kui Eestist sai ELi kandidaatriik ning hakati tõlkima ELi õigusakte. (Alasi 1995: 16; Kukk 2002a: 40–41, 42)

Kukk on 2002. aastal kirjutanud, et üks õiguse (mõeldes siin kitsamalt seaduskeelt) ja halduse keele sõnakasutuse probleeme seisneb liiastes võõrsõnades. Ka on järeldatud õiguse ja halduse keele aruandes, et võõrtermineid on ülemäära, nt esineb *kindlaks tegema* asemel *identifitseerima*. Omatermini asemel võõrterminit eelistades raskendatakse teksti loetavust ja arusaamist. Aruandes põhjendatakse võõrterminite liigkasutust rahvusvahelisuse ja tõlkedokumentidega. (Kukk 2002b: 6; Kukk 2002a: 34–35) Samas on mitu esialgu toortõlkelist võõrterminit selle sisu selgeks saamise järel asendatud omasõnaga: nii on näiteks saanud sõnast *konvergens* sõna *lähenemine* (Kukk 2002a: 49).

Aime Vettik (1997: 13–14; 2009: 4) on arutlenud oma- ja võõrsõna suhte üle õiguskeeles. Kuigi iga võõrsõna ei saa ega ole vaja peljata, võiks tema meelest eelistada võõrsõna järgmistel juhtudel: kui sobiv omasõna keeles puudub, kui võõrsõna on üldlevinud või kui omasõna ei ole nii konkreetne. Näiteks ei häiri tekstis sellised igapäevased võõrsõnad, nagu *diplomaatia*, *börs* jms. Samuti ei tuleks tõlkimisel minna lihtsamat teed ja eelistada esimest võõrsõna, vaid esmalt arvestada konteksti, milles sõna esineb. Ka see on üks aspekt, mis aitaks õigustekstide mõistmisele kaasa.

On leitud, et keelekasutus on dokumentides väga kõikuv, sest tekstide keelelise poole määrab suuresti autori keelepädevus ja see, kuidas asutuses keeleküsimusi lahendatakse, nt kas küsitakse abi, ning kas asutuses töötab keeleteoimetaja. 2002. aastal oli viies ministeeriumis (kokku 11) keeleteoimetaja või -konsultant. Inga Kuke sõnul aitaks tekstide keelekasutusele kaasa see, kui keeleteoimetaja ülesanded, töö maht jm vajalik oleks selgeks määratud. (Kukk 2002a: 61, 28, 29) Ministeeriumidelt saadud e-kirjast selgus, et 2015. aasta seisuga ei ole eraldi keeleteoimetaja ametikohta näiteks MKMis ja SMis. Mõlemas ministeeriumis vaadatakse strateegiadokumendid siiski keeleliselt üle. MKMis kasutatakse kas keeleteoimetamise teenust või mõnda filoloogiharidusega ametnikku, SMis teeb seda tööd infojuhtimise osakonna toimetaja.

2.1.2. Tõlkimise osatähtsus

Irene Kull on kirjeldanud õigustekstide keerulist tõlkeprotsessi ning rõhutanud, et palju oleneb sellest keelest, millest tõlgitakse. Keeleliste aspektide kõrval tuleb silmas pidada palju muud – millised on selle paikkonna erinevused, millise dokumendiga on tegu, milline on õigussüsteem, oskussõnad, kellele on dokument mõeldud jpm. (Kull 2005: 26) ELi dokumendid on ühtse terminoloogiaga, millega peab igasse keelde tõlkimisel arvestama, suur osa sõnu ja väljendeid korduvad tekstist teksti (Kukk 2002a: 45). Hille Saluääre sõnul erineb määruste ja direktiivide tõlkimise protsess ELis nii mahu kui ka eesmärgi poolest. Direktiivide tõlkimine on aeganõudvam ja olulisem selle poolest, et nendega peavad arvestama liikmesriigid oma seaduste loomisel. (2003b: 210)

Aime Vettik (2009: 3) on öelnud, et „õiguskeele seisund sõltub suuresti tõlkijate meisterlikkusest“, mõeldes selle all, et tõlkija keeleoskus – näiteks olla kursis sõnade tähendusväljade erinevustega keeles – ja teadmised määravad tõlke kvaliteedi.

Kerge (2010: 3–4) nimetab tõlkeid ja nende kvaliteeti mõjutavaid aspekte, nagu töötempo, tõlkija haridus ja mis keeles see on omandatud, töövõrgustik ja võõrkeelne elukeskkond.

Arvatakse, et ELis kasutatav õiguskeel ehk Euroopa õiguskeel halvendab muude maade õiguskeele, sh eesti keele kvaliteeti, muutes tõlked lihtsustatuks, sest inglise õiguskeel on liiga ebatäpne. (Sootak 2005: 29) Keeleinspeksiooni peadirektor Ilmar Tomusk on tõdenud, et õigusaktide keelekasutus vajab ELiga liitumisest peale aina enam tähelepanu, eelkõige arusaadavuse poolest (2008: 2). Kerge väitel on ELi õigusaktide keelekasutus erisugune, isegi neile mittedobivalt ebamäärane ja -sobiva sõnakasutusega. Seetõttu ei tuleks võtta ELi dokumentide tõlkeid eesti õiguskeele arendamisele eeskujuks, vaid seda tuleb teha Eestis. (2010: 3, 4)

2.2. Euroopa Liit ja eesti keel

Alates 2004. aastast, mil Eesti ühines ELiga, on eesti keel üks liidu ametlikest keeltest. Praegu on ELis 24 ametliku staatusega keelt (Euroopa Liidu Infokeskuse andmetel). Eesti sai 1995. aastal ELi kandidaatriigiks, mis tähendas, et suur hulk õigusakte tuli tõlkida juba ühinemise eel. Sellega algas ingliskeelsete tekstide mõju eesti õigus- ja haldustekstidele (Kukk 2002a: 42; Saluäär 2003b: 210–211).

ELi institutsioonides kirjutatakse ja tõlgitakse iga päev suurel hulgal tekste – aastas võib kõigisse keeltesse tõlgitud lehekülgede arv küündida miljonitesse (Pisuke 2013: 10). Tõlgitavad tekstid on eri liiki dokumendid: õigusaktid (määrused, direktiivid, otsused), rahvusvahelised lepingud, kohtuasjad, teatised, resolutsioonid, menetlused, protokollid jpm. Dokumendid on temade poolest väga mitmekülgsed ja eripärased ning kuuluvad kindlatesse valdkondadesse. Õigusaktid on jagatud temade loendisse, kuhu muu hulgas kuuluvad põllumajandus, kalandus, välissuhted, sotsiaalpoliitika, keskkond, transport jne. (Eur-Lex)

Tekste tõlgitakse kokku ELi seitsmes institutsioonis. Kõikide asutuste peale kokku on eesti keelde tõlkijaid üle kaheksaja, kõige rohkem töötab neid Euroopa Komisjonis, Euroopa Parlamendis ja Euroopa Liidu Nõukogus. Peale asutustes (Luxembourgis, Brüsselis jm) tehtu tõlgivad dokumente ka Eesti tõlkebürood ja vabakutselised tõlkijad.

Tellitud tõlked võivad lõppkokkuvõttes olla halvema kvaliteediga ja nõuda rohkem viimistlust, sest kõigi terminite või põhimõtetega ei ole väljastpoolt tõlkijad niivõrd kursis. 2012. a seisu järgi tõlgiti näiteks kolmes põhilises asutuses (Euroopa Komisjon, Euroopa Parlament ja Euroopa Liidu Nõukogu) eesti keelde tekste rohkem kui 200 000 lehekülge. (Pisuke 2013: 10, 12–13)

Kõige tähtsama dokumendi ehk direktiivi, määruse vm õigusakti valmimine saab alguse Euroopa Komisjonis, kus moodustatakse akti eelnõu ja tõlge. Euroopa Parlamendis ja Euroopa Liidu Nõukogus tehakse dokumendile mitu ettepanekut (raportid, arvamused, muudatused), mis samuti tõlgitakse. Komisjonis võidakse teha uuesti muudatusi või ettepanekuid. Kaasotsutamismenetlusega vastuvõetud aktide puhul tähendabki, et tekstid liiguvad ühest asutusest teise, mille jooksul tehakse tõlgetes vajalikke muudatusi, kuni dokument on vastuvõtmiseks valmis. (Dreving 2009: 18–19; Randlane 2009: 53; Jaansalu, Raudsepp 2009: 40–41)

2.2.1. Eurotekstid ja eurokeel

Eurokeel (või euro-eesti dialekt) on üldnimetus ELi institutsioonide dokumentides ja tõlgetes kasutatava keele kohta. Sellel saab eristada kahte tähendust – üks on nn eurožargon ehk sealsete töötajate (euro)släng, mille moodustavad kindlad võõrkeelsed (põhiliselt inglise ja prantsuse) sõnad või väljendid, ning teine on üldisemas mõistes ELi õigusaktide keel ja terminoloogia. (Dreving 2009: 17) Mitme autori sõnul on väär arvamus, et emakeel (või emakeelne tarbekeel) ja eurokeel on teineteisest eraldiseisvad süsteemid, vaid eurokeel on üks osa emakeelest (Pisuke 2013: 9; van der Horst 2008: 12). See, miks räägitakse neist kui eri keeltest, on ilmselt seotud eurotekstide keelekasutuse, terminoloogia ja muu keerukusega, mida igapäevakeeles ei leidu.

ELis tõlgitakse kõikidesse ametliku staatusega keeltesse. Parlamendis on näiteks välja kujunenud releekeeled: inglise, prantsuse ja saksa keel. Nendes koostatakse kõige rohkem dokumente ja tavaliselt tõlgitakse nendesse kõige sagedamini. Kõige ülekaalukamalt kasutatakse ja koostatakse institutsioonides tekste inglise keeles, järgmisel kohal on prantsuse ja saksa keel. 2004. aastast rakendunud *pivot*-süsteem näeb ette, et kui dokument on mõnes muus keeles, millesse ei saa otse tõlkida, tuleb see ümber panna ühte releekeelde ja siis muudesse keeltesse. Eestikeelseid tekste koostatakse näiteks parlamendis umbes 0,2%. (Dreving 2009: 16–17)

ELi institutsioonides ei ole ette nähtud terminoloogi või keeleteoimetaja ametikohta. Tõlkijad peavad tegelema oskussõnadega ja nende andmebaasi täiendamisega ning toimetama üksteise tekste. (Sedrik 2008: 43) Samas teevad tekstide tõlkeprotsessis koostööd tõlkijad ja keelejuristid. Viimastel on õiguslane, harva ka filoloogiline haridus, ja nende ülesanne on eelkõige veenduda tekstide juriidilises õigsuses, kõrvutades ka tõlget ja originaalteksti keelt. Nemad on viimased, kes eestikeelse tõlke enne dokumendi vastuvõtmist üle vaatavad. (Pisuke 2013: 14–15)

Terminid koondatakse kõiki ELi ametlikke keeli hõlmavasse ja kõigile kättesaadavasse terminibaasi IATE (*Inter-Active Terminology for Europe*), mida järjepidevalt täiendatakse ja muudetakse (Randlane 2009: 58, 60). Euroopa Komisjoni eesti keele osakonna peaterminoloog teeb muu hulgas terminite lisamise jms asjus koostööd Eesti asutustega. Termin juures on märgitud selle valdkond, usaldusväärsuse aste (madalaim 1 – kinnitamata usaldusväärsus, 4 – väga usaldusväärne). Iga termini kirjes definitsiooni ei sisaldu ning 2009. aastal on tõdetud, et eestikeelseid termineid ei ole baasis veel piisavalt. (Randlane 2009: 54–55, 60, 61–62)

2.2.2. Eesti keel eurotekstides ja eurokeelehoole

Eurotekstide eesti keele kvaliteedi kohta on ELiga ühinemise aastast peale eri väljaannetes (nt ajakirja *Õiguskeel* ja eesti keele instituudi (EKI) eurokeelekogumike artiklid) palju kirjutatud. Põhiliselt on kritiseeritud keele keerukust ja võõrapärasust või on kirjutatud spetsiifilistest keelevigade tüüpidest, mida tõlkijad võiksid edaspidi silmas pidada. See, et võõrkeelsed tekstid soodustavad uute laenkeelendite tulekut emakeelde, on tõenäoliselt paratamatu. Samuti näib, et vigade üle arutamine on endiselt aktuaalne, kuigi tekstide paremaks muutmise eesmärgil on juba aastaid kirjutisi avaldatud.

Eurotekstidele on näiteks EKI eurokeele kogumike artiklites ette heidetud kohmakat lausestust ja halba stiili, ülemäärast nominaalstiili (ehk nimisõnatõve) kasutamist, sõnarohkust ja korduvaid sõnu või väljendeid, samuti lause teatestruktuuri ehk teema-reema suhet jpm. See soosib keelelist ebamäärasust ehk n-õ udu (Saluäär 2003a: 46). Kantseliitliku keelekasutuse kõrval tuuakse sageli esile lähtekeelest tingitud ja ebaotstarbelist võõrapärasust nii lausetes kui ka sõnades, räägitakse ka eurosõnadest, mis on tekstides sagedased. Eurosõnade hulgas võib olla nii oma- kui ka võõrsõnu, millest on aja jooksul saanud õigus- ja halduskeeles moe- ja stampsõnad. Neid on

lähemalt analüüsinud nt Helika Mäekivi. (2010: 7, 2004: 63) Kristi Uibokanna magistriröö jaoks tehtud küsitlusest Eesti ametnike seas selgus, et 83,3% vastanutest ei pea ELi ametlike dokumentide eesti tõlkeid arusaadavaks (66,6% hindas neid rahuldavateks) ja 53% ametnikest ei loe ELi dokumente mitte eesti, vaid inglise keeles, kuna need on keeleliselt täpsemad. Põhiprobleemideks eesti tõlgetes peetakse valesid termineid ja sisuprobleeme. (Uibokand 2014: 19, 22–23, 26–28)

Samas on väidetud, et halb tõlge võib olla ka halva originaalteksti tulemus, mispärast tuleks viimasele rohkem tähelepanu juhtida (Pisuke 2013: 13–14). Inglisekeelsetes ELi dokumentides võidakse inglise sõnu väärtalt kasutada, kuna teatud sõnade semantika on võib nendes dokumentides tavatähendusest lahkneva, nagu on kirjutanud Jeremy Gardner Euroopa Liidu Kontrollikoja väljaandes „Misused English words and expressions in EU publications“ (Gardner 2013). Selles loetleb ta sõnad, mida inglise keelt emakeelena kõneleja teatud kontekstis või tähenduses ei kasutaks, nt *attribute to* tähenduses ‘(üle) andma, jaotama, võimaldama’ (Gardner 2013: 4, 17). Uued tähenduste ja vormimuutuste (nt pluural singulari asemel) põhjuseks on tõenäoliselt teised võõrkeeled ja ka Ameerika inglise keel (2013: 4, 7).

Marek Drevingi sõnul halvendab pidev tekstidega töötamine nende kvaliteeti, sest tõlkijad harjuvad sellise keelega ära. Siiski nõustub ta väitega, et tõlgetega ei tohi muuta eesti keelt halvemaks. Oma osa tõlkekvaliteedis on kindlasti liiga lühikestel tähtaegadel, suurel töökoormusel, tekstide keerukusel ja sellel, et ühte õigusakti tõlgivad ühes ELi institutsioonis eri inimesed. Tähtis on teada, et tõlkijal ei ole enamasti õigust teha tekstis suuremaid ärajätmisi või muudatusi, vaid ta peab hoolikalt originaali järgima. (Dreving 2009: 15, 22; Pisuke 2013: 14) Ilmar Tomusk arvab, et eesti keele saatust mõjutab pigem riigisisene keelekasutus kui selle rakendamine ELis. Eesti keele arengut pärsib Eestis see, et inglise keel levib paljudes valdkondades. (2009: 82)

2002. aastal korraldasid Emakeele Selts, ELi infosekretariaat, haridusministeerium jt sõnavõistluse, et leida ELiga seotud tekstidesse samatähenduslikke, kuid eestipäraseid ja lühemaid sõnu. Võistluse tulemusena soovitati asendada paljud võõrapäraseid laenuid omakeelsetega: *subsidiaarsus* ehk *lähimus*, *lähimuspõhimõte*, *struktuurifondid* ehk *tõukefondid*, *globaliseerumine* ehk *üleilmastumine*. (Erelt 2003: 5, 6–7, 12–13) Kadi Mihkla uuris oma magistriröös muu hulgas sõnavõistluse tulemusena saadud omasõnade

kasutamist 2010. aastal ELi ja Eesti õigusaktidest (struktuurifondides). Tekstides esines viis sõnavõistluse terminit, millest nelja puhul kasutati siiski võõrsõnalist vastet, nt *integreerimine, subsidiaarsuse põhimõte*.

Põhjuseid, mis omasõnaline termin ei leia (vähemalt kohe pärast sõnavõistluse tulemusi) kasutust, on mitu. Need hõlmavad Euroopa Komisjoni juhiseid tõlkijatele, võõrsõnade kasutussagedust, terminite järjepidevust ja muud. (Mihkla 2010: 37–41) Mõne sõna puhul ei pruugi pakutud omasõnaline termin või vaste olla keelekasutajatele väljendustäpsem ja keeles või dokumentides käibele minna. Euroopa Liidu Nõukogu eesti keele osakonna tõlkijad (2009. a seisuga) on juhtinud tähelepanu olukordadele, kus ühe ELi institutsiooni pakutud omasõna ei ole teise asutuse jaoks osutunud paremaks variandiks (sh Eesti ametnike seas) ning seetõttu tarvitatakse võõrterminit edasi. Nii näiteks eelistati eurotekstides sõna *innovatsioon* omasõnalise *uuendustegevus* asemel. (Jaansalu, Raudsepp 2009: 43, 45–46)

Justiitsministeeriumi ELi õiguse talituse endise juhataja Julia Laffranque'i sõnul on ELi dokumentide keelekasutus ja mõisted harjumatud, sest EL ise on originaalne ja iselaadi ühendus, mis vajab ka teistsuguseid termineid. ELi ametlike keelte rohkuse ja erinevuste tõttu on äärmiselt keeruline leida kõikidesse keeltesse sobivaid üksusi, tõlkevasteid ja terminoloogiat. (Laffranque 2000: 19, 22–23)

Euroopa Komisjon on teinud püüdlusi dokumentide selgema keelekasutuse poole, võttes lugejat arvesse. 1998. aastal algatati kampaania „Fight the Fog“ („Võitle udu vastu“), kutsudes üles vältima n-õ udutamist tekstides. Selle juhises suunatakse muu hulgas kasutama aktiivseid verbe, vältima pikki ja lohisevaid väljendeid ning keskendumata lugejale. (Saluäär 2003a: 46; Fight the Fog)

2011. aastal avaldas Euroopa Komisjon juhise „Kirjuta selgelt“, milles samuti kirjeldatakse levinumaid keeleprobleeme (nominalisatsioon, eksitussõnad, umbisikuline tegumood jne) ja näidetega tuuakse paremaid viise. („Kirjuta selgelt“) EKIs on loodud eurokeelehoole üksus, mille eesmärk on anda ELi töötajatele võimalus end keeleteemadel harida. Üksuse tegevuseks on nõu, soovitude ja materjalide jagamine ning koostiste korraldamine, et hoida dokumentides head ja selget eesti keelt. (Eurokeelehoole) Viimastel aastatel on selgekeelsus saanud aktuaalseks ka Eestis. Keeleliselt selge tekst on korrektne, kuid ühtlasi mõistetav ja hea ülesehitusega, et leida

vajalik hõlpsalt üles. Selgekeelsuse liikumine puudutab eelkõige ameti- ja tarbekeelt, aga ka keelekasutust ja suhtlust laiemalt, mistõttu räägitakse selgekeelsuse kõrval laiemalt ka selgest ühiskondlikust suhtlusest. Tänapäeval on aina tähtsam sõnumi kujundamine ja selge visuaalne pool, näiteks antakse auhindu selge sõnumiga piltidele. (Hallik, Kasemets 2014: 1–2; Selge keel)

ELi dokumentide lugejaskonna moodustavad ELi ametnikud, välisspetsialistid ja rahvas (Saluäär 2003a: 47). Kuigi eurotekstide lugejaskonnas on n-õ tavainimesi vähe, nõustuvad autorid, et tõlgetel on sellegipoolest suur mõju ja tähtsus emakeelele (sh õigus- ja halduskeelele) ning kogu kultuurile. Seega tõlkijad mitte üksnes ei tõlgi tekste eesti keelde, vaid ka arendavad keelt, sh terminoloogiat, mispärast tuleks seda mõista kui keelehoole ja -arendust. Nendes dokumentides kasutatav keel on aluseks eesti keeles koostatud tekstidele, sest nende lugejad on eestlased. (Dreving 2009: 23; Pisuke 2013: 10; Sedrik 2008: 38)

Soome on Euroopa Liidu liige 1995. aastast. Euroopa Komisjoni Eesti esinduse keelenõunik (2005.–2007. aastal) Jyrki Lappi-Seppälä on kirjutanud Soome kogemusest, et liitumise algusaastatel oli suundumus muuta soome eurotekstide sõnastus võimalikult arusaadavaks ja hõlpsaks ning seetõttu eelistati sageli võõrsõnale omasõna. Eurotekste püüti teha paremaks kui Soome enda õigus- ja haldustekste. (2008: 22–23) Soome keelehoole lähtub seejuures selgest keelest ja suhtlusest. Lappi-Seppälä tõdeb, et ELiga liitumisest peale on tingimata teised keeled soome keelt mõjutanud, kuid suurem osatähtsus on siiski inglise keelele. Tema meelest ei tee soome keelele kahju võõrsõnad, vaid muud keelenähtused, nagu rektsioonimuutused, substantiivide uued vormid jne. (2008: 24)

Soome Kodumaa Keelte Keskuse teaduri Aino Piehli arvates peaks selleks, et soome tekstide keel paraneks, olema soome ametnike tegevus eurotekstide tõlkeprotsessis suurem. Ka on soome ametnike ja tõlkide ebapiisavat koostööd aja jooksul paremaks muudetud. (Piehl 2012: 40–41)

3. Uurimismeetod ja -materjal

Magistritöö põhieesmärk on koguda ja vaadelda uusi inglisemõjulisi võõrsõnu ja tähenduslaene eestikeelsetest õigus- ja haldustekstidest. Kogutud materjal näitab õigus- ja haldustekstide hetkeseisu inglise keelest pärit laentähenduste ja võõrtüvede aspektist.

Töö allikatest moodustavad ühe osa tõlgitud õigustekstid ja teise osa eesti keeles loodud haldustekstid. Töösse on valitud osa Eur-Lexi andmebaasist 2014. aastal väljastatud õigusaktidest, kokku 20 direktiivi ja määrust. Teise osa moodustab valik aastatel 2005–2014 koostatud Eesti valitsuse strateegiadokumentidest (arengukavad ja strateegiad, millest enamik veel kehtib), mida on samuti kokku 20. Valitud tekstid on temaatiliselt erinevad, hõlmates näiteks keskkonda, energeetikat, haridust, põllumajandust, sotsiaalpoliitikat jne.

Läbitöötatud dokumendid on mahult erisugused. Lehekülgede arvutamisel on arvestatud tähemärke, mis tähendab, et dokumendi üheks leheküljeks on 1800 tähemärki koos tühikutega. Sellest lähtudes on strateegiadokumente 1346,6 lehekülge (keskmine dokument 67,33 lehekülge), õigusakte 882,8 lehekülge (keskmine 44,14 lehekülge). Strateegiadokumentide maht on väga erinev – näiteks on kõige mahukam arengukava 94-leheküljeline, kõige lühem 8-leheküljeline. Pikkuselt varieeruvad ka ELi määrused ja direktiivid.

Töö empiiriline materjal on järgmistes peatükkides liigitatud sõnade kuuluvuse põhjal (täenduslaenud ja võõrsõnad), mis on omakorda paigutatud sõnaliikidesse. Täenduslaenudena käsitletakse oma- ja võõrsõnu, millele on inglise keele vaste mõjul lisandunud uusi tähendusi. Võõrsõnadena vaadeldakse töös neid rahvusvahelisi sõnu, mis asendavad eesti keeles olemasolevaid sõnu, olles sihtkeele jaoks semantiliselt ebavajalikud. Rahvusvaheliseks sõnaks ehk internatsionalismiks loetakse lekseemi, mille tüvi pärineb kreeka või ladina keelest. Põhitähelepanu on sõnade semantilistel muutustel.

Tähenduslaenude puhul analüüsitakse sõna tähendusmahu muutusi, täpsemalt tähendus- (kitsenemine, laienemine) ja stiililisi nihkeid (halvenemine, paranemine) koos

lähtekeele tähendusvõrdlusega ja esinemusega sõnaraamatutes. Võõrsõnade puhul analüüsitakse sõna eelkõige võõrkeelendi eelistamist vastava omasõna asemel, esinemust sõnaraamatutes ning tähendust.

Materjalist kogutud keelendid on esitatud sõnaliikide kaupa. Kui näitelausestes esineb verbist moodustatud teonimi ja/või partitsiip, on märksõnaks verb. Juhul kui sama tüvi esineb materjalis näiteks nii substantiivi kui ka verbina, on märksõnaks valitud see vorm, mis on sõnaraamatutes (nt verbi *fokuseerima* ja substantiivi *fokuseeritus* puhul on märksõnaks verb, sõna *atraktiivsus* leiab adjektiivi *atraktiivne* juurest). Kui näitelausestes esineb sõna substantiivi ja verbina ning mõlemad on märksõnana sõnaraamatutes olemas (nt *disain* ja *disainima*, *monitooring* ja *monitoorima*), leiab sõnad töös eri sõnaliikide alt, kuid nendele on vastastikku viidatud. Ka võib ühe märksõna juures esineda substantiiv ja adjektiiv (nt sõna *interventsionaalne* leiab märksõna *interventsioon* alt). Nendegi sõnade asukohale on teksti sees (nt järeldusosas) viidatud.

Kõik laened esitatakse koos kontekstiga ehk allikmaterjali lause(te)ga. Sõnade juures on esitatud inglise vasted. Näitelauseste juures on vaatlusalune keelend tõstetud esile kursiivis, lause järel on sulgudes allikmaterjali lühend (nt D – direktiiv, M – määrus, vt lk 129–130) ja vastava lause lehekülj dokumendist. ELi õigusaktidest pärit sõnade puhul on inglise vasted otsitud samast ingliskeelsest dokumendist. Analüüsiosas ei ole toodud kõik empiirilisest materjalist leitud lauseid, milles vaadeldav keelend esines, vaid on valitud need näited, mis illustreerivad kõige paremini sõna tähendust või tähendusi, selle tähendusmuutusi ja erisugust keelelist ümbrust.

Kogutud materjali analüüsitakse mitme sõnastiku alusel, et näidata sõna tähenduserinevusi eesti ja inglise keeles ning seda, millised on sõnaseletused ja vasted eri sõnastikes. Analüüsis toetutakse viiele allikale: ametniku soovitusõnastik (edaspidi AMSS), õigekeelsussõnaraamat (ÕS), võõrsõnade leksikon (VL), inglise-eesti seletav sõnaraamat (IESS) ja New Oxford American Dictionary (OAD). Et näidata tähendusmuutust ja sõna esinemust keeles, on uuritud ka leksikonide vanemaid väljaandeid: 1976. ja 1999. a. ÕSi ning 1978. a. VLi. Ilma aastaarvuta lühenditega ÕS ja VL tähistatakse kõige uuemaid väljaandeid, kui pole märgitud teisiti. Kõrvutamise vanemate sõnaraamatutega näitab, millest on sõnasemantika muutunud (milline on

muutusalus) ning mida saab selle põhjal järeldada sõna või tähenduse laenamise kohta. Õigusaktides leidunud tähenduslaene ja võõrsõnu on kontrollitud ELi terminibaasist IATE (vt lk 26), et vaadata, kas keelendid on eurotekstides kindlad terminid ning kas ja kuidas on see vastavuses kirjakeele normiga. Seejuures arvestatakse töös vaid neid termineid, mis vastavad terminibaasis vähemalt astmele kolm, st on märgitud usaldusväärseteks.

Analüüsiotsustele järgnevad järeldused, mis koondab nii materjali keelelise analüüsi kui ka arvulised tulemused. Lisades 1 ja 2 antakse ülevaade sõnade ja tähenduste esinemusest allikmaterjalides ja sõnaraamatutes, sh terminibaasis IATE.

3.1. Materjali analüüs

Analüüsis esitatakse peatükis 3.1.1 tähenduslaenud omasõnades, peatükis 3.1.2 internatsionalismides ja peatükis 3.1.3 on loetletud võõrsõnad. Näiteplokkidele järgneb analüüs.

3.1.1. Tähenduslaenud omasõnades

Omasõnad on paigutatud järgmistesse sõnaliikidesse: substantiivid, verbid, adjektiivid ja adverbid.

3.1.1.1. Substantiivid

väljakutse (*challenge*)

(1)

- a) Tegevdirectori ametiaeg on kolm aastat. Selle ajavahemiku lõpuks hindab komisjon, kaasates vastavalt vajadusele muid liikmeid peale liidu, tegevdirectori tulemuslikkust ning ühissettevõtte IMI2 edasisi ülesandeid ja *väljakutseid*. (*challenges*; M VII, 17)
- b) Kogu Euroopa, sealhulgas Eesti ees seisavad mitmed demograafilised *väljakutsed* – rahvastik vananeb, tööealise elanikkonna hulk kahaneb ja lapsed sünnivad vähe. (LPA, 3)
- c) Õpetajate ja tugispetsialistide meeskonna individuaalne lähenemine igale õppijale annab nõrgematele võimaluse toime tulla ning pakub *väljakutseid* võimekamatele. (EÕS, 8)
- d) Noortevaldkonna kui noorega kõige mitmekülgsemalt suhestuva eluala areng ja selle *tulevikuväljakutsed* lähtuvad noorte, noortepoliitika ja noorsootöö ning kogu ühiskonna seisundist ja arenguvajadustest. (NVA, 3)

Sõna *väljakutse* on tänapäeval meedias levinud, ka esineb keelendit hulganisti vaadeldud strateegiadokumentides. Lähtudes ÕSist ja AMSSist, on *väljakutse* tähendus selge piiriga: see on 'väljakutumine, kutse'. 76. aasta ÕSis on märksõna ilma

sisuseletuseta, 99. a ÕSi lausenäidete põhjal tarvitatakse sõna samas tähenduses, selle ebasoovitav sisu on 'proovile panema, proovikivi', praegune ÕS annab lisatähenduse 'ülesanne'.

OAD järgi märgib *challenge* muu hulgas võimeid proovile panevat ülesannet või olukorda, kuid see võib olla ka kutse võistlusest vms osa võtma. AMSSi järgi kantakse ekslikult selle inglise polüseemilise sõna tähendused 'proovikivi, katsumus, ülesanne, probleem' üle omasõnale *väljakutse*. IESS esitabki sõnale need eesti tõlkevasted. Kuigi inglise sõna *challenge* ei hõlma seda tähenduspoolt, mis on eesti vastel, on inglise sõnasemantika mõjutanud eesti omasõna.

Lauses 1a käsitletakse ettevõtte ülesandeid ja väljakutseid, viimane tähistab kas katsumusi või proovikive, kuid seda pigem positiivsemas tähenduses. Lauses 1b võivad *demograafilised väljakutsed* konteksti arvestades märkida probleeme, raskusi või katsumusi ning siin on sõnal laentähendusega pigem negatiivne konnotatsioon. Lauses 1c esineb *väljakutse* koos verbiga *pakkuma*, millest lähtudes on keelendil lauses positiivsem tähendusvarjund – see on enda võimete proovikivi või proovilepanek. Keelend esineb ka liitsõnades, nt *arenguväljakutse*, ja *tulevikuväljakutsed* lauses 1d, mis võib tähistada noortevaldkonna tulevikuülesandeid või -plaane. IATEs seda omasõna terminite hulgas ei ole. Sõna *väljakutse* ei esineks tekstides nii sagedasti, kui seda ei kasutataks õigest tähendusest laiemalt.

kogukond (*community*)

(2)

- a) Mereäärse riigina on Eestil rikkalik merepäränd, mille hoidmine, *merenduskogukondade*, sealhulgas sadamapiirkondade ja traditsiooniliselt kalandusega tegelevate kogukondade toetamine ning nende traditsiooniliste oskuste säilitamine on olulised eestlaste identiteedi tugevdamise seisukohast. (EMP, 80)

See polüseemiline sõna tähistab eesti keeles muud rahvust teise rahvuse hulgas või mingis piirkonnas elava või sotsiaalsete suhete võrgustikuga seotud inimrühma. 76. a ÕS sellele tähenduseletust ei esita ning toob üksnes ajaloomärgendi. 99. a ÕSi näiteväljenditest ilmneb, et selle semantika ei erine tänapäevasest.

Sageli võidakse lähtuda liialt inglise keele avara tähendussisuga sõnast *community*. AMSSi järgi antakse inglisemõjuliselt sõnale *kogukond* juurde järgmised

lisatähendused: 'selts, ühing, ühisus, -kond, kogodus'. Seda toetab OADs esitatu: *community* hõlmab inimesi/inimrühma, kes elavad samas kohas või kellel on mõni ühine tunnus. Samuti võib see tähistada n-ö ühingu või vennaskonna tunnet teistega, kellel on samad huvid, eesmärgid või hoiakud. Inglise *community*'t kasutatakse IESSi põhjal millegi alusel sarnastele või sama paikkonna inimestele viitamiseks jne. Samas esitab IESS eesti tõlkevastetena üksnes *kogu-, ringkond, ühendus*, aga mitte neid, mis on inglise keele tõttu omasõnale lisandunud. Näitelauses 2a kirjutatakse merenduskogukondadest, mis tähistab tegelikult seltse või ühingu. Samas lauses olev teine *kogukond* võib märkida nii seltsi, ühingu või sõna tavapärast tähendust, viidates nt ranna- või saarerahvale.

võimekus (*capacity, capability*)

(3)

- a) Näiteks isikuvastaste kuritegude arvu vähendamiseks nähakse põhisuundades ette meediakampaaniaid koolivägivalla ja lähisuhtevägivalla probleemist teavitamiseks ja vägivallast hoidumiseks; turvalisema riigi tagamiseks peetakse oluliseks tagada riigi *võimekus* usaldusväärselt tuvastada Eestis viibivaid isikuid ning vähendada ebaseaduslikult Eestisse sisenemise ja Eestis viibimise võimalusi. (VVA, 6)
- b) Tulenevalt varasemast tihedast koostööst regiooni riikidega on Eestis kasvanud institutsioonide *võimekus* ja kontaktid eelkõige nende riikide suunal ning selle alusel on koostöö edasiarendamine põhjendatud. (AHA, 17)
- c) Ühisettevõtte IMI2 peaks edendama väiksemate osalejate, näiteks teadusasutuste, ülikoolide ja VKEde *võimekust* avatud innovatsioonimudelites osalemiseks ning edendama VKEde kaasamist enda tegevusse kooskõlas oma eesmärkidega. (*capacity*; M VII, 2)

Eesti keeles tähistab *võimekus* omadust, mil võimet on üle keskmise. 76. ja 99. a ÕSis on märksõna *võimekas* 'suurte võimetega' ning *võimekus*, mille juures on hilisemas väljaandes näiteväljend *õpilaste võimekus*. Seda sõna kasutatakse tihtipeale ka siis, kui kõneldakse üksnes võimetest või oskustest. AMSS esitabki keelendi vale lisatähenduste asemel õiged variandid *võime, suude, võimalus; oskus*, mille eeskujuks on kas inglise *capacity* või *capability*.

Sõna *capacity* on OAD järgi 'võime, oskus või võim teha, kogeda või mõista midagi', *capability* seejuures 'võim või suutlikkus, oskus'. IESS annab aga mõlemale

inglise sõnale sama seletuse (nt *capacity* – ‘võime, oskus midagi teha’) vasteteks *võime*; *võimekus*; *suutlikkus*. Seega on eesti ja inglise-eesti sõnastikus esitatav info vastuolus.

Näitelauses 3a mõeldakse riigi võimekuse tagamise all tegelikult selle võimete tagamist ning näitelauses 3b tähistatakse võimekuse kasvamisega pigem võimete, võimaluste suurenemist jms. Viimases lauses mõeldakse võimekuse edendamise all võimalusi, võimeid või oskusi (3c). IATE järgi on nt *võimekustest* termin samaväärsete *võime-* ja *sobivustest* kõrval, kuigi ÕSi järgi ei ole *võimekus* ja *võime* sünonüümid. Vaatlusalune sõna esineb strateegiadokumentides ka erisugustes liitsõnades: *remondi-*, *investeerimis-*, *väliskaubandus-*, *arengukoostöö-*, *reageerimis-* ja *müügivõimekus*.

sisend (*input*)

(4)

- a) Foorumi tulemusi käsitleti *sisendina* arengukava hetkeolukorra analüüsis. (VVA, 7)
- b) Arengukava on koostatud ministriumide vahelises koostöös, kaasates kõiki arengukavast huvitatud osapooli. Oma *sisendi* on andnud nii ettevõtted, erialaliidud, haridus- ja teadusasutused kui ka mittetulundusühingud. (EMP, 3)
- c) Lisaks toetab infoühiskonna arengukava elukestva õppe sihtideni jõudmist, pakkudes Haridus- ja Teadusministeeriumi horisontaalsele, kogu haridussüsteemi käsitlevale lähenemisele valdkondlikku (IKT) mõõdet ja sisuteadmist. Näiteks antakse *sisendit* IKT-oskuste edendamisega seotud tegevuste planeerimiseks (nt õppekavade loomine ja uuendamine) ning tuge (lühiajaliste täiendkoolituste ja pilootprojektide läbiviimisel). (IÜA, 40)

See sõna on teada kui (informaatikas) ‘kodeeritud info’ ning (majanduses) ‘kõik, mis kaupade ja teenustena tootmisse siseneb’, samuti kasutatakse seda elektrotehnikas, nt *sisendklemm*. Sama tähenduse esitab 99. a ÕS, 76. a ÕSis on *sisendi* juures elektrotehnika märgend ilma tähendusseletuseta. AMSSis on märgitud sõna keelenormivastane kasutus, kui sellega tähistatakse järgmist: ‘alus; info; teade’. IESS annab *input* vasteks *panus* (aja, raha jm kulu, mida millessegi kulutatakse), *sisend(andmed)* ja *toide*. OAD esitab *input* üheks tähenduseks ‘töö, teabe või materjali panus’, samuti tähistab see arvutisse või arvutiprogrammi sisestatud infot.

Lauses 4a võib sisendi all mõista alust, lähtedokumenti, -andmeid vms. Lauses 4b võidakse aga sõnaga tähistada panust, sest see esineb verbiga *andma*. Viimases lauses olev *sisend* võib tähistada kas infot, teadet või andmeid (4c). Lausetest ilmneb, millises keelilises ümbruses omasõna laentähendustega kasutatakse: midagi võidakse käsitleda

sisendina; sisendit antakse või on sisend mille muu eesmärgi jaoks oluline. Aluse, info vm tähenduses on sisendi n-õ andjaks teised dokumendid, millegi tulemused vms ning panuse tähenduses on andjateks asutused või inimesed.

väljund (*output*)

(5)

- a) Muuseumide teadustöö *väljunditeks* on püsiekspositsioonid ja näitused, teaduslikud ja populaarteaduslikud publikatsioonid, ettekanded ning konverentsid. (EMA, 13)
- b) Tulemuslikkusel põhinevat vahendite eraldamist rakendatakse tõhusa ja mõjusa vahendite kasutamise edendamiseks. Tulemuslikkuse mõõtmise kriteeriumide aluseks on kõige värskemad olemasolevad andmed ning seejuures keskendutakse eelkõige järgmisele: a) igal aastal realiseeritud *väljundi* tase ja b) igal aastal realiseeritud väljamaksete tase. (*outputs*; M I, 13)
- c) Kõrgharidusstandardi kohaselt on õppekeeleks keel, milles toimub õppetöö. Õppekeel(ed) ning teised *õpiväljundite* saavutamiseks vajalikud keeled määratakse õppekavas. (EKA, 9)
- d) Iga eesmärgi juures on kirjeldatud soovitud tulemused koos näidisindikaatoritega, mis on abiks muuseumidele konkreetsete *väljundnäitajate* määratlemisel oma arengukavades. (EMA, 24)

Sõna tähendus hõlmab järgmist: (elektroonikas) 'seadme osa'; (majanduses) 'toodetud kaubad või teenused', samuti kasutatakse informaatikas, nt *väljundandmed* ning nagu sõna *sisend* on ka *väljund* kasutusel elektrotehnikas. Sama sisupoole annab 99. a ÕS, 76. a väljaandes sõnasemantika ei selgu. Näitelausetest ilmneb selle erinevus denotatiivsest tähendusest, eeskujuks on inglise *output*. IESS annab vasteteks *toodang* (nt kasutatakse tehtud töö hulka tähistades), informaatikas on selle vasteks *väljundinfo*, *-andmed* ning elektroonikas *võimsus*. AMSSi järgi on sõna üle võtnud tarbetud tähendused 'võimalus, tulemus, alus, viis ja abi'. OAD põhjal tähendab *output* muu hulgas millegi või kellegi (inimese, masina, tööstuse) toodetud kogust, selle tulemust, ning võib samuti tähistada tootmise tegevust või protsessi. Seega ei hõlma sõnaraamatute põhjal ingliskeelne sõna tähendusi 'abi, viis, alus, võimalus'.

Näitelauses 5a tähistatakse *väljundiga* tõenäoliselt teadustöö tulemusi või aluseid. Järgmises lauses (5b) käsitletud realiseeritud väljundi taseme tähendusest on raskem aru saada, sõnaga *väljund* võidakse tähistada elluviidud tulemuste, võimaluste või viiside taset. Keelend esineb ka liitsõnades, nagu on kahes viimases lauses *õpiväljund* ja *väljundnäitaja* – nendega tähistatakse vastavalt õpitulemust ja tulemusnäitajat

(5c ja 5d). IATE järgi kasutatakse substantiivi erinevates terminites, nt *väljundvõimsus*, mis võib tähistada tulemusvõimsust. Seega kasutatakse omasõna varasemast laiemas tähenduses, kuid kõiki väidetavalt inglise keele mõjul lisandunud nüansid (nt laentähendus 'abi') kogutud materjalis ei kajastu.

lähenemine (*approach*)

(6)

- a) Alternatiivsed *lähenemised* (nt Noored kooli, Tagasi kooli, erakoolid, waldorfkoolid, Hea algus) on muutnud formaalharidussüsteemi paindlikumaks, uuenduslikumaks, mitmekesisemaks. (EÕS, 7)
- b) Selline *lähenemine* ookeani majandamisele ja merenduse korraldamisele on välja töötatud Euroopa Liidu integreeritud merenduspoliitikas (IMP), mille keskkonnaalaseks tugisambaks on Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2008/56/EÜ (4). (*approach to*; D X, 1)
- c) Perepoliitika olulist rolli sündimuse suurendamises nähakse sobiva st lapse kasvatamist toetava keskkonna loojana, mis aitab seeläbi realiseerida soovitud laste sündi. Taolist *lähenemist* toetavad uuringud, mis näitavad, et just laiem poliitika võib peresid pikaajalisemalt mõjutada. (LPA, 11)
- d) Eesti-siseselt on välja töötatud süsteemne ja koordineeritud *lähenemisviis* valdkonnale, sealhulgas seadusandluse tasemel – 21. jaanuaril 2010 võttis Vabariigi Valitsus vastu määruse nr 8 „Arenge- ja humanitaarabi andmise tingimused ja kord“. (AHA, 8)
- e) Kliendikeskse *lähenemisviisi* eelduseks on erinevate spetsialistide omavaheline koostöö. (HAS, 33)

Seda omasõna kasutatakse eesti keeles üksnes füüsilise lähenemise tähenduses. 76. aasta ÕSis on esitatud *lähenemine* ja *lähenema* ilma sisuseletuseta, 99. a ÕSis selgub sõna substantiivi semantika näiteväljenditest ja -lausetest ning seda ei soovitata tarvitada tähenduses 'käsitusviis, vaatenurk'. Nüüdisajal leiab see palju kasutust nii meedias kui ka mujal ja näitelause põhjal on hakanud hõlmama varasemast palju enam nüansse. AMSS esitab sellele kaks ebasoovitavat ja inglisemõjulist tähendusvälja: (1) 'käsitus, arusaam, meetod, viis, suhtumine'; (2) 'seisukoht, käsitus, vaatenurk; plaan, kava'. OAD põhjal ongi *approach* üldise tähendusega, märkides viisi, kuidas millegagi tegeletakse, midagi käsitletakse. IESS annab eesti vasteteks *lähenemine* ja *lähenemisviis*. Samas ei soovita ÕS kasutada ka viimast, vaid selle asemel tuleks eelistada sõnu *käsitusviis*, *vaatenurk*.

Esimesest näitelausest 6a viidatakse selle sõnaga ebatavalises pluuralis konkreetsemale objektile: sõnaga *lähenemine* tähistatakse õppeviise, -meetodeid. Lauses 6b võib *lähenemine* märkida selle vaatenurka, käsitlust, aga ka plaani või meetodit. Lauses 6c tähistab *lähenemine* käsitust, arusaama, seisukohta. Niisiis on lausetes sõna tähendusrohke tõttu selle kitsam semantika vaid aimatav. Substantiiv on IATE põhjal termin ning esineb lisatähendustes sellistes ühendites, nagu *holistiline/majanduslik/tasakaalustatud lähenemine*. Materjalis leidub vähemal määral ka ebasoovitavat sõna *lähenemisviis*, mis lauses 6d väljendab käsitlust, vaatenurka, suhtumist, lauses 6e aga käsitlusviisi, tööstiili või kohtlemist.

3.1.1.2. Verbid

kaardistama (*map*)

(7)

- a) Esimese etapina toimusid olulisemate probleemide *kaardistamiseks* arutelud neljas alatöörühmas mis moodustati vastavalt arengukava valdkondadele: laste vastu toimepandud vägivald, alaealiste vägivald, perevägivald ja inimkaubandus. (VVA, 7)
- b) Sellegipoolest on võimalik *kaardistada* merendussektori tugevused, nõrkused, võimalused ning ohud mis potentsiaalselt avaldavad mõju vastastikuste seoste arengule ja tugeva merendussektori väljakujunemisele. (EMP, 10)

Verbil *kaardistama* on kaks eristuvat tähendust: 'maakaarti koostama' või 'mõõtmistulemusi kaardile kandma', samad tähendused on ka varasemates ÕSides. Inglise verbil *map* on laiem semantika, mida kasutatakse samuti ülekantud tähenduses, nt annab OAD 'midagi põhjalikult üles märkima, registreerima, üles tähendama'. ÕS ja AMSS esitavad eesti *kaardistama* ebasoovitavateks lisatähendusteks '(välja) selgitama, uurima; kindlaks määrama ja ülevaadet andma'. IESS annab verbile *map* sama sisuseletuse, mis on eesti vastel, kuid inglise ühendi *map out* juures on vaste *välja töötama* ('midagi hoolikalt või detailselt planeerima').

Lauses 7a on sõna *kaardistama* eelistatud probleemide välja uurimise, selgitamise asemel, teises näitelauses (7b) kirjutatakse merendussektori tugevuste, nõrkuste jm abstraktse kindlaks määramisest, selgitamisest, uurimisest, seega mitte kaardistamisest selle denotatiivses tähenduses. Materjali põhjal on verbi *kaardistama* hakatud kasutama inglise laentähenduses eelkõige siis, kui teemaks on mõne abstraktse nähtuse, nt probleemi kindlaks tegemine, selgitamine jms.

panustama (*contribute*)

(8)

- a) Arengukava *panustab* paikkondade sotsiaalse suutlikkuse arengusse, arendades kodanikualgatuse maakondlikke tugistruktuure.). (RTA, 21)
- b) Eesti infoühiskonna arengu peamine alussammas on olnud avaliku sektori aktiivne roll innovaatiliste lahenduste tellimisel ja arengueelduste kujundamisel, eelkõige pangandus- ja telekommunikatsioonisektori *panustamine* uutesse tehnoloogiatesse ning ühiskonnaliikmete valmisolek uute tehnoloogiliste võimaluste kasutamiseks. (IÜA, 7)
- c) Infoühiskonna arengukava raames kavandatud turvalise teenusteruumi arendamine ja elanike IKT-oskuste ja -teadmiste tõstmine omakorda *panustavad* küberturvalisuse kasvu. (IÜA, 40)

ÕSi järgi tähendab verb 'panust tegema; panust andma' ning harilikult teeb seda tegevust teadlik tegija, nt inimene, asutus vms. Ka ÕSi näitelauses on panustajateks nt meeskond, vald. 76. a ÕSis on verbi tähendus 'juurde, sisse, mängu panema'. 99. a ÕSis on tähenduse juures märgend *harv*.

IESS annab *contribute* seletuseks järgmise: 'andma raha, riideid jm inimese või organisatsiooni aitamiseks', eesti vasteteks *annetama; panust andma; panustama* ning ka siin on harilikult tegijaks inimene. Märksõna *contribute to* ('panustama millessegi') on seletatud selliselt: 'aidata edukale tulemusele kaasa', ning vaste on *kaasa aitama*, nt *Her help contributed a lot to our success*. Samuti võib see tähistada üht põhjustajat (nt suitsetamine soodustab mitut haigust), vasted *mõju avaldama, suurendama; soodustama*. OAD järgi märgib *contribute* ka millegi põhjustamist või esile kutsumist, nt *Gaasid põhjustavad globaalset soojenemist*. Inglise keeles võidakse seega vaatlusaluse verbiga keeleliselt väljendada selle enda panustamist. Sarnane väljendusviis on laentähendustega levinud ka eesti keelde.

Esitatud näitelauses esineb *panustama* harjumuspärasest teistsuguses keelelises ümbruses. Panustajaks on näiteks mingi eluta ja/või abstraktne objekt – arengukava (8a), sektor (8b) või tegevus (8c). Lauses 8a mõeldakse omasõna all kaasa aitamist, edendamist, suurendamist, lauses 8c aga tõhustamist, uuendamist.

ergutama (*encourage*)

(9)

- a) Käesolev osa annab ülevaate Eestis jõustatud meetmetest taastuvenergia kasutuselevõtu *ergutamiseks*. (ETT, 15)

- b) Soovitus ei ole aga olnud piisav, et *ergutada* muusikateoste internetis kasutamise õiguste multiterritoriaalse litsentsimise üldist levikut ja leida vastus multiterritoriaalse litsentsimise erinõudmistele. (*encourage*; D I, 7)

Kõikides ÕSides on *ergutama* seletuseks ‘virgutama, õhutama, julgustama’, ning tegevus on harilikult suunatud kindlale objektile. IESSi järgi on inglise verb *encourage* ‘motiveerima ja toetama; püüda veenda kedagi midagi tegema’, mille eesti vasted on *julgustama; ergutama*. Teise tähendusena on esitatud ‘stimuleerima, upitama; millegi toimumist või suurenemist lihtsustama’, selle vasted on *õhutama; kaasa aitama; tekitama*, nt majanduskasvu suurendama, sellele kaasa aitama. Inglise *encouragement* on *julgustus; ergutus*. Ka OAD annab muu hulgas tähenduse ‘millegi arendamist aitama, stimuleerima’, milleks võib olla tegevus, seisund vms.

Inglise sõna kannab seega laiemat tähendust ja sellega võib väljendada ka tegevust, protsessi vm muutusi, see selgub nt IESSist ja sealsest näitest *There is evidence that such films/movies encourage violence*, mille osaline otsetõlge on *filmid ergutavad vägivalda*. Selline mall on üle tulnud eesti lausetesse. Näites 9a ergutatakse taastuvenergia kasutuselevõttu, seega tegevust. Seejuures mõeldakse siin julgustamist, õhutamist või innustamist, hoogustamist, kasvatamist. Leviku ergutamise lauses 9b tähistatakse tegelikult soodustamist, õhutamist või innustamist. IATEs seda verbi terminina ei esita.

lülitama (*switch*)

(10)

- a) Küberjulgeoleku tagamisel arvestatakse järgmiste põhimõtetega: · küberjulgeoleku tagamiseks vajalikud tegevuskavad *lülitatakse* olemasolevasse riikliku julgeoleku tagamise protsessi; (KJS, 8)
- b) Tagada erinevate spetsialistide välja- ja täiendõpe vanemalt lapsele HIV-leviku ennetamise ning ohurühmade HIVga seotud diskrimineerimise ja häbimärgistamise vältimiseks. Eelnimetatud teemad *lülitada* tervishoiutöötajate, sotsiaaltöötajate ja tulevaste õpetajate õppekavadesse. (HAS, 25)

Verb *lülitama* on ÕSi põhjal (elektroonikas) ‘vooluahelat sulgema või avama’; (tehnoloogias) ‘mehhanismi käivitama või seiskama’ ning seda kasutatakse ka üle kantud tähenduses, sama esitab 99. a ÕS. 76. a väljaanne annab esimesena sama sisu, teisena tähenduse ‘mehhanismi tegevusse ühendama’, samuti on juures piltliku

tähenduse märgend. 1999. ja 2013. a ÕSis on märksõnaseletustes toodud selle ebasoovitatav tähendus 'võtma'. Ka AMSSi järgi on sõna omistanud lisatähendused 'kaasama, haarama, lisama, lisanduma, võtma'. IESS ei anna sellist semantilist poolt, vaid üksnes 'vahetama; muutma; välja/sisse lülitama'. OAD annab järgmise: (1) 'muutma millegi positsiooni, suunda või fookust'; (2) 'võtma midagi omaks või vastu millegi sellest erineva asemel; muutma'; (3) 'teha kahe asja vahel vahetust'.

Näitelausetest selgub, et sõna ei kasutata kitsamas elektroonika- või tehnikavaldkonnas ning on omandanud konkreetsemast üldisema konnotatsiooni. Verb *lülitama* esineb lausetes ka teistsuguses rektsioonis – miski lülitatakse millessegi – nt teemad, tegevuskavad ja ohuhinnangud. Lauses 10a kõneldakse tegevuskavade lisamisest või kaasamisest julgeoleku tagamise protsessi. Näites 10b märgitakse sõnaga samuti teemade lisamist, õppekavadesse võtmist. Niisiis on ÕSis tooduga võrreldes laiinenud sõnasemantika veelgi. Sellel omasõnal on lisandunud tähenduste tõttu ühtlasi muutunud keeleline ümbrus.

käivitama (*launch*)

(11)

- a) *Käivitatakse* virtuaalne ehk e-residentsus – Eesti hakkab väljastama digi-ID kujul elektroonilist identiteedi mitteresidentidele, sihtides oma e-teenustega sarnast positsiooni, mis on Šveitsil panganduses. (IÜA, 3)
- b) Haridus- ja Teadusministeerium *käivitab* põhikooli ja gümnaasiumi riiklike õppekavade ainekavade sisu ja mahu analüüsi ning vajadusel muutmise; (EÕS, 9)
- c) Toetusmeetmed katavad nii ettevõtte *käivitamist*, kasvu, innovatsiooni, tehnoloogiainvesteeringuid, ekspordi, teadmiste ja oskuste arendamist, arendustöötaja värbamist jne. (ETT, 22)
- d) Alates Euroopa naabruspoliitika rakendamisest on suhted partnerriikidega tugevnenud ning poliitika on toonud reaalselt kasu nii liidule kui ka liidu partnerriikidele, hõlmates piirkondlike algatuste *käivitamist* ja demokratiseerimise toetamist Euroopa naabruskonnas. (*the launch of*; M III, 1)

99. a ja uusima ÕSi järgi on see verb monoseemiline: 'käima panema', nt autot, 76. a ÕS annab märgendi *tehnika* järel seletuse 'käima või liikuma panema'. IESS annab verbile ühe seletusena 'midagi rahvale (avalikult) näitama, tutvustama', nt mõni toode, teenus vms, selle vasteteks on *käivitama; käiku laskma; avalikkuse ette tooma*, sama sisupoole esitab ka OAD. Samuti on see IESSi ja OAD põhjal ka 'ettevalmistatud

tegevuse alustamine', nt reklaamikampaania, ettevõtte, vasteteks *käivitama; algatama; alustama; algust tegema*. AMSSi järgi on inglise *launch* mõjutanud eesti omasõna selliselt, et lisandunud on ebavajalikud tähendused 'algatama, alustama; avama, asutama, rajama'. Niisiis on IESSis esitatu osaliselt AMSSiga lahknevuses, kuna *launch* ühe vastena on esitatud selles tähenduses ebasoovitatav sõna *käivitama*.

Lisatähendused ilmnevad ka uurimismaterjalist leitud lausetes. Lauses 11a käivitatakse e-residentsus, mille all mõeldakse selle algatamist, avamist, asutamist. Lauses 11b kirjutatakse analüüsist ja muutmisest, millega saaks *käivitama* asendada. Näites 11c väljendatakse vaatlusaluse verbiga ettevõtete alustamist või rajamist. Algatuste käivitamisega väljendatakse tegelikult algatuste alustamist, algatamist, asutamist (11d). IATE järgi on *käivitama* nendes lisatähendustes terminina kasutusel, nt ühendis *maksekohustust käivitama*.

kindlustama (*ensure*)

(12)

- a) Lähenediskeelu tagamiseks puuduvad turvameetmed, et *kindlustada* kannatanute kaitse lähenediskeelu saanud isiku võimaliku vägivalda eest. (VVA, 29)
- b) Oluline on *kindlustada*, et kõik programmi raames elluviidavad meetmed annaksid Euroopa jaoks lisandväärtust, ning tagada vastastikune täiendavus liikmesriikide ELi toimimise lepingu artikli 167 lõike 4 kohaselt võetud meetmete ja muude meetmetega, iseäranis kultuuri ja meedia, tööhõive, teadusuuringute ja innovatsiooni, tööstuse ja ettevõtluse, ühtekuuluvus-, arengu- ning laienemispoliitika valdkondades, samuti regionaalpoliitika ja välissuhete valdkonna algatuste, vahendite ja strateegiatega. (*to ensure*; MI, 4)

Verb *kindlustama* tähendab AMSSi põhjal 'midagi kindlamaks, vastupidavamaks, püsivamaks, turvalisemaks muutma'. ÕSis ja AMSSis on märgitud verbi ebasoovitatavad tähendused, nagu 'tagama, garanteerima; andma, saama'. 99. a ÕSist selgub, et tähenduses 'andma' tuleks sõna vältida ja 'tagama' ei ole soovitatav. 76. a ÕSis tähendusseletus puudub.

IESSis on inglise sõna seletusega 'garanteerima; kindlaks tegema, kindlustama' ning vasteteks antakse *kindlustama* ja *tagama*. OADs seletatakse verbi *ensure* järgmiselt: (1) 'kandma hoolt, et miski esineb/juhtub/toimub või on nii'; (2) kandma hoolt millegi (kätte) saamise/omandamise eest või varustamise eest'. Võrdlev tähendusanalüüs näitab, et eesti sõna hõlmab millegi füüsilise eseme vm kindlaks tegemist, mis inglise vastel

puuduvad. Mõlemas näitelause (12a–12b) kasutataksegi *kindlustama* tagamise, garanteerimise, kindlaks tegemise tähenduses, kuid mitte sõna denotatiivses tähenduses. IATEst lähtudes ei ole sõna lisatähendustes eurotekstides termin.

3.1.1.3. Adjektiivid

juhtiv (*leading*)

(13)

- a) Arengu toetamiseks on Afganistani valitsuse ja rahvusvahelise üldsuse vahel sõlmitud kokkulepe (Afghan Compact), mille elluviimisel on *juhtiv* roll just Afganistanil endal. (AHA, 17)
- b) IKT-tooted ja -teenused annavad 20% koguekspordist. Sellega on IKT-sektor saanud *juhtivaks* majandusharuks Eestis, andes suure panuse tootlikkuse kasvu. (IÜA, 16)
- c) Eesti on üks *juhtivaid* riike rahvusvahelises koostöös küberjulgeoleku tagamisel. (KJS, 27)

ÕSi põhjal tähendab *juhtiv* järgmist: ‘juhina tegutsev või toimiv; tähtsuselt määrav, tähtsaim’, 99. a ÕSis ja uusimas peetakse paremaks kasutada *juhtiv* asemel *juht* (nt *juhtorgan*), AMSS nimetab sellist adjektiivit kasutatust inglise toortõlkeks. 99. a ÕSis esitatakse sõnaseletusena adjektiivile üksnes ‘tähtsaim’ jne. 76. a ÕSis ei ole märksõna adjektiivit vormis ning sõna *juht* järel on seletus ‘juhataja; juhtija’. Sõna *leading* IESSis ‘peamine, parim, tähtsaim’, ja selle eesti vasted on *juhtiv*; *juht*-; *pea*-. OAD esitab adjektiivile *leading* ühe tähenduse: ‘kõige tähtsam’. AMSSi järgi kasutatakse sõna laiemalt inglise adjektiivit *leading* eeskujul. Nimelt on juurde võetud inglise tähendused ‘juht-; pea-; juht; parim, suurim, tähtsaim, peamine, silmapaistev’.

Kõikides lausetes iseloomustab *juhtiv* eluta ja abstraktseid objekte. Ühendiga *juhtiv roll* (13a) mõeldakse pearolli, tähtsamat, peamist osa. Lauses 13b olev *juhtiv majandusharu* on tähistab kas põhilist, tähtsamat, suurimat või parimat. Niisamuti võib *juhtiv riik* (13c) märkida mitut asja ning ebaselgest adjektiivist *juhtiv* saab esmatähendust üksnes oletada, nt põhilisi, silmapaistvamaid, parimaid või tähtsamaid riike.

tundlik (*sensitive*)

(14)

- a) Kollektiivse esindamise organisatsioonid peaksid saama võtta meetmeid andmete täpsuse ja tervikluse kaitseks, nende taaskasutamise kontrollimiseks või *tundliku* äriteabe kaitseks. (*sensitive*; D I, 8)

- b) Üheks võimalikuks kitsaskohaks on õpetajate oskus koolitunnis *tundlikke* ja intiimseid teemasid käsitleda. (LPA, 20)
- c) Käivitada omavalitsuste juures partnerlusel põhinevate tervisenõukogude ja tervise töörühmade töö, kaasata sotsiaalselt *tundlikke* gruppe. (RTA, 31)

Adjektiiv *tundlik* tähistab midagi hellahingelist, õrnatundelist; peenelt tajuvat; välismõjudele reageerivat, see on järeldatav ka 99. a ÕSi näiteväljenditest. 76. a ÕSis sõnasemantika ei selgu. Nii uusimas ÕSis kui ka AMSSis juhitakse tähelepanu omasõna ebasoovitavatele lisatähendustele: 'salajane, konfidentsiaalne; õrn, delikaatne'. Samamoodi ei soovitata neid tähendusi võõrsõnale 'sensitiivne'. VLiis on sõna *sensitiivne* juures esitatud konfidentsiaalsuse tähendus kõnekeelse märgendiga. Inglise sõna *sensitive* tähendusväli on eesti keele *tundliku* sarnane, kuid inglise adjektiiv tähistab IESSi järgi midagi õrna, hella või sensitiivset (nt teavet), mis võib kedagi solvata või pahandada. Samas ei soovita ÕS ega AMSS kasutada sõna *sensitiivne* tähenduses 'õrn' või 'delikaatne'.

IESSi järgi ei ole inglise sõnal salajase või konfidentsiaalse tähendust, mis on eesti keelde üle tulnud. OAD järgi märgib *sensitive* (inimese või inimese käitumise kohta) delikaatsust või delikaatset käsitlust, teiste tunnetega arvestamist. Lisaks sellele tähistab see midagi salajast või piiratud avalikkusega (nt teavet), vältides turvalisuse ohustamist. Samuti iseloomustab *sensitive* midagi, mida on kerge muutustega lihtne kahjustada, haavata, vaevata.

Näitelauses kasutatakse adjektiivi mitmes tähenduses. Lauses 14a on direktiivis esinev *tundlik äriteave* midagi salajast, konfidentsiaalset, mitte hellahingelist vm sellele sõnale iseloomulikku. IATE järgi on *tundlik (äri)teave* termin, samuti *tundlik ametikoht*. Lauses 14b tähistab *tundlik teema* aga selle õrnust, delikaatsust, isiklikkust. Lauses 14c tähistavad *sotsiaalselt tundlikud grupid* tõenäoliselt sotsiaalselt kõige enam mõjutatavaid, haavatavamaid inimesi. Võõrsõna *sensitiivne* ei esine siinsetes õigus- ega haldusdokumentides, selle asemel eelistatakse omasõna, kuid siiski põhjendamatuteks peetud lisatähendustes.

võtme- (*key*)

(15)

- a) Kõik viimasel kümnendil riiklikult kehtestatud tasemehariduse õppekavad on rõhutanud õppijakesksust, *võtmepädevuste* olulisust, vajadust siduda õppeprotsessis uus teadmine

olemasolevaga, lõimida see erinevate aine- ja eluvaldkondadega, õppida/õpetada mitte ainult faktiteadmisi, vaid õppida õppima ja probleeme lahendama ning teha seda meeskonnas. (EÕS, 8)

- b) Enne artiklites 10 ja 11 osutatud aruannete väljastamist teostatakse auditeerimise kvaliteedi kontrollülevaatamine (selles artiklis edaspidi „ülevaatus”), et hinnata, kas vannutatud audiitor või *võtmetähtsusega* auditeerimispartner võis põhjendatult jõuda sellisele arvamusele ja sellistele järeldustele, mis on kirjas nende aruannete projektis. (*key audit partner*; M VI, 13)

Inglise sõna *key* on vastava eesti omasõna tähendust laiendanud. Enamasti kasutatakse seda eesühendina genitiivses vormis *võtme-*, nt *võtmeküsimus*, arengukavas esines ka nt *võtmeväljakutse*. 76. a ÕSis on märksõnad *võtmepositsioon* koos piltliku kasutusmäärgendiga ning *võtmesõna*, kuid sõnaseletused puuduvad. Niisiis pärineb sõna ülekantud tähendus juba varasemast ajast. 99. a ÕS märgib *võtme-* juures selle tähenduse ‘oluline’, nt *võtmeisik*, *-positsioon*.

IESS pakub eesti tõlkevastetena *põhi-*; *võtme-*; *oluline*. AMSSis on aga *võtme-* lisatähendused ‘olulisim, tähtsaim, põhiline, peamine’ ebasoovitavad, osalt ka seepärast, et sellest on saanud stampsõna. Ka on AMSSis märksõna *võtmekompetentsid*, milles *kompetentsid* (nagu ka *pädevused*) ei ole eesti keeles normikohane vorm. ÕSis on märksõnana nt *võtmesõna* ‘oluline sõna’. OAD annab adjektiivivi *key* seletuseks ‘ülim või otsustava tähtsusega’, nt keegi isik. Lekseem *võtmepädevus* (*key competences*) on määruses (M I, 8) määratletud kui ‘teadmiste, oskuste ning suhtumise kogum, mida inimene vajab selleks, et end teostada ja arendada, olla aktiivne kodanik, olla sotsiaalselt kaasatud ja osaleda töösuhtes’, kuid seletuses ei rõhutata olulisust või põhilisust.

Lauses (15a) on tähelepanu all *võtmepädevused*, millega tähistatakse põhipädevusi, tähtsamaid, olulisemaid pädevusi. Lauses 15b iseloomustatakse auditeerimispartnerit liitsõnaga *võtmetähtsus*, mis märgib selle otsustavat, ülimat tähtsust. Ilmselt on *võtme-* täiendosa rohke kasutamise põhjuseks selle kompaktsus – muu sõnaga ühinedes moodustub üks, sageli lühem keelend kui väljendudes sünonüümsete adjektiivide *oluline*, *peamine* jne abil. IATEs on *võtmepädevus* omaette termin ja *võtmetähtsus* osa pikemast terminist.

3.1.1.4. Adverbid

äärmiselt (*extremely*)

(16)

- a) Elektri tootmise ja müügiturg Eestis on Konkurentsiameti hinnangul *äärmiselt* kontsentreerunud ning orienteeritud ühele kütuse liigile. (EEA, 14)

ÕS 2013 ja 1999 annavad *äärmiselt* seletuseks *väga*, 76. a ÕSis seletus puudub, AMSSi järgi on õige kasutada sõna tähenduses 'äärmisel määral, ülimalt', kuid 'väga, eriti' ja 'liiga' on need laentähendused, mida tuleb vältida. Viimaseid põhjustab eesti sõnast laiema tähendusväljaga inglise *extremely*. OADs on sõnaseletus järgmine: 'äärmisel/suurel määral; väga palju; äärmiselt'. IESS annab inglise sõna vasteks samuti *äärmiselt*, mõeldes seda tähenduses 'väga, ülimalt'. Järelikult ei ole *äärmiselt* semantiline pool selgepiiriline, sest ÕS ja AMSS lubavad kasutada eri tähendusi. Inglise *extremely* on aga sageli mall, millest lähtutakse. Ka näitelause (16a) saaks *äärmiselt* asendada keelenditega *väga, eriti, liiga*.

3.1.2. Täenduslaenud rahvusvahelistes sõnades

Rahvusvahelised sõnad on jaotatud järgmistesse sõnaliikidesse: substantiivid, verbid ja adjektiivid.

3.1.2.1. Substantiivid

regulatsioon (*regulation*)

(17)

- a) Olukorra lahendamiseks on vajalik luua õiguslik *regulatsioon* õendusabi osutamiseks nii kodus elavatele puudega lastele kui ka laste hoolekandeesutustes viibivatele suure hooldusvajadusega puudega lastele. (LPA, 40)
- b) Tulenevalt välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadusest (edaspidi VärKS) tuleb Sotsiaalministeeriumil korraldada asjakohaste *regulatsioonide* ning institutsioonide või asutuste olemasolu, et alaealise saatjata varjupaigataotleja ja hiljem pagulasstaatuse saanud lapse kohtlemine oleks kooskõlas lapse õiguste ja huvidega. (LPA, 42)
- c) Kavandatavad elektrituru direktiivide ja *regulatsioonide* muudatused mõjutavad otseselt Eesti elektrituru struktuuri. (EEA, 18)

See strateegiadokumentides sagedasti esinev rahvusvaheline sõna väljendab eesti keeles VLi ja ÕSi põhjal millegi reguleerimist, korraldamist, korrastamist, täpsustamist. 76. ja 99. a ÕSi põhjal on *regulatsioon* 'reguleerimine' ja *reguleerima* 'korda seadma, korraldama'. 78. a VL lisab ÕSides esitatule tähenduse 'korrastamine, täpsustamine; reguleerumine'. OADs on sõna *regulation* ühe seletusena toodud 'võimu poolt kehtestatud korraldus või eeskiri, juhend, määrus'. AMSS ja ÕS ei soovita ingliskeelset

regulation kasutada konkreetsemas seaduse, eeskirja, määruse vm õigusakti tähenduses. IESS annab vasteteks konkreetsemad *reegel, juhised, määrused, eeskirjad, regulatsioonid*.

Esimeses näitelause ei peeta sõna *regulatsioon* all silmas reguleerimist või korraldamist, vaid mõnda õiguslikku dokumenti, õigusakti (17a). Lauses 17b kirjutatakse asjakohaste regulatsioonide korraldamisest, vaatlusaluse keelendiga võidakse tähistada juhiseid, eeskirja, määrust vm dokumenti. Lauses 17c esinevad kõrvuti *direktiiv* ja *regulatsioon*, millest võib järeldada, et viimasega tähistatakse määruseid. Kuigi vaatlusaluse keelendi tähendus on ähmastunud, tähistavad lisatähendused erisuguseid dokumente (seadus, reegel, eeskiri jne), mistõttu on väljendustäpsus vajalik.

regulaator (*regulator*)

(18)

- a) Elektrituru seadusandliku korralduse poolest on Eesti heas seisus võrreldes teiste riikidega, elektrituru *regulaatori* õigused ja kohustused on reguleeritud elektriturseadusega. (EEA, 14)
- b) Meresõiduohutuse ja tsiviillennunduse konventsioonidega kehtestatud mängureeglid, rahvusvahelised nõuded, võimaldavad osalisriikidel moodustada organisatsiooni (määratleda *regulaatori* ja teenuse pakkujad), luua reageerimiskohustusliku teenistuse, rajada koostöömehhanismi. (EMP, 45)

VL esitab sõnale järgmised tähendused: '(tehnikas) seadis, millega hoitakse masina või aparraadi või protsessi mingi parameetri nõutavais piires'; (piltlikult) mingi nähtus või jõud, mis loob mingil alal korra ja reeglipärasuse', sama esitab 78. a VL. 76. ja 99. a ÕSis on sõnale *regulaator* tähendusena esitatud 'reguleeriv seadis'. AMSSis see võõrsõna puudub, kuid IESS annab mitu seletust: (1) 'kiiruse, temperatuuri vm kontrollimehhanism' ehk *regulaator*; (2) 'ametnik, kes järgib, et tööstuse või tööstusharu tegevus vastaks seadusele' ehk *regulaator, inspektor*, nt panganduses. OAD nimetab samuti *regulator*'iks inimese, asutuse või seadise, kes või mis midagi reguleerib, täpsemalt teeb kindlale tööstusele või äritegevusele järelevalvet. Sõnaraamatute põhjal näib, et inglise sõna ei esine üksi, vaid koos täpsustava sõnaga.

Lauses 18a kirjutatakse elektrituru regulaatorist, kuid siin ei mõelda konkreetset isikut, vaid korraldajat või kontrollijat, seega reguleerijat üldisemas tähenduses. Järgmises lauses (18b) nimetatakse regulaatoriks ilmselt töötajat, nt järelevalvajat või inspektorit. Näitelausest selgub, et inglise sõnal on laiem tähendus, millest on eesti keelde juurde võetud ametiisiku/töötaja osa. Seejuures on tegu tarbetu

tähenduslaiendusega, mis asendavad samatähenduslikke sõnu *reguleerija* või *kontrollija*.

periood (*period*)

(19)

- a) Strateegia määras kindlaks regionaalarengu soovitatavad suundumused, riigi regionaalpoliitika alused ja harupoliitikate regionaalse mõju suunamise lähtekohad Euroopa Liiduga (edaspidi ka EL) liitumise eelsel *perioodil*. (ERS, 3)
- b) Arengukava *perioodi* määratlemisel on lähtutud eesmärkideni jõudmise eeldatavast ajast ja teistest valdkonda mõjutavatest strateegiatest (vt lk 7). (LPA, 6)

VLi ja ÕSi põhjal tähistab sõna ajavahemikku, mille järel mingi nähtus kordub, või ajajärku. AMSSi ja ÕSi järgi ei tuleks seda võõrsõna kasutada kestuse, aja või tähtaja tähenduses. 99. ja 76. a ÕSi ja 78. a VLi seletused kattuvad suuremas osas hilisematega, 76. a ÕSi märksõnakirjeldus lisab veel 'korduv osa või järk'. Uusima ÕSi järgi ei tuleks võõrsõna kasutada tähenduses 'aeg'. IESS annab *period* vasteks *ajavahemik*, *periood*, OAD nimetab selleks ajajärku, ajavahemikku, -lõiku, kestust, kuid seejuures puudub kordumise tähtsus. Lauses 19a mõeldakse liitumiseelse perioodi all tegelikult aega, sest tegu ei ole korduva nähtusega. Lauses 19b märgib *arengukava periood* arengukava kestust.

signaal (*signal*)

(20)

- a) 2005. aastal sisse viidud võrguteenuste kvaliteedinõuded koos kokkuleppetrahvidega on andnud hea *signaali* võrguettevõtetele oma teenuste kvaliteedi parandamiseks ning investeerimise prioriteetide seadmiseks. (EEA, 34)
- b) Kõige paremaid *hinnasignaale* elektriturule peaks andma elektribörs, kuid ka siin võib Põhjamaade näitel ohuks kujuneda suure turujõuga ettevõtete poolne börsiga manipuleerimine. (EEA, 22)

Sõna *signaal* on '(leppe)märk' või 'märguanne', sama tähenduse esitab 99. ja 76. a ÕS (ilma osata *leppe*-). IESS annab inglise sõnale samad tähendused. 78. a VLiis viitab võõrsõna seletus üksnes informatsiooni materiaalsele kandjale. OADs on sõnatähenduslik pool laiem: (1) 'teavet või juhust edasi andev märguanne, tegu või heli, milles on harilikult osaliste enne kokku leppinud'; (2) 'ilming või märk olukorra või

asjade seisu kohta'. AMSSi järgi on see võõrsõna saanud põhjendamatult juurde inglise tähendused 'seisukoht, arusaam, märk', millest esimesed kaks puuduvad IESSis.

Lauses 20a mõeldakse signaali all kas seisukohta, märki, arusaama, vihjet vms. Ka lauses 20b ei tähistata hinnasignaali andmisega elektriturule märguande andmist, vaid märke, vihjeid või muud sellesarnast. Kuigi näitelausestes kasutatakse sõna *signaal* ülekantud tähenduses ja semantika on muutunud konkreetsemast abstraktsemaks, esineb sellega verb *andma* nii nagu ka sõna õige tähenduse puhul. Lisatähendusele viitavad lausetes abstraktsed tegijad – signaalide andjateks võivad olla börs (lause 20b) või selle toimimine ning võrguteenuste kvaliteedinõuded (lause 20a).

doonor (*donor*)

(21)

- a) Eesti arengukoostöövahendid on üleilmseid arengu- ja humanitaarabivajadusi arvestades piiratud ning seetõttu on arengukava ülesandeks saavutada abitegevuste võimalikult täpne planeeritus ning tõhusus, kooskõla sihtriikide vajadustega ning teiste *doonorite* tegevusega. (AHA, 3)
- b) Koostöö teiste rahastajate ehk *doonoritega* ja rahvusvaheliste organisatsioonidega on Eesti kahepoolses arengukoostöös olnud alati oluline ning ühisprojekte on teiste doonoritega viimasel arengukava perioodil ellu viidud mitmeid. (AHA, 18)

Rahvusvaheline sõna *doonor* on eesti keeles nii varasemate kui ka hilisemate ÕSis ja VLide järgi kitsa tähendusega, märkides meditsiinis vere, elundi vm loovutajat. Inglise keele survele on ka eesti keelde tekkinud uus liitsõna *doonorriik* (*donor country*), mis tähistab tagastamatut abi andvat riiki, kuid näitelauseste põhjal on selle tähenduse omandanud ka *doonor*. Strateegiadokumendis kasutati mõlemat sõna paralleelselt. IESS annab *donor* vasteks *annetaja* ja *doonor* ehk see, kes annetab raha, toitu jm. OAD järgi on *donor* 'keegi, kes midagi annetab, harilikult raha mõnesse fondi või heategevuseks'. Uuritud haldustekstides esineb *doonor* seega annetaja, rahastaja tähenduses, nii selgub lausest 21a. Teises näitelausest määratletakse doonorit samuti kui rahastajat (21b). Seega kasutatakse nii sõna *doonor* kui ka *doonorriik* riigi tähistamiseks ja samas kontekstis, kuigi ÕSis ja VLis seda tähendust sõna juures ei eristata.

doonorlus

(22)

- a) MEEDE 4: aktiivne *doonorlus* Maailmapangas – Eesti arendab koostööd Maailmapangaga ning osaleb doonorina Maailmapanga grupi organisatsioonide kaudu, sealhulgas IBRD, usaldusfondid ja IDA. (AHA, 20)

Nii nagu *doonor* (näide 21) on ka *doonorlus* monoseemiline: ‘doonoriks olemine’. Sõna on selles tähenduses esindatud praeguses ja 99. a ÕSis ning VLis, kuid puudub 78. a VLis ja 76. a ÕSis. Tegu on derivaadiga, rahvusvahelisele sõnale *doonor* on liidetud omakeelne lõpuliide *-lus*, millel puudub otsene ja ühesõnaline ingliskeelne vaste (*to be a donor*). Samas on ka *doonorlus* võtnud lisaks inglise sõna semantika, eriti kui kõneldakse riikidevahelise abi jagamisest. See ilmneb näitelausest 22a, kus *doonorlus* all peetakse silmas annetajaks, abi andvaks riigiks olemist.

struktuur (*structure*)

(23)

- a) Eesti jätkab rahvusvahelise humanitaarabi süsteemi ja koordinatsiooni toetamist eelkõige ÜRO koordineerimise büroo ning EL komisjoni *humanitaarabistruktuuride* (ECHO) kaudu. (AHA, 4)
- b) Mudel ei näe ette kõikide kodanikuharidust edendavate tegevuste tsentraliseerimist, vaid paremat koordineerimist ning poliitika elluviimise eest vastutav üksus võib paigutada olemasolevate *struktuuride* juurde. (KÜA, 8)
- c) 2006. aastaga võrreldes on *struktuuride* (eriti huvikoolide, noortekeskuste ja osaluskogude) arv järjekindlalt kasvanud. (NVA, 5)

See rahvusvaheline sõna on eesti keeles küllaltki kitsa tähendusega: ‘siseehitus; süsteemi elementide korrastatud kogum’, 76. a ÕS annab üksnes ‘(sisemine) ehitus’ ja 99. a ÕS lisab nüansi ‘koetis’. Tähenduses ‘koosseis’ tuleb (ka 2013. a ÕSi põhjal) sõna vältida (nt *rahvastiku struktuur*). 78. a VLi sisuseletus ei erine praegusest VList. AMSSi põhjal on selle semantika laienenud ebasoovitavalt, tähistades ka osakonda, allüksust või organisatsiooni. IESSis puuduvad need tähendused inglise sõna juures. OAD annab sõnaseletuseks ‘millegi kompleksse ülesehitus ja seos selle osade või elementide vahel’, samuti võib see tähistada ehitist või muud mitmest osast moodustatud objekti ning organiseeritust. Lauses 23a tähistatakse võõrsõnaga ilmselt organisatsioone või üksusi, lauses 23b on *struktuurid* kas üksused või osakonnad. Lauses 23c tuuakse struktuuride

kohta konkreetsemaid näiteid, millest selgub, et võõrsõna all mõeldakse siin tegelikult üksusi, asutusi või organisatsioone.

ekspertiis (*expertise*)

(24)

- a) Seetõttu on oluline Eesti valmidus osaleda ja panustada EL, aga ka ÜRO kriisiohje ja kriisijärgse üleschitustöö algatustesse, kaasates asjakohast riigisisest *ekspertiisi* ning võimekust piirkondades ja riikides, mis seda hädasti vajavad. (AHA, 7)
- b) Kohaliku koostöö kõrval on Eesti jaoks kriitilise tähtsusega rahvusvaheliste kogemuste ja *ekspertiisi* kaasamine kõikidel haridustasemetel. (EÕS, 11)

Sõna *ekspertiis* tähendab 'asja või asjaolude uurimine ekspertide poolt või selle kohta arvamuse avaldamine', mille esitab ka 78. a VL. 76. ja 99. a ÕSi tähendusseletused hõlmavad eeltoodud tähendusest esimese osa. AMSSi järgi on inglise keele surve muutunud tähendus eesti keeles nii, et märgib ka eksperditeadmisi, kogemusi, asjatundmust, asjatundmist. IESSis on esitatud AMSSi ebasoovitatavaks peetud tähendusväli '(eksperditeadmised, -oskused)' ja vasteks toodud *ekspertiis*. Seega on AMSSi ja inglise sõnaraamatu seletus vasturääkiv. OAD järgi on *expertise* monoseemiline: 'eksperdi oskus või asjatundmine mingil kindlal alal'. Näitelausest 24a näib, et vaatlusaluse keelendi all mõeldakse riigisisest asjatundmist, kogemust vm. Lauses 24b saaks sõna asendada konkreetsemat sisu edasiandvate sõnadega *eksperditeadmine* või *asjatundmine*, sest *kogemus* on juba lauses olemas.

dialoog (*dialogue*)

(25)

- a) Välisministeerium peab aktiivset poliitilist *dialoogi* partnerriikidega. (AHA, 7)
- b) Kuna tööalase inimese jaoks on üheks oluliseks suhtlusvõrgustikuks töökoht, tuleb algatada *dialoog* tööandjatega kodanikuhariduse edendamise võimaluste leidmiseks töökohal. (KÜA, 8)
- c) Nõukogu toonitas oma 27. novembri 2009. aasta resolutsioonis noortevaldkonnas tehtava Euroopa koostöö uuendatud raamistiku (2010-2018) kohta vajadust käsitada kõiki noori kui ühiskonna ressursi ja otsis viise parandada nende osalust neid puudutavate meetmete väljatöötamises kõigi tasandite otsustajate, noorte ja noorteorganisatsioonide vahelise pideva struktureeritud *dialoogi* kaudu. (*structured dialogue*; M I, 2)

See rahvusvaheline sõna on eesti keeles monoseemiline, tähistades kahekõnet, ning seda kõikides sõnaraamatutes. Strateegiadokumentidest ja määrustest ilmneb selle laiem

kasutusväli. Sõna *dialog* all ei mõelda enam konkreetset kahekõnet, vaid üldisemalt kellegi arutelu või millegi käsitlemist. IESS annab inglise sõnale ühe seletusena ‘arutelu, mille eesmärk on jõuda arusaamisele’, ning vasteteks on *kõnelus; kahepoolsed läbirääkimised*. OADs nimetatakse selleks ka (kahe või enama inimese või gruppide vahel) ‘arutelu, kõnelus, eriti suunaga mingi konflikti või probleemi uurimiseks või lahenduse leidmiseks’.

Kogutud näitelauseis (25a–25c) kasutatakse võõrsõna samasuguses keelelises ümbruses nagu otsese kahekõne tähenduse puhul, nt *peab dialoogi, algatada dialoog* (25b). Kontekstist selgub, et tegelikult tähistatakse arutelu, läbirääkimisi, kõnelusi. Lausetes 25a ja 25c on *poliitiline dialoog* ja *struktureeritud dialoog* IATE põhjal eurotekstide terminid, kuigi esimene esineb strateegiadokumendis. Seega eelistatakse tarvitada sõna *dialoog* inglise keele moodi rohkemates tähendustes konkreetsemate omasõnade asemel.

katalüsaator (*catalyst*)

(26)

- a) Toetudes UNDP ja Maailmapanga andmetele, on majanduse ning eriti väikeettevõtluse areng üks vaesuse vähendamise olulistest *katalüsaatoritest*. (AHA, 14)

Võõrsõna *katalüsaator* on keemia termin, tähistades ainet, mille juuresolu kutsub esile katalüüsi ehk tekitab keemilist reaktsiooni või muudab selle kiirust. 76. ja 99. a ÕSis on toodud sisuseletusena ‘reaktsiooni kiirust muutev aine’, sama esitab ka 78. a VL. Inglise sõnal on seletava sõnaraamatu põhjal veel üks tähendus: ‘inimene või asi, mis põhjustab millegi (kiiremat) teket, on kiirendav tegur’ ning vasted on *katalüsaator* ja *esilekutsuja*. Ka OAD järgi on *catalyst* kui ‘inimene või asi, mis põhjustab mingi sündmuse toimumist’. Näitelauseis 26a kirjutatakse väikeettevõtluse arengust kui vaesuse vähendamise katalüsaatorist, seega ei mõisteta siin keemilist ainet, vaid mingi protsessi kiirendajat või põhjustajat.

instrument (*instrument*)

(27)

- a) Koostöö teiste riikidega eeldab kas kahepoolsete lepingute või täiendavate rahvusvaheliste *instrumentide* sõlmimist. (KJS, 17)

- b) Käesoleva direktiivi kohaldamisel tuleks käsitada raskena selliseid siseteabe alusel kauplemise ja siseteabe õigusvastase avaldamise juhtumeid, millel on märkimisväärne mõju turu terviklikkusele, ning mille puhul tegelikult või potentsiaalselt teenitud kasum või välditud kahjum, turule tekitatud kahju suurus või kaubeldavate *finantsinstrumentide* koguväärtus on märkimisväärne. (*financial instruments*; D VI, 2)
- c) OECD riikide võrdluses on regionaalarengu horisontaalse juhtimise *instrumentidest* levinumad spetsiaalsed ministriumiteülesed koordineerivad komisjonid, eraldi ministriumid regionaalarengu valdkonnas ja horisontaalsed riiklikud regionaalarengu strateegiadokumendid. (ERS, 16)
- d) Regionaalpoliitika eesmärkidega ning piirkondade spetsiifiliste arenguvajaduste ja -eeldustega arvestamine on mitmete riigi poliitikate kavandamisel ja elluviimisel olnud liialt vähene. Senised valdkondlikud *poliitikainstrumentid* (nt riikliku teadus- ja arendustegevuse ning ettevõtluspoliitika meetmed) on sageli ühetaolised ilma piirkondlike eristusteta ning lähtunud liialt valdkonnakesksetest huvidest. (ERS, 17)

Võõrsõna *instrument* on teada eriotstarbelise (töö)riista, vahendi ning pilli, muusikariista tähenduses, sama toob ka 99. a ÕS ja 78. a VL. Siiski soovitab uuem ÕS vajadusel kasutada omasõna (*töö*)riist ning 99. a ÕS ka sõna *pill*. 76. a väljaandes tähendusetaletus puudub. AMSSi põhjal on laensõnal mitu eesti keeles üleliigset tähendust: ‘vahend, tööriist; rahastu, fond’ ning ‘(õigus)akt, dokument’. IESS annab üheks sõnaseletuseks ‘midagi/kedagi, mis on millegi vahendiks’, nt keel kui suhtluse vahend (vasted *tööriist*; *vahend*). IESSi järgi võib see tähistada ka ametlikku dokumenti, mille eesti vasted on *dokument*, *vahend*, aga ka *instrument*, mis on AMSSi järgi ebasoovitav lisatähendus. OAD järgi on instrument ‘vahend, mida kasutatakse mingi eesmärgi või tegutsemisviisi saavutamiseks’. Peale selle tähistab see ametlikku dokumenti, peamiselt juriidilist, kuid puudub otsene rahastu või fondi tähendus.

Näitelauses 27a märgib vaatlusalune laensõna (õigus)akti, dokumenti vms, sest kõneldakse sõlmimisest. Lauses 27b lauses mõeldakse liitsõna *finantsinstrumentid* all kõige tõenäolisemalt raha või fondi, IATEs on see ka termin. Võõrsõna esineb nendes ühendites mitmuslikus vormis, mis on samuti inglise keelele omane. Mõeldes raha, ei viidata sellele üksnes vaatlusaluse võõrsõnaga, vaid kasutatakse omasõna *vahendid*, mis on pluraalis selle tähenduse juurde saanud. See võib esineda ka ühendis *rahalised vahendid*, mida ei soovitata selles tähenduses ega vormis kasutada. IATEs on näiteks paralleelselt terminid *mitterahaline vahend* ja *mitterahaline instrument*. Lauses 27c

keelendit mõista kui (abi)vahendit, tööriista ülekantud tähenduses, selles lauses loetletakse horisontaalsete juhtimise instrumentide alla komisjon, ministeeriumid jne, mis on vahendid millegi saavutamiseks, tegemiseks. Lauses 27d mõistetakse poliitikainstrumente kui vahendeid, või ka dokumente, sest see hõlmab ka meetmeid. Sõna esinemuse põhjal võib järeldada, et selle pika ja võõrapärase sõna rohke kasutamine eri kontekstides on muutnud tähenduse hajusaks ja mitmemõtteliseks.

atraktsioon (*attraction*)

(28)

- a) Soome Eesti-suunaline turism on saavutanud nõ küllastustaseme ja kuigi reisijate arv on viimastel aastatel kasvanud, on ööbimiste arv väiksem kui näiteks viis aastat tagasi. Pärast korduvaid külastusi napib *atraktsioone*, tooteid või teenuseid, mis motiveeriks potentsiaalset külastajat taas Eestisse reisima. (EMP, 27)

Uusima ja 1999. a ÕSi järgi on sõnal (tsirkuse vm etenduse kavas) hiilge- või tõmbenumbrini ning lõbustuskohas ajaviitevahendi tähendus. Sama esitab 78. a VL, 76. a ÕS ajaviitevahendi tähendust ei too. Uusimas VLis on ka tähendus 'külge- või ligitõmme'. AMSSis märksõna puudub. IESS annab sõnale *attraction* üksnes vaste *vaatamisväärus*. OAD järgi hõlmab inglise sõna palju tähendusi, muu hulgas tähistab see järgmist: 'millegi/kellegi omadus või tunnus, mis kutsub esile huvi, meeldivust vm', samuti võib see olla 'huvi või lõbu pakkuv asi või koht, mis tõmbab ligi külastajaid'. Lauses (28a) esineb *atraktsioon* üldisemas ja mitte denotatiivses tähenduses. Pigem peetakse silmas üleüldisi köitvaid kohti, üritusi või vaatamisväärusi, mida vaadata või millest osa võtta. Kitsama tähendusega võõrsõna on seega võtnud üle inglise semantika, mis ei piirdu üksnes lõbustuskoha või tõmbenumbriga.

resolutsioon (*resolution*)

(29)

- a) Euroopa Komisjon on toetanud otsust võtta kasutusele meetmed parema *resolutsiooniga* seiresüsteemi loomiseks, et ühendada olemasolevad seire- ja jälgimissüsteemid, mida kasutatakse meresõiduohutuse ja turvalisuse tagamiseks, mere-elustiku ja veekvaliteedi seireks, merekeskkonna seisundi tuvastamiseks, merekeskkonna kaitseks rakendatud meetmete tõhususe hindamiseks, merereostuse avastamiseks-likvideerimiseks, kalanduskontrolliks, välispiiri valvamiseks ja muuks õiguskaitsealaseks tegevuseks. (EMP, 44)

Substantiiv *resolutsioon* võib olla kas 'otsus, otsustus' või 'pealdis' (ka 99. a ÕSis). 76. a ÕSis puudub pealdise tähendus, kuid 78. a VL annab ka järgmise: 'suuline korraldus või ülema pealdis dokumendil; (juriidikas) kohtuotsuse viimane osa'. Uusim VL esitab kõnekeelse märgendi juures tähenduse 'eraldus-, lahutusvõime ja peeneraldus'. AMSSi ja ÕSi järgi on aga viimased kolm ebavajalikud lisatähendused inglise *resolution* mõjul. Vastava sõnatähendusliku poole esitab ka OAD. IESS annab muu hulgas 'eraldusvõime; lahutusvõime; lahutuse' tähenduse, aga mitte võõrsõnalise vaste. Arengukavast leitud lauses 29a käsitletakse seiresüsteemi resolutsiooni. Kuna kõne all on seire ja jälgimissüsteemid, mõeldakse siin nende eraldus-, lahutusvõimet või peeneraldust ehk detailide eristatavuse astet. Sama tähenduslaen esines ka autori bakalaureusetöö (2013) raames otsitud tõlkeajakirjanduses, millest võib järeldada, et sõna eelistatakse endiselt kasutada denotatiivsest laiemas tähenduses ning ka halduskeeles.

ressurss (*resource*)

(30)

- a) Tähtsustub kohalike *ressursside* oskuslik kasutuselevõtt paikkondlikus tootmis- ja teenindustevõtluses ning võimaluste leidmine traditsiooniliste tootmisharude lisandväärtuse kasvatamiseks. (ERS, 18)
- b) Arengukava iseenesest ei saa planeerida *ressursse* kohalikele omavalitsustele või tööandjatele näiteks kõrge radoonisisaldusega hoonete renoveerimiseks, või joogivee radionukliididest saadavate dooside alandamiseks, kuna selleotstarbeliseks tegevuseks peavad omavalitsuses raha planeerima kas kohaliku eelarve või nii riigisiseste kui välisabi projektide kaudu. (KOA, 21)
- c) Mereruumi planeerimine aitab merega seotud tegevusi tulemuslikult korraldada ning *mere- ja rannikuressursse* säästvalt kasutada, luues raamistiku järjepidevaks, läbipaistvaks, kestlikuks ja tõenditele tuginevaks otsustusprotsessiks. (*marine and coastal resources*; D X, 2)
- d) Nõukogu toonitas oma 27. novembri 2009. aasta resolutsioonis noortevaldkonnas tehtava Euroopa koostöö uuendatud raamistiku (2010-2018) kohta vajadust käsitada kõiki noori kui ühiskonna *ressurssi* ja otsis viise parandada nende osalust neid puudutavate meetmete väljatöötamises kõigi tasandite otsustajate, noorte ja noorteorganisatsioonide vahelise pideva struktureeritud dialoogi kaudu. (*resource*; M I, 2)

Sõna *ressurss* märgib toote töövältust, pluuralis aga (majanduslikke) vahendeid, varusid; tuluallikaid, nii seletab ka 99. a ÕS. Seda peetakse ka kantseliitlikuks ja tekstis sageli üleliigseks sõnaks. AMSS ja ÕS ei pea raha, inim- ja loodusvara tähenduses kasutamist sobivaks, 99. a ÕSi põhjal tuleks seda vältida tähenduses 'raha'. 76. a ÕSis

ja 78. a VLis on märksõna ainult pluuralis ning ilma töövältuse sisupooleta, praegune VL lisab 'abiallikad või -vahendid' ja ÕSis ebasoovitatavaks peetud ökonoomikatähenduse 'raha'.

IESS annab tõlkevastetena *ressursid; vahendid; varad; allikas*. Tõenäoliselt on eesti keeles sõna *ressursid* kasutamist inim- ja loodusvara tähenduses soodustanud inglise liitsõnad *human resources* ja *natural resources*. OAD põhjal on inglise *resource* samuti polüseemiline, hõlmates järgmisi tähendusi: 'raha, materjalid, inimvara jms, millele inimene või organisatsioon tegutsemistes toetub, ning riigi ühishvahendid, mida kasutatakse jõukuse parandamiseks, nt mineraalide, maa ja muude hüvanguite varud'.

Lauses 30a viidatakse kohalike ressurssidega vahenditele, (loodus)varadele. Kuna lauses 30b on tähelepanu all renoveerimine, ressursside planeerimine jm tegevused, mõeldakse siin majanduslikke vahendeid ehk raha. Lauses 30c käsitletakse mere- ja rannikuresursside säästvat kasutamist, järelikult tähistatakse liitsõnadega vara või allikaid. Tähenduses '(loodus)vara' jms on IATEs termin *ressursside taaskasutamine*. Samuti kasutatakse võõrsõna tähenduses 'raha', nt *ressursside ebatõhus jaotumine*. Lauses 30d kirjeldatakse noori kui ühiskonna ressurssi ehk ühiskonna vara. Seega kasutatakse seda keelendit nii üksiksõnana kui ka eri ühendites ning võidakse käsitleda nii vara (otseses või ülekantud tähenduses), vahendit kui ka raha millegi paremaks muutmist. Seejuures on sõna tähendus ähmastunud.

tehnoloogia (*technology*)

(31)

- a) Maavara kaevandamisel kasutatava *tehnoloogia* valik sõltub väljatava kivimi omadustest, eelkõige tugevuslikest omadustest. (ERA, 14)
- b) Käesoleva lõike kohaldamisel ei käsitata ajakohastamisena olemasoleva hoone või rajatise asendamist uue ajakohastatud hoone või rajatisega ilma tootmise iseloomu või kasutatavat *tehnoloogiat* põhjalikult muutmata. (*technology*; M IX, 30)

Sõna *tehnoloogia* tähendab järgmist: 'tootmismenetluse kogum; tootmismenetlusi käsitlev tehnikaharu', sama annavad 78. a VL ja 76. a ÕS. AMSSi järgi on sellele hakatud andma ebavajalikke lisatähendusi, nagu 'tehnika, masin, seade, mehhanism', nendest esimesele juhivad tähelepanu ka 2013. ja 1999. a ÕS. IESSi põhjal hõlmab *technology* ühelt poolt teadust, mis käsitleb masinate, riistade tootmist ja paremaid

meetodeid eri tegevusteks – vasted *tehnoloogia; tehnika*. Teiselt poolt võib see olla ka ‘varustus või masinad’, vasteteks *masinad; seadmed*. Samad tähendused on esitatud OADs.

Sõna kohtub nii haldus- kui ka õigustekstides. Mõlemas lauses (31a–31b) kirjutatakse mingil tegevusel kasutatavast tehnoloogiast. Kuigi sõnad *tehnoloogia* ja *tehnika* ei ole tähenduslikult alati selgelt eristatavad, tähistab *tehnoloogia* neis lausetes tehnikat, masinaid, seadmeid, mehhanisme, aga võib märkida ka meetodeid või menetlusi. IATE põhjal ei kasutata seda võõrsõna lisatähendustega.

missioon (*mission*)

(32)

- a) Muuseumide *missioon* on hoida kultuuri ajalist pidevust, olla minevikukogemuse siduja tulevikuga. (EMA, 7)
- b) Eesti elektrisektori *missiooniks* on tagada Eesti elanikele pidev, säästlik ja põhjendatud hinnaga elektrivarustus. (EEA, 31)

78. a ja praeguse VLi järgi on *missioon* ‘vastutusrikas ülesanne, eluülesanne, kutsumus’, seda kasutatakse ka poliitikas ja sõjanduses. 76. ja 99. a ÕSid eristuvad nendes puuduva eluülesande ja kutsumuse tähenduse poolest. IESSi põhjal on tegu tähtsa tööga, mida inimesed (eriti sõdurid) on ette nähtud tegema, selle tõlkevasteteks on antud *missioon; ülesanne*. OAD annab seletuseks ka järgmise: ‘kindel siht, eesmärk, samuti kutsumus või elutöö’. Arengukavadest leitud lausetest (32a ja 32b) näib, et sõna on kaotanud tugeva varjundi, sest seda eelistatakse kasutada ka muus ümbruses – üpris konkreetse kasutusega võõrsõna on hakanud tähistama ka lihtsalt ülesannet ja eesmärki, kohustust. Subjektiga lauses on missiooni kohustus enamasti kas eluta tegijal (nt *muuseum*) või millelgi abstraktsel (*elektrisektor*).

arhitektuur (*architecture*)

(33)

- a) Selleks on rakendatud Eesti infopoliitika aluspõhimõtteid, nagu hajus teenusepõhine *arhitektuur*, andmete ja andmevahetuse asjakohane turvalisus, veebipõhisus, orienteeritus e-teenustele ning tugevate autentimisvahendite kasutamine. (IÜA, 8)
- b) Eesti riigi infosüsteemi *arhitektuuri* põhikomponent on avalikul Internetil põhinev turvaline andmevahetuskiht Xtee. (KJS, 13)

Võõrsõna *arhitektuur* tähistab 'ehituskunsti' või '-stiili' (sh 99. a ÕSis), need vasted esitab ka inglise-eesti sõnaraamat. Erinevalt VList annab ÕS sõna juures informaatikamärgendi. 76. a ÕSis hõlmab võõrsõna ka semantikat 'projekteerimis- ja ehitamiskunst', 78. a VL annab muu hulgas 'ehituse kunstiline iseloom'. OAD järgi võib sellel olla ka (ülekantud või kujundlik) tähendus, märkides üldisemalt millegi kompleksse või hoolikalt kujundatud struktuuri, ülesehitust, ning samuti arvuti või arvutipõhise süsteemi kontseptuaalset ja loogilist ülesehitust, nt serveri arhitektuur. Ka näitelauses (33a, 33b) seostub *arhitektuur* arvutite ja infosüsteemiga ning võõrsõna märgib neis struktuuri, (üles)ehitust vms. Kuigi sõnamuutus on toimunud eesti keeles olemasolevalt tähenduselt laiemale, on inglise keelelt üle võetud selle sõna kitsam tähendus.

kontsept (*concept*)

(34)

- a) aidata kaasa innovatiivsete ravimite ühise tehnoloogiaalgatuse eesmärkide saavutamisele ning eelkõige: /---/ ii) võimaluse korral vähendada ravimi väljatöötamisel *ravimikontsepti* õigeks tunnistamiseni jõudmise aega, nt vähktõve ning immunoloogiliste, respiratoorsete, neuroloogiliste ja neurodegeneratiivsete haiguste puhul; (*clinical proof of concept*; M VII, 5)

Sõnal *kontsept* on eesti keeles kindel tähendus: 'üldmõiste, -mõte; kavand, mustand', sama esitab ka 78. a VL. 76. a ÕSis puudub üldmõiste ja mustandi tähendus, 99. a ÕSis mustandi tähendus. IESSi järgi tähistab inglise sõna mõistet, ideed või kontseptsiooni, nt *uus kontseptsioon arhitektuuris*. OADs on ühendi *proof of concept* tähendus järgmine: 'tõend või tunnistus (harilikult pärit katsest või juhtprojektist), mis illustreerib kujundusidee, ärilise ettepaneku vm teostatavust, sobivust'. Arvestades OADs esitatut on lause 34a mõte vähendada ravimi sobivuse ja toimimise tõendamisele kuluvat aega, kuid see on võõrsõna *kontsept* kasutamisega tõlkes kaduma läinud. IATEs *kontsept* ei esine.

raport (*report*)

(35)

- a) Seetõttu lähtusime arengukava koostamisel lisaks kahele eeltoodud katusstrateegiale OECD 2011. aastal valminud *raportis* pakutud soovitustest Eesti riigivalitsemise arendamiseks. Need käsitlevad eelkõige vajadust tõhustada avalike teenuste pakkumist ning parandada riigiasutustevahelist koostööd. (IÜA, 6)

- b) Samas *raportis* on OECD pidanud killustatust Eesti riigivalitsemise suurimaks probleemiks, osutades, et Eesti edu jätkumine sõltub just valdkondadevaheliste väljakutsete (sh regionaalne areng) ühtsest lahendamisest. (ERS, 3)

Kõikide ÕSide järgi on *raport* 'ametlik teadaanne või ettekanne'. 78. a ja uusim VL lisab, et *raport* on suuline või kirjalik ning mõeldud ülemusele või kõrgemale instantsile. OAD põhjal tähistab *report* järgmist: 'seletus/kirjeldus/aruanne kindla küsimuse/asjaolu kohta, mis on tavaliselt ametlik dokument ja läbinud põhjaliku uurimuse või kaalutluse selleks määratud isikult või asutuselt'. Samuti võib see olla suuline või kirjalik kirjeldus mõnest sündmusest või olukorrast, eelkõige eesmärgiga see meedias avaldada. IESS lisab inglise sõnale vasted *teade; ettekanne; referaat; sisukokkuvõte*. Niisiis ei ole inglise *report* üksnes teadaanne, vaid märgib ka mahukat uurimust või uurimistööd. Ka EKI keelenõuvakk esitab, et inglise *report* on *raport* pigem sõjanduses, üldkeeles on selleks *aruanne, ettekanne, teadaanne* (EKI keelenõuanne). Mõlemas näitelause (35a ja 35b) käsitletakse raportina põhjalikumad dokumenti, midagi, milles arutatakse vastavaid teemasid süvitsi ning mis viitab tehtud eeltööle, mitte üksnes ülevaatele.

depositoorium (*depository*)

(36)

- a) Meede 3: eesti keele keeletehnilise toe arendamine: luua keskne *depositoorium* keeleressursside ja korduvkasutustarkvara haldamiseks; (EKA, 18)

VLi ja ÕSi (sh 99. a sõnaraamatu) järgi on see majandustermin, millega tähistatakse asutust raha, väärisesemete ja väärtpaberite hoiustamiseks. 76. a ÕSis märksõna puudub, 78. a VLis samuti, kuid substantiivi *depositsioon* tähendusväli on 'hoiustamine, talletamine'. IESSi järgi tähistab verb *deposit* muu hulgas ka millegi hoiule panemist või andmist. OAD järgi ei ole inglise sõnal kitsast terminitähendust, vaid see tähistab kohta, kus asju hoitakse või ladu, panipaika. Näitelause 36a ei kasutata sõna majandusterminina, kuna kõne all on keeleressursid ja tarkvara. Eeldatavasti mõeldakse siin nende haldamiseks n-ö hoidlat, kohta või arvutikeskkonda, kus asju hoiustada. Järelikult on kitsam majandustermin omandanud laiema semantika, mis on selles kontekstis eksitav võõrsõna, sest see on eesti keeles teada spetsiifilises rahaasutuse tähenduses.

agent (*agent*)

(37)

- a) Uuritud on ka põlevkivituha ja aheraine segu kasutamise võimalusi allmaakaevandamisel stabiilsuse tagamiseks maavaradest kaitsetervikute asemel ning CO₂ mineraalse sidumise *agendina*. (ERA, 29)

VLis ja ÕSis on sõnaseletuseks antud (elusa olendi kohta) ‘kellegi huvides või volitusel talitav isik, nt ettevõtte esindaja; vahetalitaja; salakuulaja’. 76. ja 99. a ÕS ning 78. a VL esitavad sama. IESSis on substantiivi *agent* üheks tähenduseks ‘midagi, millel on kindel mõju või mis põhjustab keemilist reaktsiooni’, nt puhastusvahend. Vastena sellele sõnale antakse *mõjur*; *toimeaine*, kuid mitte *agent*. Ka OADs on sõna üks seletus ‘inimene või asi, kes/mis on milleski aktiivne osatäitja või annab määratud efekti, toime’. Arengukavas (37a) tähistab *agent* eluta objekti: põlevkivituha ja aheraine segu kui CO₂ mineraalne siduja. Niisiis ei kasutata võõrkeelendit siin selle tavatähenduses, vaid mõeldakse mõjurit, toimeainet.

interventsioon (*intervention*)

(38)

- a) Seda eelkõige võrdlemaks planeeritud ja saavutatud tulemusi, jälgimaks, kas *interventsioonidega* on jõutud piisavalt suure hulga sihtrühmani ning kas sihtrühmas on saavutatud soovitud muutusi. (HAS, 36)
- b) Diagnostilises ja *interventsionaalses* radioloogias on patsiendi saadavate kiirgusdooside hindamine ja optimeerimine olulised kiirgusohutusmeetmed. (KOA, 28)

Võõrsubstantiiv *interventsioon* on poliitika- ja majandustermin. Poliitikas on see näiteks ‘(relvadega) riigi sekkumine teise riigi siseasjadesse’. 76. ja 99. a ÕS annab üksnes poliitikatähenduse, 78. a VLis on ka üldisem tähenduspool ‘sekkus’ ning majandusliku interventsiooni tähendus. OAD järgi on ka inglise substantiivil kitsam poliitikatähendus, kuid see tähistab lisaks järgmist: ‘sekkumine või kaasa löömine kui tegevus või protsess’, peale selle ‘olukorda parandav tegevus, eriti meditsiinilise haiguse/puude korral’, nt kirurgiline sekkumine. IESS esitab sõnale *intervention* üksnes sama tähenduse, mis on sellel sõnal eesti keeles ning vasteks pakub nii omasõnalist substantiivi *sekkumine* kui ka võõrsõnalist *interventsioon*.

Mõlemas näitelause (38a ja 38b) rakendatakse võõrsõna üldisemas tähenduses, kuid kontekstiks ei ole poliitika või majandus. Niisiis on sihtkeelest üle võetud laiem sisupool – tähendusmuutuste tõttu on see levinud esialgselt spetsiifilisest terminist

üldkeelseks sõnaks ja leiab kasutust teistsuguses ümbruses. Samuti on nõrgenenud sõna tugev varjund ja pigem negatiivne konnotatsioon. Laentähendusega on sõnasemantika laiinenud nii, et asendades omasõna *sekkumine*, saab sellest sihtkeeles tarbetu laen (näide 38b). Terminina on sõna konkreetsem ja põhjendatud, kuid keelemuutuse tulemusel pigem ülearune. Lauses 38a ei pruugi võõrsõna tähendada üksnes sekkumist, vaid näiteks ka tegevust või projekti, nagu kasutatakse eurotekstides vääralt inglise sõna *intervention* (Gardner 2013: 44). Sellised lisatähendused võivad jõuda ka sihtkeelde.

referents (*reference*)

(39)

- a) Riigi laevastiku uuendamisel on võimalik arvestada meie ettevõtjate pakutavate uute lahendustega, mis ühest küljest võimaldaks neil demonstreerida oma toodete töökindlust ning teisest küljest annaks *referentsi* potentsiaalsetele välisklientidele. (EMP, 31)
- b) Uute tehnoloogiate kasutamine riigi laevastikus annab ettevõtetele *referentsi* pakkuda oma tooteid ka eksportturgudel. (EMP, 31)
- c) Patsiendi saadud doos peab jääma sätestatud *referentsdoosist* väiksemaks. (KOA, 29)
- d) Eestis ei ole seni välja töötatud diagnostiliste toimingutega kaasneva meditsiini kiirituse *referentsväärtused*. (KOA, 28)

VL järgi on võõrsõnal kolm tähendusvälja: (1) 'tõend või iseloomustus endiselt teenistuskohalt; (2) (majanduses) teatis maksevõime kohta; (3) (lingvistikas) viitesuhe'. ÕS esitab sõnale üksnes viimase sisupoole ja toob ühtlasi ebasoovitatava semantika: 'soovitus-, võrdlus-, etalon-'. 76. a ÕSis seda võõrsõna ei ole. 78. a VL annab praegusega võrreldes sama tähenduse (v.a lingvistikatermini tähenduse), 99. a ÕS toob üksnes lingvistikatähenduse. Inglise sõnal on IESSi järgi mitu tähendust, sh (1) 'millegi mainimine; osutus, mis viitab millelegi (vasted *vihje; viide; osutus; mainimine*); (2) (adj) number, mis viitab vajalikule teabele, nt ärikirjas vms (vaste *viite*)'. Esineb ka liitsõna *reference point*, mille eesti vasted on *tugi-, lähte-, võrdlus-, nullpunkt; hindamis-, võrdlusalus*. OAD järgi on substantiivil *reference* järgmine tähendus: 'teabeallika kasutamine millegi väljaselgitamiseks või kindlakstegemiseks'.

Näitelauses 39a ei ole võõrsõna tähendus täiesti arusaadav, mõjutades nii kogu lause selgust. Eeldatavasti mõeldakse sõna *referents* all vihjeid, viiteid, võrdlust. Lauses 39b kasutatakse seda samuti koos verbiga *andma*, võõrsõnaga tähistatakse kas vihjete, viidete, soovitude või aluse andmist. Peale lisandunud tähenduse esineb võõrsubstantiiv

teistsuguses keelelises ümbruses – keegi annab referentsi kellelegi/millelegi või keegi annab referentsi, et midagi teha, mitte et käsitletav ise on millegi referentsiks. Seejuures võib rektsiooni mõjutada inglise ühend *reference to*. Kahest esimesest lausest selgub, et n-ö andjateks võivad olla ka tegevused.

Lauses 39c kasutatud liitsõna *referentsdoos* eristub eelmistest lausestest teistsuguse kasutuse ja tähenduse poolest – *sätetatud referentsdoos* on kas standard-, lähte-, võrdlusdoos vm. Viimases lauses olev *referentsväärtused* (39d) võib olla tõlkelaen inglise liitsõnast *reference numbers*. Kõigis neljas lauses ilmneb *referents* harilikust teistsuguses kontekstis, sest lähtunud on vastava inglise substantiivi tähendusväljast. Siiski ei ole sõna lisatähenduslik pool esitatud lausetes selge ja ühemõtteline. Strateegiadokumentides esineb ka teisi liitsõnu: *referentsaasta* eeldatavasti tähenduses ‘võrdlusaasta’ (ETT, 4), *referentstasemed* kas tähenduses ‘võrdlus-’ või ‘soovitustasemed’ (KOA, 41).

simulaator (*simulator*)

(40)

- a) VTS *simulaatorit* ajakohastati viimati 2011. aastal ning koostati ka selle tulemustel põhinev koolitusplaan laevaliikluse operaatoritele. (EMP, 40)
- b) Personali pidev areng ja taseme kontroll mõjutab otseselt laevaliikluse ohutuse tagamist: *simulaatorharjutuste* tulemuste analüüs on aluseks laevaliikluse operaatorite arengu- ja koolitusplaanide koostamisel. (EMP, 41)

Verb *simuleerima* on monoseemiline, selle tähendus on ‘teesklema’, sama tähenduse annab võõrsõnale ka 76. a ÕS. 78. a VLi järgi on *simulatsioon* ‘pettus, teesklus, silmakirjalik käitumine või tegevus’. 99. a ja praeguses ÕSis on märksõna looksulgudes, mis tähistab tungivamat soovitus sõna vältida. Substantiivi tähenduseks on toodud ‘imitaator, matkur (programmi või seadmena); valmendi (väljaõppeks)’ ning selle asemel tuleks tarvitada omasõna *matkur*. VLi põhjal võib *simulaator* olla ‘matkeseade, -programm, matkija, jäljendaja, imiteerija’ või ‘treeninguseade’, kõike seda tähistab OAD järgi ka inglise sõna.

Inglise verb *simulate* hõlmab samuti teesklemise tähenduspoolt. Sageli ei tähistata selle keelendiga uut mõistet, nt kasutatakse sõna *simulaator* matkeseade vms asemel. IESS annab aga inglise sõna eesti vasteks üksnes *simulaator*. Järelikult võib sõna

hõlmata erisuguseid esemeid, mistõttu võib *simulaator* jääda kontekstis liiga üldiseks. Arengukavast leitud lausetes esineb sõna iseseisvalt ja liitsõnas. Lauses 40a viidatakse sõnaga matkeseadmele, -programmile, imiteerijale vms. Lauses 40b tähistatakse midagi imiteerivat, jäljendavat või matkeharjutust.

investeering (*investment*)

(41)

- a) Kõige jätkusuutlikumaks ja pikaajalisemaks *investeeringuks* nii inimeste võimaluste kasvu kui ka ühiskonna arengusse on hariduse kättesaadavuse suurendamine. (AHA, 11)

VL ja ÕS annavad substantiivile üksnes majandustermini tähenduse ('kapitalimahutus'). 76. ja 99. a ÕSis on selle seletuseks sama, 78. a VLis ja AMSSis võõrsõna puudub. IESS esitab substantiivile *investment* lisaks majandustermini tähenduse ka järgmise seletuse: 'midagi, millele on väärt raha kulutada' – vasteks võõrsõnaline *investeering*. OAD annab *investment*'ile ühe tähendusena 'aega, pingutusi või energiat ettevõtmisesse pühendama, lootes, et asi on seda väärt'. Näitelause (41a) tähistatakse panustamist, pühendamist, pingutusi, mida aga väljendatakse vaatlusaluse võõrsõnaga. Samades tähendustes kasutatakse ka verbi lausetes 46a ja 46b, kuid mitte selle esmatähenduses.

operaator (*operator*)

(42)

- a) Oluline on tähele panna, et laevad ja laevandus ei ole iseenesest kadunud – suuremad laevaomanikud või *operaatorid* opereerivad jätkuvalt u 60 laevaga, kuid need on registreeritud teiste riikide registrites. (EMP, 15)
- b) Eesti riik ei teeni selliste laevade pealt muud tulu kui *operaatorfirma* makstavad maksud. (EMP, 15)

Sõna *operaator* märgib seadme(te) tööd juhtivat isikut ning on ka matemaatikatermin, need tähendused esitab ka 76. a ÕS. VL täpsustab, et tegu on juhtimisseadiseid käsitseva oskustöolisega. Ühtviisi verbiga *opereerima* (näide 47) on see võõrsubstantiiv omandanud ÕSi järgi ebasoovitatava tähenduse 'käitaja'. Selle tähenduse ebasobivus on toodud ka 99. a ÕSis, kuid 78. a VL esitab muu hulgas selle sisupoole: '(masina) käitaja, (masinal) töötaja'. AMSSis substantiiv puudub.

IESS annab seletuseks sama ning vasteks võõrsõnalise *operaator*, mida ÕS ei pea selles tähenduses korrektseks. Lisaks tähistab see inglise keeles inimest või firmat, mis

pakub teenust, ning IESS esitab ka selle vasteks *operaator*, seega on tegu firma või käitajaga, mis ei ole ÕSi järgi selles tähenduses soovitatav võõrsõna. Ka OAD esitab käitaja sisupoole ning peale selle on inglise sõnal ka tähendus 'inimene või firma, kes/mis juhib äri või ettevõtet või on sellega seotud, osaleb juhtimises'. Lauses 42a kirjutatakse operaatorite opereerimisest laevadega, kus *operaator* tähistab siin liikuva masina käitajat, kasutajat, käigus hoidjat või juhti. Ka teises lauses (42b) viidatakse liitsõnaga *operaatorfirma* eeldatavasti käitusfirmale.

test (*test*)

(43)

- a) Tubakatoodetest eralduvate muude ainete maksimaalse koguse kvantifitseerimiseks puuduvad rahvusvaheliselt kokku lepitud standardid või *testid*. (*tests*; D III, 2)
- b) Üheks efektiivseimaks ennetustegevuseks on vabatahtlik nõustamine ja testimine (VNT), mille käigus klient saab ühelt poolt infot nakkuse vältimise kohta või, juhul kui *testi* tulemus osutub positiivseks, õpib klient VNT käigus, kuidas teisi inimesi nakatumise eest kaitsta. (HAS, 8)
- c) Teema raames on viidud läbi mitmeid suuremate biokütuse katelde soojustehnilisi *teste* ja õhuheidete mõõtmisi, mille käigus on määratud biokütustele iseloomulikud eriheited. (ETT, 49)

2013. a ÕS annab substantiivile kaks tähendust: 'standardülesannete kogum psüühiliste omaduste või teadmiste ja oskuste mõõtmiseks ning 'millegi olemasolu kindlakstegemine, kasutades indikaatorit'. Võrreldes uusima ÕSiga, on *test* 76. ja 99. a ÕSis märgitud psühholoogia- ja pedagoogikaterminiks. Sama sisupoole, kuid ilma erialamärgenditeta, annab 78. a VL. Uusim VL esitab ka erialamärgendid ja sama sisu, tähendus 'proov, katse' on märgitud kõnekeelseks. 99. a ÕSis on nimetatud tähendus ebasoovitatav, samuti on selles erinevalt vanematest sõnaraamatutest verb *testima* (näide 49). Uusimas ÕSis on põhjendamatuid lisatähendusi loetletud rohkem: 'analüüs, katse, proov, uuring, hindamine'. Niisiis on verbi (näide 49) ja substantiiviga toimunud samasugune tähenduse laienemine.

IESSi ja OAD järgi hõlmab inglise *test* rohkelt tähendusi, millest enamik on eesti keelde jõudnud. Muu hulgas annab IESS tähenduses *katse* vasteks ka *test*. Samuti võib võõrsõna tähistada proovilepanekut, proovi, kontrolli jm. Esimeses lauses 43a käsitletakse rahvusvahelisi teste ehk kas analüüse, katseid, proove või uuringuid. IATES kuulub *test* paljudesse terminitesse. Kuna seda kasutatakse nt kõrvuti sünonüümsete omasõnadega *katsemeetod* ja *analüüsimeetod*, esineb *test* sellisel juhul ka

lisatähendustes. Enamasti kasutatakse eurotekstides seda siiski õiges tähenduses. Kuna teises lauses (43b) on teemaks meditsiiniline test, mõeldakse võõrsõna all proove, analüüse. Kolmandas lauses (43c) oleva tähistatakse vaatlusaluse sõnaga kas katseid, uuringuid, kontrolle või proove. Võõrsubstantiivi põhitähendus ei ole läbinähtav, see on kaugenenud alg tähendusest psühholoogias ja pedagoogikas ning *test* jääb nendes lausetes liialt üldiseks.

disain (*design*)

(44)

- a) Luuakse eeldused ja katsetatakse teenuste koosloome ja muid ühistegevuse projekte. Näiteks: b. viiakse ellu koosloomet ja ühistegevust edendavaid algatusi ja pilootprojekte (nt avalike teenuste *disaini* ja arenduse üritused ning nn programmeerimismaratonid (hackathon)). (IÜA, 33)
- b) Paljudes ettevõtetes täidab tegevjuht nii ekspordi-, turundus- kui ka *disainijuhi* ülesandeid. (EKS, 16)

Võõrsõna *disain* on 'kujustus, tootekujunduskunst' ning varasemad ÕS-id annavad substantiivile sama tähenduse, kuid 78. a VL esitab ka sisupoole 'tööstustoote mudel'. Uusim VL lisab eeltoodule ka tähenduse 'esemelise keskkonna teaduse, kunsti ja tehnoloogia sünteesil põhinev kujundus'. AMSSis on erinevalt ÕSist toodud ebasoovitatav semantika, nimelt on substantiivile lisandunud tähendused 'kavatsus, korraldus, projekt'. Ka on läbinud tähendusmuutuse *disainima* (näide 54).

IESS annab substantiivile järgmised tähendused: (1) millegi kavand, visand; sellise tegemine, vasted *disain; kujundus*; (2) viis/meetod, kuidas midagi on planeeritud või ehitatud, vasted *disain, kujundus*; (3) kavatsus; plaan. OADs on substantiivi põhitähendus sama mis eesti keeles oleval sõnal, selle sekundaarne tähendus kattub IESSi 3. tähendusega. Lauses 44a võidakse võõrsõnaga viidata korraldusele ning lauses 44b märgib liitsõna ilmselt projekti-, arendus- või korraldusjuhti.

kontroll (*control*)

(45)

- a) Liidu rahalised vahendid, mida keskselt haldavad liidu institutsioonid, asutused, ühissettevõtjad või muud organid ja mis ei ole otseselt või kaudselt liikmesriikide *kontrolli* all, ei kujuta endast riigiabi. (*under the control of*; M IX, 6)

- b) Lapsehoiuteenuse näol pakutakse suuremat paindlikkust, kuid lapsevanema jaoks on see majanduslikult oluliselt kulukam. Erasektori teenusega on võimalus säästa osa avalikus sektoris tehtavatest kulutustest ning võimaldada lapsevanematele suuremat valikut ja *kontrolli*, kuid see ei tohiks piirata kõrgekvaliteedilise teenuse kättesaadavuse tagamist kõigile. (LPA, 59)

ÕSi järgi on substantiivil üksainus tähendus: 'kontrollimine'. 78. a VL annab pikema tähenduseletuse: 'kavakindel toimuste või seadmete järelevalve vigade vältimiseks või tehtud vigade avastamiseks; järelevalveasutus või järelevalvet teostav isik'. Uusim VL annab samuti järelevalve nüansi ning tähenduse 'nõuetele vastavuse kindlakstegemine, oma mõju all hoidmine'. 76. a ÕS lisab ka 'kontrollija'. AMSSis sõna puudub. ÕSis on ära märgitud näitelauseid, milles võiks võõrsõna asendada täpsema omasõnaga, nt kui *kontroll* tähistab võimu, tuleks eelistada viimast. 99. a ÕSis on ebasoovitatava semantikana märgitud 'võim' ja 'juhtimine, otsustusõigus'. Verbi *kontrollima* puhul on esitatud ebasoovitatavaid tähendusvälju rohkem (näide 57).

IESSi ja OAD järgi on sõna polüseemiline, hõlmates ka tähendust 'võim kellegi või millegi üle', mille vasted on IESSis *kontroll; võim; järelevalve; juhtimine* ning *millegi eest vastutav olema; võimul olema*. Kuna IESS pakub ka võimu tähenduses vasteks *kontroll*, lahkeb see ÕSis esitatuga. Substantiiv *control* võib tähistada ka millegi piiramist, vasteteks *kontroll; reguleerimine; ohjeldamine; piiramine*. Lauses 45a märgitakse võõrsõnaga ilmselt haldamist, reguleerimist. Kuigi *kontroll* sisaldub paljudes IATEs loetletud terminites, ei kasutata seda lisatähendustes. Lauses 45b ei ole võõrsõna tähendus üheselt mõistetav, kuid tõenäoliselt mõeldakse võimu või otsustusvõimalust.

3.1.2.2. Verbid

investeerima (*invest*)

(46)

- a) Tervislike valikute puhul on peamiseks sihtrühmaks lapsed ja noored, kuna *investeerimine* laste ja noorte tervisesse on üks tulemuslikumaid meetodeid tulevaste täiskasvanute hea tervise tagamiseks. (RTA, 44)
- b) Euroopa Parlamendi ja nõukogu poolt heakskiidetud komisjoni teatistes „Euroopa 2020. aastal. Aruka, jätkusuutliku ja kaasava majanduskasvu strateegia” („strateegia „Euroopa 2020” ”) rõhutatakse vajadust arendada soodsaid tingimusi teadmistesse ja innovatsiooni *investeerimiseks*, et saavutada liidus arukat, jätkusuutlikku ja kaasavat majanduskasvu. (*investment*; M VII, 1)

Verbi *investeerima* juures on VLis, kuid mitte ÕSis, esitatud peale majandustähenduse ka piltlik sisupool ehk 'raha, aega vms mingil kindlal eesmärgil millegi/kellegi peale kulutama'. 76. ja 99. a ÕSis on verbi seletuseks vaid majandustähendus. 78. a VL toob verbi esmatähenduseks 'ametisse seadma'. AMSSis märksõna puudub. Verb *invest* aga hõlmab IESSis erinevalt substantiivist (näide 41) laiemat tähendust: 'millelegi eesmärgipäraselt aega, jõudu või energiat kulutama', ning selle tõlkevasted on *investeerima; paigutama; pühendama*. OAD annab verbile samuti seletuseks '(aega, energiat jm) konkreetsele ettevõtmisele pühendama, pidades tulemust vaeva väärt'.

Näitelauses 46a kirjutatakse tegevusest *investeerima* seoses tervisega. Võõrsõna all ei mõelda seejuures rahalist kulutamist, vaid panustamist, pühendamist. Lauses 46b tähistatakse teadmistesse ja innovatsiooni investeerimisega panustamist, pühendamist, pingutusi. Kuigi verbi kasutatakse ka õigusaktis, ei esine seda IATEs lisatähendustes. Võõrtüvi on nii verbi kui ka substantiivina hakanud koos esinema abstraktsete sõnade või nähtustega. Ingliskeelse sõna ülekantud tähendus on mõjutanud eesti keeles olevat sõna nii, et tähistatakse millessegi panustamist kas energia, jõu, aja vm abil.

opereerima (*operate*)

(47)

- a) See tähendab nii laevade *opereerimisega* seotud kulude lähendamist konkurentidele kui ka laeva *opereerimisega* seotud administratiivsete toimingute efektiivsemaks muutmist. (EMP, 16)
- b) Sadamate potentsiaali aitaks ära kasutada ühtse, optimeeritud sadamate võrgustiku loomine ühiste teenustandardite, infomaterjalide, meteoroloogilise info (viimast Riigi Infokommunikatsiooni Sihtasutuse *opereeritava* meresidevõrgu vahendusel) pakkumisega. (EMP, 75)

Verb *opereerima* tähendab 99. ja uusima ÕSi põhjal 'operatsiooni tegema; midagi kasutades tegutsema', nt arvude või andmetega, VLi järgi ka 'operatsiooni teostama, mingeid andmeid kasutama; lõikust tegema', samad tähendused esitab 76. a ÕS. 78. a VLis on esmalt üldisem 'tegutsema, toimima' ning seejärel kitsam tähendus. Sõnal *operatsioon* on aga laiem tähendusväli: 'kindlal eesmärgil toimuv tegevus, toiming; mingi tööprotsess omaette, lõpetatud lõik; matemaatiline tehe; tehing; meditsiiniline lõikus; sõjanduses sõjaline tegevus'. AMSSi ja ÕSi järgi ei tuleks vaatlusalust verbi kasutada siis, kui selle all mõeldakse 'midagi käitama, käigus hoidma, kasutama,

haldama, valitsema, administreerima'. Ka on laienenud substantiivi *operaator* tähendusväli (näide 42).

IESS annab järgmised seletused ja vasted: (1) 'käsitsema; kasutama; millegagi töötama; töötama; toimima, nt midagi tööle panema ja seda kontrollima'; (2) 'juhtima; haldama (nt äri); tegutsema; töötama'; (3) 'tegutsema'; (4) 'töötama; tegutsema; käituma'. Niisiis ei esita inglise sõnaraamat ühegi seletuse tõlkevastena võõrsõna *opereerima*. OADs on verbi *operate* seletusteks 'jõus olema, valitsema; (äri) haldama, käigus hoidma, juhtima; (masinat, protsessi, süsteemi) talitlema kindlal viisil; (masina, protsessi, süsteemi) tööd juhtima, kontrollima'.

Esimeses näitelause (47a) kirjutatakse laevade opereerimisest, mis konteksti arvestades märgib aga nende käitamist, käigus hoidmist, haldamist, kasutamist, nendega töötamist või tegutsemist. Lauses 47b kasutatakse võõrsõna eelmise lausega sarnases tähenduses: hallatav, kasutatav, käitav võrk jms. Seega on sõna saanud palju laiema tähendusvälja inglise keele prototüübi tõttu, see esineb teises ümbruskonnas ning verbi põhitähendus 'operatsiooni tegema' on jäänud tagaplaanile.

fookustama/fokuseerima (*focus*)

(48)

- a) Piirkondade tark spetsialiseerumine T&A, ettevõtete ja kohaliku avaliku sektori koostoimes – see ergutab kõigi toimepiirkondade kõrgema lisandväärtusega majandustegevust ja töökohtade teket, *fokuseerides* tegevusi suurima piirkondliku kasvupotentsiaaliga valdkondade eelisarendamisele. (ERS, 26)
- b) Järgnevas osas väljatoodud arendusregioonide eripärastest arenguvajadustest ja strateegia meetmete rõhuasetustest on vaja edaspidi lähtuda eeskätt: ELi struktuurifondidest rahastatava meetmete rakendamise piirkondlikul *fookustamisel*. (ERS, 29)
- c) Strateegia rakendamise kogemus näitab, et IKT-poliitika eesmärkide elluviimine on mõningates valdkondades takerdunud vähese *fokuseerituse*, ebaselge tööjaotuse ning nõrga sidususe tõttu teiste teadmispõhise ühiskonna arengut suunavate arengukavadega. (IÜA, 12)

Võõrverbil *fookustama* (ÕS ja AMSS soovivad *eeri*-liitelise verbi asemel lühemat) on konkreetne tähendus: '(fotograafias) fookustama' ning '(füüsikas) fookusesse koondama'. 76. ja 99. a ÕSis ning 78. a VLis on esitatud 'kujutist teravdama, fookusesse seadma'. AMSS esitab inglise *focus* eeskujul eesti keelde jõudnud tähendused, milleks on 'keskenduma, pühenduma'. IESS ja OAD annavad verbile *focus*

ühe seletusena 'keskenduma; tähelepanu alla võtma; tähelepanu juhtima' ning adjektiivile *focused* sama moodi 'keskendunud, tähelepanelik; teravustatud'. Seega ei paku inglise seletav sõnaraamat selle tähenduspoole vasteks võõrsõna.

Lauses 48a käsitletakse tegevuste fokuseerimist valdkonna eelisarendamisena, mille põhjal saab järeldada, et võõrkeelend tähistab siin keskendumist ja pühendumist. Järgmises lauses (48b) kõneldakse keskendumisest, koondumisest või kontsentreerumisest piirkondlikus mõttes, lauses 48c võib vaatlusaluse keelendi all mõista ka pühendumist, keskendumist, tähelepanu.

testima (*test*)

(49)

- a) /---/ - suurendame ambitsioonikate äriideede juurdevoolu: aitame arendada äri võimaluste tuvastamise oskust tehnoloogia- ja turutrendide baasil; toetame äriideede ja prototüüpide arendamise protsessi ja ärikontseptsiooni *testimist*. (EKS, 16)
- b) Enne e-arveldamise Euroopa standardi kasutuselevõtmist liikmesriikides tuleks standardi praktilist kohaldamist piisavalt *testida*. (*be tested*; D V, 5)
- c) Lõike 1 kohaselt nõutud märgistus sisaldab järgmist teavet, kui see on asjakohane: /---/ b) viide sellele, et elektrijaotla *testitud* lekkemäär on tootja tehnilise kirjelduse kohaselt alla 0,1 % aastas. (*tested*; M V, 14)

Verb *testima* tähendab 'testi tegema, psüühilisi oskusi või teadmisi mõõtma; millegi olemasolu kindlaks tegema, kasutades indikaatorit'. 76. a ÕSis ja 78. a VLis esineb ainult substantiiv *test* (näide 43). 99. a ÕSis on märksõnana ka verb ning sama moodi 2013. a ÕSiga tuuakse keelenormivastased lisatähendused: 'järele või läbi proovima, katsetama, kontrollima'. Uusima VLi järgi on need tähendused kõnekeelsed. AMSSi ja uusima ÕSi põhjal on verbile lisandunud inglispärasest semantikast veel: 'analüüsima, uurima; hindama; teimima; degusteerima'. OAD ja IESS annavad verbile samad nüansid, tõlkevaste *kontrollima* seletuseks toob inglise-eesti sõnaraamat 'kellegi terviseprobleemide välja selgitamiseks (meditsiinilist) testi tegema'. Peale selle tähendab inglise *test* 'midagi proovima, katsetama', ning samuti 'end (rasketes tingimustes) proovile panema'.

Näitelause 49a kasutatakse *testimist* (ärikontseptsiooni) katsetamise, proovimise tähenduses, lauses 49b mõeldakse katsetamist, proovimist, hindamist. Lauses 49c viidatakse lekkemäära uurimisele, analüüsimisele või teimimisele. IATE järgi on

võõrsõnal lisatähendused nt terminites *testitav portfell* ja *bioloogiline testimine*, sest viimase sünonüümtermin on ka *bioloogiline analüüs*.

Siinses materjalis ei esine sõna kõigis lisatähendustes, nt 'degusteerima'. Selle võõrtüve laienuvad tähendusest on kirjutatud ammu, sama võõrverb esines ka autori 2013. a bakalaureusetöös tõlkeajakirjandusest leitud tähenduslaenude seas. Niisiis on üpris kitsa tähendusega verb ja substantiiv (näide 43) muutunud väga harilikuks paljudes muudes kontekstides ning seetõttu on tähenduspiirid ähmastunud.

sisse programmeerima (*programme*)

(50)

- a) Seega on sotsiaalne konflikt ehitusmaavarade kaevandamisse juba algselt *sisse programmeeritud*. (ERA, 19)

Võõrverb *programmeerima* on 1999. ja 2013. a ÕSiside põhjal informaatikatermin, tähistades 'programmi või programme koostama; infot püsivõllu salvestama'. 76. a ÕSis on võõrsõnal matemaatikatermini tähendus, *programm* on seejuures 'eeskava; tegevus- või toimimiskava; õppekava'. 78. a VLis on võõrverbi juures ka tehnikamärgend ning arvutitähendus: 'elektronarvuti või mõne teise automaatseadme jaoks vajalikku programmi (= sooritamisplaani) koostama; tehtavate operatsioonide järjekorda planeerima'. Substantiivi tähendus hõlmab 99. a ÕSis (nagu ka praeguses) informaatikatähendust.

IESS annab inglise verbile ühe seletusena 'kedagi (nt inimest, looma) kindlal viisil mõtlema või käituma panema' ning selle vastena *programmeerima*. Adjektiiv *programmed* tõlkevasted on aga *plaanitud, kavandatud, programmeeritud*. Ka OADs kirjeldatakse adjektiiv *programmed* kui midagi planeeritud, ajakava järgi toimuvat, midagi, mis on määratud juhtuma. Ühendverbi *sisse programmeerima* eeskujuks võib olla samuti inglise keele *programme into*. Seda ühendit kasutatakse enamasti mingi teabe, omaduse vm arvutisse või teise seadmesse sisestamiseks programmeerimise teel, aga ka laiemalt.

Lauses 50a ei käsitleta programmeerimist infoteaduslikus võtmes, vaid omakorda üle kantud tähenduses. Võõrühendiga väljendatakse konflikti kui midagi, mille toimumises ollakse kindel, mis on n-õ ette määratud, plaanitud või kavandatud. Seega esineb *programmeerima* üle kantud ja laiemas tähenduses.

delegeerima (*delegate*)

(51)

- a) Teenuste *delegeerimise* arendamisele, praktilisele testimisele ning *delegeerimise* kui koostööviisi juurutamisele aitab pikemaajaliste partnerite puudumisel kaasa pilootprojektide rakendamine. (KÜA, 17)
- b) Nende menetluste kooskõlla viimine, mille alusel komisjon võtab vastu *delegeeritud* õigusakte, Euroopa Liidu toimimise lepinguga, ja eelkõige selle artiklitega 290 ja 291, peaks toimuma üksikjuhtumipõhiselt. (*delegated acts*; M VI, 7)
- c) Päritoluliikmesriigi pädev asutus võib *delegeerida* mis tahes oma ülesande teise liikmesriigi pädevale asutusele, kui viimane sellega nõustub. (*delegate*; M VI, 33)

VLi ning 99. a ja uusima ÕSi põhjal on sõnal kitsas tähendus: 'delegaadiks (= valitud või nimetatud esindaja) saatma; (juriidikas) õigust siirma'. 76. a ÕSis ja 78. a VLis puudub juriidikatähendus. IESSi järgi tähendab *delegate* kellelegi (tavaliselt madalamal positsioonil olevale) osa oma võimust ja kohustustest/ülesannetest andmist, selle vaste on *delegeerima*. Teise tähendusena on kedagi delegaadiks saatma ehk *lähetama*; *delegeerima*. OAD annab peale juriidilise tähenduse sama, mis inglise-eesti sõnaraamat, ning kedagi esindajaks saatma või volitama.

Lauses 51a mõeldakse võõrsõna all pigem teenuseid edasi andma, lähetama, saatma või määrama. Samuti nimetatakse delegeerimist koostööviisiks. Lausetes 51b ja 51c iseloomustatakse ilmselt samuti saadetud, lähetatud, läkitatud õigusakte ja ülesandeid, IATE järgi on *delegeeritud õigusakt/otsus/määrus* termin. Lausete põhjal võib delegeerida kõike (teenuseid, õigusakte, ülesandeid), kuigi üldisem tähendus (edasi) saatmise, lähetamise või läkitamise kujul puudub nii inglise kui ka eesti sõnal.

remiksima (*remix*)

(52)

- a) Digikultuur on digiajastule omane suhtlus-, õpi- ja töökultuur, mida iseloomustab digitehnoloogia vahendatud eneseväljendus, teadmusloome, suhtlus sotsiaalvõrgustikes, jagamine ja *remiksimine*. (EÕS, 25)

Sõna *remiksima* tähistab muusikas erisuguste muusikateoste, motiivide ja meloodiate vabalt kokku segamist. 76. a ÕSis ja 78. a VLis võõrsõna puudub, 99. a ÕSis on *miksima* elektrotehnika märgendiga tähenduses 'signaale segustama, nt mikseriga muusikapala töötlemata'. IESS esitab sõnale ainult muusikalise tähenduse, OADs on aga verbi *remix* juures ka laiem sisupool: 'midagi uuesti kokku segama'. Strateegiast leitud

lause puhul (52a) näib, et siin mõeldakse eri asjade kokku segamist, panemist, kuid konkreetsem tähendus jääb ebaselgeks.

personaliseerima (*personalise*)

(53)

- a) E-riigi vallas on tänased ja lähituleviku trendid seotud eelkõige protsesside digiteerimise ja tagasüsteemide koosvõime, eID kasutuselevõtu, teenuste *personaliseerimise*, sotsiaalmeedia, avaandmete ja avatud platvormide kasutuselevõtu ning pilvetehnoloogiaga. (IÜA, 13)
- b) Haridus on muudetud IKT võimaluste mitmekesise kasutamise najal *personaliseerituks* ja paindlikuks, sealhulgas ümber- ja täiendõpe. (IÜA, 16)

Verb *personaliseerima* tähistab isiku(te)ga sidumist. Vanemas ja uuemas VLi ning 76. ja 99. a ÕSis võõrsõna puudub. AMSSi ja ÕSi järgi ei tuleks sõna kasutada kahes tähenduses: (1) 'isikupärastama, individualiseerima, isikupäraseks või isikuomaseks tegema; (2) isikustama, personifitseerima'. AMSSis ja IESSis esitatu on osaliselt vastuolus, sest viimane annab *personalise* vasteteks 'isikustama', aga ka 'personaliseerima', mis märgivad millegi muutmist või planeerimist kindla isiku vajaduste järgi. Teise seletusena tähistab *personalise* 'kindlale inimese viidates midagi isiklikku tegema', selle vasted on *isikustama*, *isiklikuks muutuma*. OAD annab verbile mitu seletusvälja, üks nendest on 'kujundama või tootma midagi, mis vastab kellegi individuaalsetele nõuetele' ehk 'individualiseerima, isikupäraseks või -omaseks tegema'. Samuti on inglise sõnal AMSSi ja ÕSi esitatud ebasoovitav tähendus ehk 'midagi personifitseerima, isikustama, kehastama' (nt jumalust, vaimu/hinge).

Lauses 53a märgitakse teenuse personaliseerimisega selle individualiseeritust ja isikupärastamist, arvestades siin teenuse kasutajat. Lauses 53b on teemaks personaliseeritud haridus. Ka siin ei tähistata võõrsõnaga isikutega sidumist, vaid hariduse isikupärasemaks või -omasemaks muutmist, individualiseerimist. Võõrsõna esineb empiirilises materjalis seega üksnes esimeses laentähenduses.

disainima (*design*)

(54)

- a) Infoühiskonna areng ei tohi vähendada kasutajate turvatunnet. Kindlustada tuleb mitteaktsepteeritavate riskide maandamine info- ja sidesüsteemides, arvestades turvalisuse nõuetega süsteemide *disainimisel* ning kogu nende elutsükli vältel. (IÜA, 18)

Võõrverb *disainima* on 'kujustama, tööstustooteid konstrueerima ja kujundama', 99. a ÕS annab verbile seletuseks 'kujustama'. 76. a ÕSis ja 78. a VLis on üksnes substantiiv *disain* (näide 44), millele viimane esitab sisupoole 'tööstustoote mudel'. AMSSi järgi ei soovitata *disainima* kasutada muudes tähendustes, nagu 'kujundama, arendama, korraldama', sest sellist tarvitust on põhjustanud inglise keel. IESS annab sõnale *design* ühe tähendusseletusena viisi, kuidas midagi on planeeritud või ehitatud (nt telefoni kujundus), selle vasted on *disain; kujundus*. OAD järgi võib *disainimine* tähistada ka mingi tegevuse vm arvavat või tegelikku kavatsust, eesmärki või planeerimist. Verbi *design* üks tähendus on 'midagi tegema või planeerima seejuures kindlat eesmärki silmas pidades'.

Näitelauses (54a) käsitletakse turvalisuse nõuetega süsteemide disainimist. Võõrkeelend võib tähistada siin eri tegevusi: korraldamine, konstrueerimine, kujundamine, arendamine, planeerimine või tegemine. Sõnad *disain* (näide 44) ja *disainima* on üle võtnud mitu inglispärast tähendust ja seda kasutatakse nüüdisajal sagedasti ka infotehnoloogias. Täendusrohkuse tõttu jääb aga sõna täpsem sisu oletatavaks.

indutseerima (*induce*)

(55)

- a) Riskid rasedate tervisekäitumises (*indutseeritud* ja kordusabortide kõrge tase, suitsetamine raseduse ajal), ema haridustase ja imikusuremus pärast 28. elupäeva on jätkuvalt tugevalt seotud, jätkuvalt kaasneb teismeliste raseduse ja sünnitusega kõrgeenenud risk vastsündinu tervisele, saagenenud on enneaegsete vastsündinute haigusseisundid. (RTA, 32)

See võõrsõna on kitsa tähendusega, märkides terminina järgmist: 'induktsiooni teel mõjutama' ning (loogikas) 'üksikjuhtumite põhjal üldise kohta järeldama'. 99. ja 76. a ÕSis on üksnes elektritähendus, kuid 78. a VL toob sisuseletuseks mõlemad. IESSi põhjal on verbi *induce* üks tähendus 'sundima, veendma, mõjutama või panema kedagi midagi tegema'. Teise tähendusena on esitatud 'midagi põhjustama, tekitama' ilma võõrsõnalise vasteta. AMSS esitab sellele ingliskeelsed lisandunud tähendused, nagu 'esile kutsuma, soodustama, tekitama'. OAD annab ühe seletusena 'induktsiooni teel (nt elektrilaengut, voolu) põhjustama, tekitama või tootma'. Inglise sõna on kasutusel ka

meditsiinis ja tähistab 'lapse sündi kunstlikult esile kutsuma, tavaliselt ravimite abil'. Seega on inglise sõna laiem tähendusväljaga kui vastav eesti võõrsõna.

Kuna ka näitelause 55a esineb vaatlusalune keelend rasedust ja sünnitust käsitletavas kontekstis, tähistab võõrsõna siin sama moodi nagu inglise keeles esilekutsumist ja tekitamist. Ehkki inglise sõna märgib meditsiinis kitsamalt lapse sünni kunstlikku esilekutsumist, kasutatakse eestikeelses lauses vastavat sõna üldisemalt esilekutsumise tähenduses.

eskaleeruma (*escalate*)

(56)

- a) Teine tüüp on peamiselt patriarhaalsetel arusaamadel ja asümmeetrilistel soorollidel põhinev vägivald, mis baseerub partneri üle võimu ja kontrolli kehtestamisel, selleks psühholoogiliselt, füüsiliselt ja/või seksuaalselt agressiivset käitumist kasutades. Kirjeldatud vägivald on süstemaatiline, ajas *eskaleeruv* ja ohvrile raskeid tagajärgi põhjustav. (VVA, 26)

Verb *eskaleeruma* tähistab järkjärgulist laienemist. 76. a ÕSis võõrverb puudub, 99. a ÕS esitab *eskaleerima*. VLis (sh 78. a väljaandes) on märksõna *eskaleerima*, mis hilisemas märgib poliitikaterminina '(sõjalist) konflikti järk-järgult laiendama', 78. a VLis on ka sõjategevuse intensiivistamise nüanss. IESS annab verbile *escalate* seletuse 'muuta midagi või miski muutub ise hullemaks või tõsisemaks', vasted on *tõusma; kasvama; ägenema; puhkema* ja võõrsõnaline *eskaleeruma*. OAD toob verbi *escalate* tähendusteks 'kiiresti suurenema, paljunema'. Samuti märgib see midagi, mis muutub või põhjustab millegi muutumise tõsisemaks või intensiivsemaks. Lauses (56a) iseloomustab sõna ajas *eskaleeruvat* vägivalda. Konteksti põhjal tähistatakse võõrsõnaga vägivalda hulga kasvamist, ägenemist, suurenemist aja jooksul või kõneldakse selle tõsisemaks muutumisest.

kontrollima (*control*)

(57)

- a) Samas *kontrollib* elektri tootmist suurim energiaettevõtte Eesti Energia, kellele kuulub 96% ülesseatud võimsustest ning kes tootis 2006. aastal 95,3% elektrist. (EEA, 47)
- b) Pahavara – üldnimetus programmide kohta, mis on kirjutatud spetsiaalselt selleks, et arvutit kahjustada või kuritarvitada ja häirida või *kontrollida* arvutisüsteemide tööd. (KJS, 42)
- c) „siseosa” – *kontrollitava* temperatuuriga suletud ala, milles valmistatakse toitu;. (*can be controlled*; M II, 2)

- d) „sõltuvust tekitav toime” – aine farmakoloogiline potentsiaal tekitada sõltuvust ehk seisundit, mille puhul on häiritud inimese võime oma käitumist *kontrollida*, nii et nn võõrutusnähtude tekkides otsib ta reeglina nendele leevendust või kergendust; (*to control*; D III, 11)

ÕSi põhjal tähistab see võõrverb ‘midagi nõuetele, eeskirjadele vastavuse või korrast või õigeoleku kindlakstegemise eesmärgil üle vaatama’. 76. ja 99. a ÕSis ei ole märksõna juures sisuseletust. 78. a VL esitab tähenduseks ‘kontrolli teostama’ ning *kontroll* on ‘kavakindel toimuste või seadmete järelevalve vigade vältimiseks või tehtud vigade avastamiseks; järelevalveasutus või järelevalvet teostav isik’. Nii nagu praeguses on ka 99. a ÕSis toodud ebasoovitatav tähendus ‘valitsema’. VL lisab: ‘kontrolli (oma mõju all hoidmist, nõuetele vastavuse kindlakstegemist, järelevalvet) teostama’. AMSSi järgi on aga tähendused ‘haldama, valitsema, kontrolli all hoidma; mõju avaldama’ sellele verbile lisandunud põhjendamatult inglise *control* mõjul.

IESS annab ühe seletusena ‘millegi üle võimu omama; millegi eest vastutama või juhtima’ – vasteteks *kontrollima; juhtima; valitsema; võimu omama*; samuti *järelevalvet teostama; kontrolli all hoidma; vaos hoidma; reguleerima; piirama*, seejuures puudub AMSSis esitatud tähendus ‘mõju avaldama’. IESSist lähtudes võiks võõrverbi kasutada ka tähenduses ‘juhtima, valitsema, võimu omama’, mistõttu on see AMSSiga lahknevuses. OADs on verbi *control* põhitähendus ‘millegi käitumist määrama, käitumise üle otsustama või millegi juhtimist järele valvama, juhendama’, nt turundusstrateegiat haldama. Samas hõlmab inglise verb ka sisupoolt ‘säilitama mõju või autoriteeti/mõjuvõimu millegi üle’ ning ‘valitsema; reguleerima’.

Näitelausetest esimeses (57a) kasutatakse verbi valitsemise, haldamise, juhtimise või ka võimu omamise tähenduses. Lauses 57b võib verbi all mõista kui mõju avaldamist arvutile, kontrolli all hoidmist, valitsemist, reguleerimist. Lauses 57c on *kontrollitav temperatuur* midagi, mida saab mõjutada, reguleerida, hallata. IATEs kasutatakse *kontrollima* terminites lisatähendustes just partitsiibina, nt *kontrollitav lennuala*. Viimases lauses (57d) kõneldakse käitumise kontrolli all hoidmisest, vaos hoidmisest või valitsemisest.

Nagu näitelausetest selgub, ei kasutata verbi *kontrollima* sageli denotatiivses tähenduses ning selle semantika on võõrkeele mõjul nii laienenud kui ka ähmastunud. Kuigi keelendi selgemat sisupoolt võib lauses oletada, ei ole kasutatud võõrverbi

õigus- ja haldustekstides kõigis inglisemõjulistes lisatähendustes. Eelkõige on asendatud võõrverbiga tähendusi 'juhtima, valitsema, haldama', seejuures puudub inglispärane tähenduspool 'reguleerima; piirama; järelevalvet teostama'. Võrreldes substantiiviga *kontroll* (näide 45), kasutatakse verbi siiski sagedamini ja enamates lisatähendustes.

3.1.2.3. Adjektiivid

drastiline (*drastic*)

(58)

- a) *Drastilisemad* arengud on toimunud üle 500GT13 laevade osas, kus laevade arv on langenud üheteistkümnelt viiele. (EMP, 14)
- b) Kuigi tegemist ei ole *drastiliste* numbritega, puudub 15–17aastaste naiste abortide vanuskordaja (abortide arv 1000 samas vanuses naise kohta) osas selge langustrend. (LPA, 19)

See võõrapärane adjektiiv iseloomustab sõnaraamatute põhjal järgmist: 'tugevasti mõjuv, rabav; kujukas'. 78. a VLis on samad tähendused, 76. ja 99. a ÕSis puudub 'kujukas'. AMSSi järgi on sellel ebavajalikke inglisemõjulisi lisatähendusi, nagu 'märkimisväärne, järsk, suur, ulatuslik, tõsine, ehmatav'. Samuti on ära märgitud selle küllaltki subjektiivne tähendusnüanss, mistõttu ei sobi see igasse konteksti. IESS esitab seletuse 'äärmine, väga tõsine', nt tõsised/ulatuslikud meetmed. Tõlkevasteteks on sõnaraamatus *drastiline* ja *rabav*. OAD järgi tähistab *drastic* midagi, millel on tõenäoliselt tugev või kaugeleulatuv mõju; samuti märgib see midagi radikaalset ja ekstreemset.

Näitelauses iseloomustab *drastiline* eri objekte. Lauses 58a väljendatakse ilmselt suurt, ulatuslikku või märkimisväärset arengut, lauses 58b iseloomustatakse samuti suuri, märkimisväärseid, ehmatavaid või ulatuslikke numbreid. Inglise adjektiiv on soodustanud eesti keelde tõlkimisel samuti võõrsõnalist vastet ka kontekstis, kus omasõnalised variandid annaksid sõna sisu täpsemalt edasi.

atraktiivne (*attractive*)

(59)

- a) Ning vastupidi – inimesed jäävad rannaaladele elama, huvituvad merenduskarjäärist ja omandavad merehariduse juhul, kui eksisteerivad *atraktiivsed* töökohad. (EMP, 12)
- b) Programmil peaks olema lai rahvusvaheline haare eelkõige kõrghariduse valdkonnas, mitte ainult selleks, et edendada Euroopa kõrghariduse kvaliteeti kooskõlas HK 2020 üldeesmärkidega või suurendada liidu *atraktiivsust* õpingute sihtkohana, vaid ka selleks, et parandada rahvaste üksteisemõistmist, aidata kaasa partnerriikide kõrghariduse järjepidevale

arengule ja nende riikide laiemale sotsiaalmajanduslikule arengule, stimuleerides muu hulgas partnerriikide kodanikke hõlmavate õpirände meetmete abil „ajude ringlust”. (*attractiveness*; M I, 2)

- c) Liikmesriikidel ja komisjonil on oma regulatiivülesannete täitmiseks vaja põhjalikku teavet koostisosade ja tubakatoodetest eralduvate ainete kohta, et hinnata tubakatoodete *atraktiivsust*, nende sõltuvust tekitavat toimet ja mürgisust ning selliste toodete tarbimisega seotud terviseriske. (*attractiveness*; D III, 3)

Adjektiiv *atraktiivne* seletused on sõnastikes pisut erinevad. ÕS (sh 99. a) ja VL annavad tähendused ‘külgetõmbav, ligimeelitav’, AMSS esitab ainuüksi ‘silmatorkav’, kuid kõik iseloomustavad inimese välimust. Erinevalt substantiivist *atraktsioon* (näide 28) puudub adjektiiv 76. a ÕSis ja 78. a VLis. IESS annab tõlkevastena omasõnalise *kütkestav*. AMSSi järgi on sõnatähenduslik pool tarbetult laienenud, asendades keeles olemasolevaid sõnu *huvipakkuv, ligitõmbav, populaarne; nõutud*. ÕSist lähtudes võib seega sõna tähenduses ‘külgetõmbav, ligimeelitav’ kasutada, AMSS ei pea neid aga sobivaks. OAD seletuse järgi hõlmab *attractive* (1) ‘midagi nauditavat või külgetõmbavat, kaasahaaravat’ ning (2) ‘midagi, millel on kasulikud omadused või tunnused, mis ärgitab pakutavat vastu võtma või heaks kiitma’. Samas puudub OAD järgi inglise sõnal tähendus ‘nõutud, populaarne’.

Näitelauses kasutatakse ka substantiivi *atraktiivsus*, mis lauses 59b iseloomustab abstraktsemat nähtust, s.o liit. Võõrsõnaga tähistatakse liidu populaarsuse, huvipakkuvuse, võimalik, et ka nõutuse tõstmist. Sisu poolest sama võib väljendada *atraktiivne* esimeses lauses (59a), kuna iseloomustatakse töökohti. Lauses 59c ei tähista sõna tubakatoodete silmatorkavat välimust, vaid pigem toodete huvipakkuvust, populaarsust, ligitõmbavust. Järelikult on laenuga *atraktiivne* hakatud aina vähem tähistama millegi välist kuju, ning rohkem millegi ligitõmbavust, see on võtnud üle mitme teise adjektiiv kasutuse. IATEs seda terminina ei esine.

ambitsioonikas (*ambitious*)

(60)

- a) Energiapoliitika tegevuskavas nimetatud eesmärkide tagamiseks on Euroopa Liit seadnud *ambitsioonikad* sihtväärtused energia efektiivsuse, taastuvenergiaallikate ja biokütuste kasutusele, sealhulgas keskkonnasõbraliku süsinikdioksiidi kogumise ja ladustamise kohta aastaks 2020. (EEA, 18)

- b) Lisaks 2005. aasta detsembris vastu võetud EL abi eesmärgi ja põhimõtteid sätestavale EL arengupoliitika ühisavaldusele, on EL ja selle liikmesriigid võtnud kohustuse jälgida Pariisi deklaratsiooni ja Accra tegevuskava abi tõhususe kohta, Doha deklaratsiooni arengu rahastamise kohta ning teinud mitmeid *ambitsioonikaid* otsuseid oma abisummade suurendamiseks ning tegevuse tõhustamiseks ja koordineerimiseks. (AHA, 6)

Selle võõrsõnaga iseloomustatakse kedagi või midagi edasipüüdlikku, auahnset ja võimujanulist. 78. a VLis ja 76. a ÕSis on substantiiv *ambitsioon* tähendusega 'auahnus, taotlus, pretensioon'. 99. a ÕSis on ka adjektiiv esitatud, mis hõlmab muu hulgas semantikat 'ambitsioonidega, pretensioonikas'. IESS annab inglise *ambitious* vasteks võõrsõnalise *ambitsioonikas*, tähistades midagi, mis nõuab eduks palju ambitsiooni, pingutust või raha, nt ambitsioonikas projekt. OAD toob sõnale muu hulgas järgmise tähenduse: 'raskesti saavutatav, vaevanõudev plaan või ülesanne, sest püüdlused on suured'. AMSSi järgi on eesti sõnale juurde hakatud võtma inglise tähendused 'nõudlik, vaevanõudev, pingeline; põhjalik, ulatuslik, ammendav'.

Näitelausest 60a selgub, et selles ei käsitleta auahneid, edasipüüdlikke, vaid põhjalikke või ulatuslikke sihtväärtusi. Lauses 60b võidakse keelendiga viidata otsuste nõudlikkusele, aga ka ulatuslikkusele ja põhjalikkusele. Inglise keeles eluta asja iseloomustamine on selle sõna puhul üle tulnud eesti keelde koos konkreetsuse vähenemisega.

indikatiivne (*indicative*)

(61)

- a) Aastateks 2011–2013 planeeritud vahendid on *indikatiivsed*. (VVA, 8)
- b) Tegemist on *indikatiivsete* numbritega, reaalsed võimalused arengukava rahastamiseks sõltuvad 30. mail 2008. a Vabariigi Valitsuse korraldusega kinnitatud „Riigi eelarvestrateegia 2009–2012” finantsplaanis toodud piirsummade jagamisest tegevustele nii Sotsiaalministeeriumi kui ka teiste ministeeriumite valitsemisalas. (RTA, 62)

Seda võõrsõna mõistetakse tähenduses 'midagi kindlat, millelegi osutavat või midagi näitavat'. 78. a VLis ja 99. a ÕSis vastav adjektiiv puudub, 76. a ÕSis esitatakse see ilma tähendusseletuseta. Substantiiv *indikatiiv* tähistab varasemates ÕSides kindlat kõneviisi. AMSS ja ÕS esitavad ebasoovitavad tähendusvariandid, mida on soosinud inglise mõju. Nimelt on sõnale lisandunud 'ligikaudne, orienteeriv; esialgne, oletatav'. IESSis on *indicative* (täpsemalt ühendi *be indicative of*) seletuseks 'näitav/vihjav,

tähendav'. OADs on samuti inglise sõna seletusena esitatud midagi, mis annab millestki märku või näitab, vihjab millelegi, on soovituslik või näidis, kuid nii nagu IESSis puudub ka selles ligikaudsuse või oletatavuse tähendus, mille on eesti keel väidetavalt üle võtnud. Verb *indicate* võib aga ühe tähendusena vihjata soovitud või vajalikule tegevussuunale, substantiiv *indication* on 'märk või teave, mis näitab, suunab millelegi'. AMSS nimetab võõrsõna ka toorlaenuks, sest see dubleerib omasõnadega väljendatut ning ei tähista keeles uut mõistet.

Esimeses näitelause (61a) tähistab *vahendid* ilmselt raha(summat), kuid adjektiivist *indikatiivne* võib lauses mitut moodi aru saada – kas see iseloomustab kindlaid või esialgseid, ligikaudseid rahasummasid. Lausest 61b selgub, et maksumused on oletatavad või ligikaudsed, sest mainitakse ka tegelikke arve. Seega on sõna tähendus aja jooksul ähmastunud nii, et on saanud juurde vastupidise nüansi – ligikaudsus, esialgsus. Selle tagajärjel võib sõnast mitmel moel aru saada.

horisontaalne (*horizontal*)

(62)

- a) Mereuringute teostamine on *horisontaalselt* seotud meremajanduse ja selle konkurentsivõime tõstmisega, mereharidusega, keskkonnakaitsega, meresüsteemide tundmaõppimisega, mõjuga inimtegevusele ja looduskeskkonnale muutuvates kliimatingimustes ning ka merearheoloogiaga. (EMP, 70)
- b) Eestis on regionaalarengu *horisontaalne* juhtimine toimunud seni valdavalt keskse regionaalarengu strateegiadokumendi ja regionaalministri kaudu. (ERS, 17)
- c) Et soodustada üleminekut täiustatumatele biokütuste liikidele, nagu on ette nähtud *horisontaalse* keskkonna- ja energeetikaalase riigiabi eeskirjadega, tuleks toidukultuuridest toodetud biokütused põllumajandustoodete töötlemisega seotud investeringuteks antava abi puhul käesoleva määruse reguleerimisalast välja arvata. (*horizontal aid*; M IX, 9)
- d) Programm peaks hõlmama kolme eri valdkonda ning käesoleva määruse kohaselt moodustatud komitee peaks tegelema nii *horisontaalsete* kui ka sektoripõhiste küsimustega. (*horizontal issues*; M I, 6)

99. a ja uusima ÕSi ning VLi põhjal on sõna *horisontaalne* tähendused 'rõhtne; rõht-; horisondi suunaga paralleelne'. 78. a VL annab sõnaseletuseks sama, 76. a ÕS lühemalt 'rõhtne'. IESS annab sama tähendusvälja. OAD lisab, et *horizontal* märgib ka ühinevaid ettevõtteid, kes tegelevad sama tüüpi tootmisega või on toomises samal etapil. Samuti hõlmab see sotsiaalseid rühmi, kellel on võrdne (ühiskondlik) seis või staatus.

Leitud lausetest näib, et sõna kasutatakse ülekantud tähenduses. Lauses 62a antakse edasi seda, et mereuuringute teostamine asetseb muude tegevustega samal tasandil, on sama oluline vms. Lauses 62b kirjutatakse (regionaalarengu) horisontaalsest juhtimisest, milles võib võõrsõna tähistada kas ühetasandilist või rõhtset juhtimist. Lauses 62c kirjeldatakse vaatlusaluse sõnaga eeldatavasti samatasandilisi dokumente. Viimases näitelause 62d võib *horisontaalsed küsimused* tähistada, et on seotud sama alaga või on sama tähtsusega. Adjektiiviga *horisontaalne* ei tähistata seega midagi füüsiliselt rõhtsat vms, vaid kasutatakse ülekantud tähenduses. Samuti kasutatakse võõrsõna IATE põhjal inglise lisatähendustes paljudes terminites, nagu *horisontaalne säte*, *horisontaalne toetusmeede* jt. Võõrsõnaga ei väljendu alati, mida sellega tähistatakse.

intelligentne (*intelligent*)

(63)

- a) Eelisjärjekorras tuleb arendada uuringuid *intelligentse* kaitsetarkvara alal ning küberrünnete ja -kaitse matkimist nii küberohutuse tagamise kui ka väljaõppe otstarbel. (KJS, 16)
- b) Piirkonnaspetsiifiliste ressursside oskuslikumaks kasutuselevõtuks pealinnapiirkonnast väljaspool on oluline keskenduda teadmusmahukamatele ja uuenduslikele tegevusaladele *intelligentsete* hoonete ja keskkonnatehnoloogiate arendamisel (Rakvere, Järvamaa) ning ehitusmaterjalide tootmisel. (ERS, 32)

Seda adjektiiviga kasutatakse harilikult elusolendi iseloomustamiseks, märkides nt arukat, taibukat või arenenud mõistusega inimest, see sisupool on ka varasemas VLis ja eelmistes ÕSides. Sõnaraamatute põhjal on inglise sõnal eesti keelest laiem sisupool. IESS annab ühe seletusena oskust mõelda ja asju õppida, mille vasteks on *arukas*; *mõistusega*, ning teise seletuse vaste on *nutikas*, tähistades nt arvutit, masinat, relva jne, mis salvestab teavet ja kasutab seda oma vastuste, käitumise jms varieerimiseks uute olukordade alusel. OAD põhjal iseloomustatakse inglise keeles adjektiiviga *intelligent* seadet, masinat, ehitist, mis suudab oma seisundit või tegevust muuta eri olukordi, nõudmisi ja kogemusi arvestades. Inglise keeles nimetatakse nutikat masinat või seadet samuti adjektiiviga *smart* ehk 'tark, taibukas'.

Mõlemas näitelause iseloomustatakse adjektiiviga eluta olendit – tarkvara ning hooned. Esimeses (63a) oleks *intelligentne* asendatav sobivama sõnaga *nutikas*, millega tänapäeval nutiseadmeid iseloomustatakse. Lauses 63b võib ühend *intelligentsed hooned* olla tõlkelaen (nagu on inglise keeles *intelligent computer, machine* jm), OAD

järgi on inglise keeles olemas *intelligent building*, mis tähistab integreeritud teenuste (küte, valgustus) komplektiga hoonet, mida juhib/reguleerib arvutisüsteem.

ebaproportsionaalne (*disproportionate*)

(64)

- a) Sama kinnitab ka vigastussurmade arvu võrdlus ELi keskmisega – Eesti välditavate vigastussurmade arv on sellest üle nelja korra suurem, kusjuures *ebaproportsionaalselt* palju vigastusi esineb laste, noorte ja tööealiste inimeste seas. (RTA, 10)
- b) Kui alternatiivid ei ole kättesaadavad või ei saa neid kasutada tehnilistel või ohutusega seotud põhjustel või kui selliste alternatiivide kasutamisega kaasneksid *ebaproportsionaalsed* kulud, peaks komisjonil olema võimalik lubada erandit, et võimaldada selliste toodete ja seadmete turulelaskmist piiratud ajaperioodil. (*disproportionate*; M V, 2)

Adjektiiv *ebaproportsionaalne* tähendab ‘mittevõrdeline, vastavuseta, mõõdulise kooskõlata’. 78. a VLis on üksnes adjektiiv *proportsionaalne* tähenduses ‘võrdeline, suhteliselt vastav’. 76. a ÕSis ei ole *ebaproportsionaalne* järel seletust, kuid *proportsionaalne* tähistab matemaatikas millegagi võrdelist. 99. a ÕS annab seletuseks sama ning sõna juures on samuti esitatud *ebaproportsionaalne*, tähistades seega vastupidist ehk midagi mõõdulise kooskõlata.

AMSSist lähtudes on see võtnud inglise *disproportionate* eeskujul juurde tähendused ‘põhjendamatu, ülemäärane, ebaloomulik, ebaprofessionaalne’. OAD annab samuti ‘miski teataval määral ülemäärane või liiga väike muuga võrreldes’. IESSis on *disproportionate* kirjeldatud kui ‘proportsioonist väljas/ebaproportsioonis; midagi liiga palju/rohkest või liiga väikest/vähe, vasteteks ebaproportsionaalne; ebavõrdeline’. OAD ja inglise-eesti sõnastike põhjal puuduvad inglise sõnal AMSSis esitatud tähendused ‘ebaloomulik ja ebaprofessionaalne’.

Lauses 64a kirjeldatakse ebaproportsionaalseid vigastusi, millega väljendatakse tegelikult kas vigastuste ülemäärasust, ebaloomulikku või põhjendamatu paljusust. Lauses 64b tähistab *ebaproportsionaalsed kulud* kulude põhjendamatu, ülemäärasust, ka ebavajalikkust. Kuigi lause pärineb õigusaktist, ei esita IATEs seda võõrsõna. Kuna adjektiiv on hakanud hõlmama mitut tähendust, on väljendustäpsuse puudumise tõttu keeruline õiget tähendust selgeks teha.

intuiitiivne (*intuitive*)

(65)

- a) See võimaldab nii avalikul kui ka erasektoril teha paremaid ja tulevikku suunatud juhtimisotsuseid ning arendada *intuiitiivsemaid* ja ennetavaid teenuseid. (IÜA, 13)
- b) Need kõik muudavad tehnoloogia kasutamise mugavamaks ja *intuiitiivsemaks*. (IÜA, 13)

Adjektiiv märgib midagi intuitsioonil põhinevat, vaistlikku, sama esitavad 78. a VL ja varasemad ÕSid, uuem VL annab sõna juures ka psühholoogiamärgendi. OAD järgi saab sõna kasutada kahes tähenduses: (1) 'instinktiivne, millegi kasutamine või miski põhineb millelgi, mis tundub õige ilma teadliku mõtlemiseta'; (2) lihtsalt kasutatav ja arusaadav' ning kehtib enamasti arvutitarkvara kohta. AMSSi põhjal on tähendustes 'lihtne, hõlbus, kergesti kasutatav; nutikas' hakatud seda võõrsõna eesti keeles ekslikult ja keele seisukohast tarbetult kasutama, seda inglise *intuitive* tõttu. Inglise-eesti sõnaraamatus aga puuduvad AMSSis esitatud tähendused – vasted on üksnes *intuitsioon*, *vaist*, ning adjektiivi vasted *intuiitiivne*, *vaistlik*. Puuduvad ka näited eluta objektide vms kohta.

Näitelauses 65a on teenused intuiitiivsed, lauses 65b aga tehnoloogia kasutamine. Esimeses näites iseloomustatakse nutikaid või kergesti kasutatavaid teenuseid, teises tehnoloogia lihtsust, hõlpsust ja kergesti kasutatavust. Adjektiiv *intuiitiivne* on nagu ka *intelligentne* hakanud iseloomustama eluta objekte või tegevusi – mõlemal juhul on põhjuseks tehnika areng ja vajadus seda keeleliselt väljendada. Kuigi inglise keel kasutab elusa ja eluta iseloomustamiseks paralleelselt samu sõnu, ei soovitata sellist tähenduslaenu *intuiitiivse* puhul eesti keeles, selle tähenduspoole on eesti keeles üle võtnud adjektiiv *nutikas*.

unikaalne (*unique*)

(66)

- a) Infoühiskonnaalastel üritustel osalenud avaliku ja erasektori võtmeisikute arv:
 - a. Algtase: pole teada (2013) → ~200 *unikaalset* külastust aastas kokkulepitud ja suure mõjuga infoühiskonna üritustel (IÜA, 35)

Sõnale *unikaalne* annavad sõnaraamatud (sh 78. a VL) seletuseks 'ainulaadne, ainuline, erandlik, väga haruldane'. 76. a ÕSis on tähendusseletus lühem: 'ainukordne, ainsana esinev'. 99. a ÕS annab ka 'erakordne' ning keelenormivastase tähenduse 'eriline'. OADst lähtudes on inglise sõnal samuti ainulaadsuse ja

erandlikkuse tähendus, peale selle võib see tähistada midagi ebatavalist, erilist või ühekordset. AMSSi põhjal on inglise *unique* eeskujul võetud eesti võõrsõnale üle tähendused 'üksik-, ühekordne, eri'. IESS annab vasteteks *unikaalne, ainukordne, harukordne*. Võõrsõna kasutatakse lauses 66a külastuste kohta. Kuigi selle tähendus jääb lauses ebaselgeks, mõeldakse arvatavasti üksikkülastusi, kohalkäijaid, ühekordseid või erikülastusi, kuid mitte ainulaadseid, erandlikke või harukordseid külastusi.

operatiiv- (*operational*)

(67)

- a) Riiklik büroo /---/ c) omab *operatiiv-* ja õiguslikke vahendeid liidu tasandil kehtestatud haldus-, lepinguliste ja finantsjuhtimise eeskirjade kohaldamiseks; (*operational means*; M I, 17)

Sõnad *operatiiv-* ja *operatiivne* iseloomustavad midagi kiiret, vahetut, otsest, praktilist; toimekat, kiiresti ja kindlalt tegutsevat ning operatsioonilist, sama esitab 99. a ÕS. Adjektiiv *operatsiooniline* puudub ÕSis (sh 99. a ÕSis) ja VLis, kuid *operatsioon* on 'kindlal eesmärgil toimuv tegevus, toiming; mingi tööprotsessi omaette, lõpetatud lõik'. 78. a VLis on adjektiiv *operatsiooniline*, millel on ka piltlik tähendus: 'kiiresti ning kindlalt tegutsev', sama seletus on 76. a ÕSis sõna *operatiivne* juures. OAD järgi kasutatakse inglise adjektiivi, et iseloomustada midagi, mis on kasutusvalmis või seostub äri või organisatsiooni rutiinse töö ja tegevustega, nt *operational costs* ehk *tegevuskulud*.

AMSSis on inglise *operational* õigeteks eesti vasteteks esitatud *operatsiooniline, operatsiooni-, töökorras ning funktsioneeriv*. IESS annab sõna *operational* vasteks *töökorras, toimiv, ning tegevus-, operatsiooni-*, mis märgib seotust töötava, tegutseva süsteemi, äri jms, kuid puuduvad vasted *operatiiv-* või *operatiivne*. Näitelause (67a) kirjutatakse riikliku büroo operatiivvahenditest, mille all mõeldakse tegelikult tegevus- või operatsioonikavasid, seda enam, et samas määruuses esineb *operational costs*, mille vaste samas eestikeelses määruuses on *tegevuskulud*. IATE põhjal kasutatakse eesühendit *operatiiv-* lisatähenduses nt terminis *operatiivandmed* ('teave kõikide lennu etappide kohta').

longituud- (*longitudinal*)

(68)

- a) Uus-Meremaal läbi viidud *longituuduuringu* kohaselt oli poistel, kelle puhul pereõed hindasid neid 3aastaselt riskigrupi kuuluvaks, 21aastaselt kaks ja pool korda enam süüdimõistvaid kohtuotsuseid kriminaalasjades kui neil, keda ei peetud riskigrupi kuuluvaks. (LPA, 30)
- b) *Longituuduuringud* on näidanud, et isa positiivne osalus lapse kasvatamisel on seotud lapse kõrge akadeemilise motivatsiooni ja võimekusega, vähemate kriminaalsete probleemidega (eriti poiste seas), vähemate hilisemate vaimse tervise probleemidega (eriti tüdrukute seas) ja hea vanemalapse suhtega täiskasvanueas. (LPA, 55)

VL annab adjektiivivi sõna seletuseks 'piki-, pikkus-, pikkuseline', varasemas VLis ja endistes ÕSides võõrsõna puudub. AMSSi järgi (ka *longituudne* puhul) asendab see eesti omasõnu, nagu *kestvus-*; *kordus-*, *jätku-*. Näiteks peetakse liitsõna *longituuduuring* asemel paremaks *jätku-uuring*, *kestvusuuring*, *pikem uuring*. IESS annab sõnale *longitude* eesti tõlkevastetena üksnes *pikkus* ja *pikkuskraad*. OAD järgi iseloomustatakse adjektiiviga *longitudinal* uuringuid või andmeid, mis 'hõlmavad pika ajaperioodi jooksul kogutud teavet kas üksikisiku või grupi kohta'. Ka esineb näitelauses 68a ja 68b liitsõna *longituuduuring*, mis sõnaraamatutest lähtudes märgib *kestvus-*, *jätku-*, *pikiuuringut* või *pikaajalist uuringut*. Omasõnaline täiendsõna selles liitsõnas muudaks võõrsõnalisest tähenduse läbipaistvamaks ja täpsemaks.

piloot- (*pilot*)

(69)

- a) Merealade ruumilise planeerimise *pilootprojekt* on läbi viidud. (EMP, 59)
- b) Tõstame Eesti ettevõtjate ekspordivõimekust läbi sihtriigi spetsiifiliste koolituste ja *pilootprogrammide*, EAS-i välisesinduste võrgustiku laiendamise, välismesside ning turundusürituste korraldamise. (EKS, 23)

Võõrsõna tähistab eesti keeles üksnes õhusõiduki juhti. Sageli kasutatakse seda sõnas eesosana (täiendsõnana), nt *pilootfilm*, *-projekt*, *-osa*. 78. a VLis ja 76. a ÕSis seda sellises rollis ega tähenduses ei esine, kuid 99. a ÕSis on märgitud lekseemi ebasobiv tähendus: 'autovõidusõitja'. Eraldi märksõnana esitatakse looksulgudes *pilootprojekt*, selle asemel on keelenormi põhjal parem *katseprojekt*. Vaadeldud strateegiadokumentides ei esine *piloot* üksiksõnana, kõige sagedamini on liitsõna *pilootprojekt*. Täiendsõna asendis on selle tähendus laienenud, märkides millegi

esmaesinemist, katsetamist, proovimist või testimist. AMSSi järgi on nimetatud lisatähendused ebavajalikud, ning see on nii üldistuva sisuga sõna kui ka toorlaen.

Liitsõna *pilootprojekt* on ilmselt tõlkelaen inglise ühendist *pilot project*, millega tähistatakse tegelikult juht-, katse- või näidisprojekti. VLis on sõnad *pilootosa* ('filminduses seriaali vm saate katseosa') ja *pilootprojekt* esindatud, tähistades kõnekeeles juhtprojekti, prooviuuringut, katseseeriat. ÕSis on *pilootfilm* ja *-projekt* keelendi vältimist soovitatavates looksulgudes, mille paremad variandid on *filmi juhtjagu* ja *juhtprojekt* või *prooviuuring*. IESS annab vasted *katseline* ja *piloot-*: nt katseuuring, et proovida, kas idee õnnestub, seega ka selle, mida ÕS ei soovita. OAD järgi hõlmab *pilot* kõiki nimetatud tähendusi. Näitelausestes 69a ja 69b mõeldakse liitsõnade all samuti *juht-* või *näidisprojekti* või *-programmi*, nende katsetamist, proovimist.

reaktiivne (*reactive*)

(70)

- a) Muuhulgas on vaja täpsustada andmekogudest andmete saamise aluseid ja andmete riskasutust preventiivsetel ning *reaktiivsetel* eesmärkidel. (KJS, 20)
- b) Eesti on seni käitunud investeringute vastuvõtmisel peamiselt *reaktiivselt*, mistõttu ei ole me maksimaalselt ära kasutanud investeringute kõrgemat lisandväärtust loovat potentsiaali. (EKS, 24)

Sõnaraamatute järgi tähendab *reaktiivne* järgmist: 'reaktsioonina tekkiv; (tehnikas) vastumõju osutav; (keemias) reaktsioonivõimeline', seega kuuludes pigem oskuskeelde. Sama sisu esitavad vanem VL ning 99. ja 76. a ÕS. IESS selgitab vasteid *reaktiivne* ja *reaktiiv-* järgmiselt: 'valmis reageerima/vastama sündmustele pärast nende asetleidmist ning neid kontrollimata või tekitamata'. OAD selgituse järgi iseloomustab *reactive* midagi, mis vastab või reageerib stiimulile. Samuti võib adjektiiviga osutada millelegi, mis on vastuseks mingile olukorrale/sündmusele, mitte olukorda ise algatav või kontrolliv.

Esimeses lauses (70a) kirjeldatakse preventiivseid ja reaktiivseid eesmärke, millest esimene võib osutada tõkestavale, vältivale või ennetavale, *reaktiivne* tõenäoliselt toimumisjärgsele. Võõrkeelend ei tähenda siin seega reaktsioonina tekkivat vms, vaid *reaktiivne eesmärk* võib osutada vastukaaluks ennetavusele, ärahoidmisele. Teises

lauses (70b) kirjeldatakse Eesti reaktiivset käitumist, vaatlusaluse keelendiga tähistatakse ilmselt olukorrajärgset käitumist või tegutsemist, olles mitte asjade algataja, vaid sündmustele reageerija, toimunule vastaja. Ka selle sõna puhul on märgata levikut oskuskeelest üldkeelsesse konteksti. Võõrsõna võidakse eelistada selle kompaktsuse pärast, kuid samas ei selgu lausetest ühemõtteline tähendus.

3.1.3. Võõrsõnad

Võõrsõnad on jaotatud järgmistesse sõnaliikidesse: substantiivid, verbid ja adjektiivid.

3.1.3.1. Substantiivid

segment (*segment*)

(1)

- a) Eesti puhul võib sektoris tegutsevad ettevõtted jagada põhimõtteliselt kaheks: eriotstarbeliste laevade ehitamine ja hobi- ning huvilaevade ehitamine. Mõlemas *segmentis* on aga konkurentsivõime tõstmise põhilisteks eeldusteks tööjõu kättesaadavuss ja kvaliteedi tõstmine ning infrastruktuuri arendamine. (EMP, 29)
- b) Piirkondlikud ettevõtjad moodustavad arvukuselt suurima *segmenti* Eesti ettevõtjaskonnast ning neil on kanda ka märkimisväärne roll tööhõives ning sotsiaalsetele ja regionaalsetele väljakutsetele vastamises. (EKS, 13)

VLlist lähtudes tähistab keelend lõiku või osa, vanem VL täpsustab, et vastav osa pärineb ringist või kerast (antud ka bioloogia- ja lingvistikatähendus), uuemas ja vanemas ÕSis on antud ka selle oskuskeelde (zooloogiasse ja matemaatikasse) kuuluvad tähendused. IESSis esitatu kattub suuresti VLiiga: 'eraldi olev osa millestki; lõik, sektsioon', nt staadiumi neli osa; eesti vasteteks *lõik; tükk; osa*. OAD annab märksõna *segment* põhitähendusena 'iga osa, millesse midagi on jagatud või saab jagada'. Näitelauses 1a ja 1b mõeldakse võõrsõna all samu tähendusi. Esimeses lauses kõneldakse sektori segmentidest, teises segmentidest ettevõtjaskonnast. Lauses ei mõelda seejuures füüsilist osa või tükki millestki, vaid kasutatakse piltlikus tähenduses, asendades samu mõisteid väljendavate omasõnadega.

indikaator (*indicator*)

(2)

- a) EL kauplemisüsteemiga katmata valdkondades nagu hooned, transport, põllumajandus, jäätmed ja sellised tööstuskäitised, mis eraldavad heitkoguste kauplemise süsteemiga liitumiseks ette nähtud kogusest väiksemaid heitkoguseid, on heitkoguste vähendamise

kohustused liikmesriikide vahel ära jagatud kasutades *indikaatorina* SKT-d inimese kohta riigis. (EEA, 21)

- b) Suur osa *indikaatoritest* on seotud erinevate kaheaastase intervalliga korraldatavate rahvastiku-uuringutega ja seega on kõiki indikaatoreid võimalik uuendada iga kahe aasta tagant. (RTA, 58)

VLi ja kõikide ÕSi järgi on see 'vahend mingi nähtuse olemasolu näitamiseks või mingi suuruse ligikaudseks mõõtmiseks'. IESSi põhjal on sõnal kolm tähendust: (1) 'märk, märguanne (vasted *märk; näitaja; indikaator*); (2) kiirusenäidik; (3) suunatuli'. OAD annab sama tähenduse, mis on sõnal eesti keeles, kuid inglise sõna põhitähendus hõlmab järgmist: 'eelkõige suundumus või fakt, mis osutab millegi seisundile/olukorrale või tasemele'. Näitelausetest 2a ja 2b ilmneb, et võõrsõna kasutataksegi sõnade *näitaja* või *märk* asemel. Kuigi IESS annab vasteteks nii omasõnalise kui ka võõrsõnalise variandi, ei ole viimane alati väljendustäpsem.

monitooring (*monitoring*)

(3)

- a) Alustada ülemaailmse, samuti Läänemere regiooni rahvusvaheliste kaubaveo ja selle arengute pidevat *monitooringut* ning analüüsi nt logistika teenuste arenguseire käivitamise kujul Arengufondis. (EMP, 22)
- b) Samuti on mõõdapääsmatu arendada tegevuste planeerijate ja koordineerijate oskusi kasutamaks seire, *monitooringu* ja hindamise süsteemi poolt edastatud andmeid jooksvalt tegevuste tõhususe suurendamiseks. (HAS, 8)
- c) Samas näitas 2009. aasta soolise võrdõiguslikkuse *monitooring*, et tervelt 43% naisi eelistaks töötada osalise koormusega, kui nende partner teeniks äraelamiseks piisavalt palju, meeste hulgas soovis sama 16%. (LPA, 57)

VLi ja AMSSi järgi tähistab võõrsubstantiiv järgmist: 'seire, püsikontroll, jälgimine, süsteemne automatiseeritud vaatlussüsteem, põhiliselt tehniliste, looduslike ja meditsiiniliste muutuste pidev jälgimine mingi ajavahemiku jooksul'. 78. a VLis ja 76. a ÕSis see võõrsõna puudub (sh verb, näide 7), 99. a ÕSis on mõlemad sõnaliigid esindatud ning sisuseletus on hilisemate sõnaraamatutega ühesugune, v.a omasõna *seire* soovitus. Ka AMSSi põhjal on see ebamäärane võõrsõna, mille sisu annavad paremini edasi omasõnad *seire, püsikontroll, jälgimine*. IESS ei esita eraldi *ing-lõpulist* inglise substantiivi.

Näitelauseses kasutatakse sõna mitme teise sünonüümse omasõna asemel. Lauses 3a kõneldakse tegelikult arengu seiramisest, lauses 3b on sõna *monitooring* tähendusväli

ebaselgem, sest seda kasutatakse kõrvuti sünonüümse sõnaga *seire*. Võõrsõnaga võidakse siin tähistada ka kontrollimist või ülesmärkimist. Kolmandas lauses käsitletakse ilmselt võrdõiguslikkuse jälgimist, uurimist või uuringut. Kõigis lausetes jälgitakse või vaadeldakse midagi abstraktset (ka verbi puhul, näide 7). ELi õigusaktides on inglise *monitoring* tõlgitud olenevalt kontekstist nii sõnadega *järelevalvetoiming* (*monitoring*; D IV, 14), *järelevalvekulud* (*monitoring activities*; M I, 13) kui ka *seire* (*monitoring*; M I, 4).

supervisioon (*supervision*)

(4)

- a) Tagada süstivate narkomaanidega igapäevaselt töötavatele spetsialistidele väljaõpe, järjepidev täiendõpe ning *supervisioon*. (HAS, 38)
- b) Paraku ei ole kõigi lastekaitsetöötajate teadmised ja oskused piisavad ning suur töökoormus pärsib efektiivset tööd. Seetõttu on vajalik arendada erinevaid toetuskeeme keerukate juhtumite lahendamiseks ning pakkuda *supervisioonivõimalusi*. (LPA, 33)

Substantiivile *supervisioon* annab AMSS soovitatavateks omavasteteks *töönõustamine*, *-järelevalve*, *ülevaatamine*. VL esitab seletuseks 'tööprotsessiga seotud nõustamine'. Substantiiv ei esine 78. a VLis ja 76. a ÕSis ning see puudub ka 99. a ja uusimas ÕSis, samuti verb *superviseerima* (näide 13). IESSi järgi on selle eesti vasted *järelevaatatus*, *juhendamine* ilma vaatlusaluse võõrsõnata. OAD järgi võib *supervision* olla üldisemalt 'kellegi või millegi järele vaatamine, valvamine'. Esimeses näitelause 4a tähistatakse võõrsõnaga ilmselt (töö)nõustamist, -järelevalvet. Sarnases tähenduses kasutatakse ka verbi *superviseerima* (näide 13). Teises lauses 4b kõneldakse samuti tööjuhendamisest ja -nõustamisest.

innovatsioon (*innovation*)

(5)

- a) Ühiskonna peamine vaimne, kultuuriline ja majanduslik areng ning *innovatsioonid* on alati olnud seotud eeskätt linnadega. (ERS, 10)
- b) Konkurentsimeenutusteta siseturul soodustab *innovatsiooni* ja intellektuaalse loomingu kaitsmine ka uuenduslikesse teenustesse ja toodetesse investeerimist. (*innovation*; D I, 1)
- c) Samas jäävad Eesti *innovaatorid* alla oma Euroopa partneritele uutest toodetest ja teenustest saadava käibe kasvu osas. (EKS, 19)

ÕSi järgi tuleks võõrsubstantiivi asemel tarvitada omasõna *uuendus*. Ka on 99. a ÕSis märksõna järel vaid omakeelendi soovitus, 76. a ÕSis ja 78. a VLis, aga ka AMSSis sõna puudub. Uusima VLi järgi märgib see järgmist: ‘uuendus, mingi teadusliku, tehnilise saavutuse rakendamine’. Sõna *innovaator* kolmandas näitelauses puudub nii praeguses ja seega ka varasemates ÕSides, ka VLis ja IESSis. AMSSi järgi on see tarbetu võõrkeelend, kuna eesti keeles on sama mõiste jaoks *uuendaja* ja *novaator*. OAD põhjal on *innovator* ‘uuendaja, keegi, kes viib sisse uusi meetodeid, ideid, tooteid vms’.

OAD annab *innovation* seletuseks ‘uuendamise protsess ja tegevus’ ning ‘uus meetod, idee, toode vms’. IESS pakub vasteteks oma- ja võõrsõnalisi variante: *uuendus*; *innovatsioon*; *novaatorlus*. Sõna kohtab empiirilises materjalis mitmes liitsõnas: *innovatsioonitegevus*, *-sõbralik*, *-partner*, *-poliitika* (EKS), *digi-innovatsioon* (EÕS), *innovatsioonisuutlikkus* (*innovation capabilities*; M VII, 4). Nii lauses 5a kui ka 5b viidatakse võõrsõnaga uuendusele, esimeses kasutatakse seda eesti keeles ebaharilikult pluuralis. IATE järgi on see võõrsubstantiiv samuti termin, ka ühendites, nagu *sotsiaalne innovatsioon*, selle sünonüüm on *uuendustegevus*. Lauses 5c tähistab *innovaator* novaatoreid, uuendajaid.

initsiatiiv (*initiative*)

(6)

- a) Rannäärset elukeskkonda toetavad ka teised regionaalset arengut soodustavad *initsiatiivid*, nagu külaseltsid, LEADER tegevusgrupid ning kohalikud omavalitsused. (EMP, 73)
- b) Vabariigi Valitsus on seisukohal, et piirkondlik arendustegevus peab seejuures tuginema suures osas just kohaliku ja piirkondliku tasandi *initsiatiivile* ja algatustele. (ERS, 4)
- c) Narvas pole mereklassi avatud, kuigi seal on tugev ja *initsiatiivikas* Noorte Mereklubi. (EMP, 67)

Kõikide ÕSide põhjal on *initsiatiiv* ‘algatus, algatusvõime’, 78. a ja hilisem VL toovad lisaks tähenduse ‘ettevõtlikkus’. Samuti on olemas termin *seadusandlik initsiatiiv*. 99. a ja uusim ÕS soovivad võõrkeelendi asemel kasutada omasõna *algatus*. Vanemas VLis on ka adjektiiv *initsiatiivne* (‘algatav; algatusvõimeline, ettevõtlik’), mida teistes sõnaraamatutes ei esine. IESS annab substantiivi *initative* kõigiks vasteteks nii oma- kui ka võõrkeelendi: *algatus*, *initsiatiiv*, *algatusvõime* ning on seetõttu ÕSiga vastuolus.

Verbi *initiate* vasted on aga omasõnad *algatama, käivitama, vastu võtma*. OADs hõlmab inglise sõna *initiative* peale algatuse ja uuenduse rohkem tähendusi.

Esimeses näitelause (6a) esineb vaatlusalune keelend pluuralis, mida on samuti soodustanud inglise keel, nt esineb OADs *diplomatic initiatives*. Lauses tähistatakse võõrsõnaga (oma)algatusi ja eestvedamisi. Teises lauses (6b) jääb võõrsõnaga tähistatu ebaselgeks, sest kõrvuti kasutatakse sünonüüme *initsiatiiv* ja *algatus*. Sõnaga *initsiatiiv* võidakse tähistada algatusvõimet või ettevõtlikkust. Viimases lauses (6c) iseloomustatakse adjektiiviga *initsiatiivikas* klubi ettevõtlikkust või algatusvõimelisust. Võõrkeelend on sage strateegiadokumentides, kuid vaadeldud ELi õigusaktides seda ei esine. Nende dokumentide puhul on eestindamisel lähtutud keelenormist, sest sõna *algatus* kasutatakse ka siis, kui samas ingliskeelses aktis esineb *initiative* (nt M VI).

3.1.3.2. Verbid

monitoorima (*monitor*)

(7)

- a) Eesti kaubakoridoris konkurentsivõimelise hinna „*monitoorimine*“, et vältida selle muutumust kalliks ja „bürokraatlikuks“ tsooniks (nt sadamatasude tõstmise näol). (EMP, 23)
- b) Edendada sünnieelset ja -järgset arstiabi perinataalabi indikaatorite väljatöötamise ja regulaarse *monitoorimise* abil. (RTA, 35)

78. a VLis ja 76. a ÕSis võõrsõna (sh substantiiv, näide 3) puudub, kuid esineb 99. a ÕSis ja praeguses VLis sama tähendusseletusega. 99. a ÕSis ei ole soovitusi märgitud, aga praegune ÕS esitab paremaks keelendiks *seirama*. Inglise verbile *monitor* on IESSis vasteteks esitatud *kontrollima* ja võõrsõna *monitoorima*. Ka OAD põhjal tähistab *monitor* millegi jälgimist, kontrollimist, üles märkimist jne. AMSSi järgi tuleks sellele võõrsõnale eelistada omasõnu, sest need on väljenduselt täpsemad.

Lauses 7a olev hinna monitoorimine tähistab tõenäoliselt selle jälgimist, seiret ning lauses 7b on *monitoorimine* indikaatorite jälgimine, seire, kontrollimine või vaatlemine. Esimeses lauses tähistatakse monitoorimisega seega millegi abstraktse jälgimist või kontrollimist, teises lauses kirjutatakse konkreetse (indikaatorite) seirest või vaatlemisest. Niisiis ei kasutata sõna vaid tehniliste, looduslike ja meditsiiniliste muutuste pideva jälgimise tähistamiseks, nagu VLi põhjal tuleks, vaid see esineb ka muus kontekstis. ELi õigusaktides on inglise verb *monitor* tõlgitud nt sõnaga *kontrollima* (D III, 5) ja *jälgima* (D III, 6).

inkorporeerima (*incorporate*)

(8)

- a) Direktiiv *inkorporeerib* Euroopa Ühenduse õigusesse konventsiooni sätteid mis käsitlevad meremeeste tervisekontrolli, puhkust, koolitust ja kvalifikatsiooni, töölepinguid, tagasisõitu kodumaale, elamistingimusi, toitu, arstiabi laeval ja maal jne. (EMP, 62)

Eesti keeles on ühend *endaga liitma, oma koosseisu lülitama*, mida väljendab ka laensõna *inkorporeerima*. See sõna on esitatud ka 78. a VLis ja 76. a ÕSis. 99. a ÕSis on sellel lühem sõnaseletus: ‘endaga liitma’. IESSi pakutavate vastete seas ei ole võõrsõna: *endaga liitma; ühendama; koosseisu lülitama; hõlmama; sisaldama*. Niisiis on *inkorporeerima* polüseemiline. Näitelause (8a) kasutatakse võõrsõna *liitma, hõlmama, ühendama, sisaldama* jm asemel. Võõrverbi võidakse eelistada ka selle lühiduse tõttu, kuna see on sageli kompaktsem mitmest omasõnaga väljendatud variandist. Samas ei anna võõrsõna alati edasi vajalikku väljendustäpsust ja selgust.

remedieerima (*remediate*)

(9)

- a) Seniste edusammudena võib märkida Paldiski tuumaobjekti ohutumaks muutmise ja Sillamäe radioaktiivsete jäätmete hoidla *remedieerimisega* seotud lõpetatud ja veel jätkuvaid projekte ning uuringuid looduskiirguse valdkonnas. (KOA, 4)

See võõrsõna ei esine üheski VLis ega ÕSis. IESSi põhjal on adjektiiv *remedial* seletus ‘midagi, mille eesmärk on parandada, täiustada või aidata’, selle vasted on *järeleaitamis-; abi-; korrektiiv-*. OADs on märksõna *remediation*, mis tähistab muu hulgas järgmist: ‘millegi heaks tegemine, ravimine, eriti keskkonnakahjude lõpetamine’. Lauses (9a) kirjutatakse hoidla *remedieerimisest*, mida võib tõlgendada kui hoidla parandamise, täiustamise, korrigeerimisega seotud tegevust. Sellise laenu tähendus jääb aga ebaselgeks, kui ei tea vastavat ingliskeelset sõna.

allokeerima (*allocate*)

(10)

- a) Keelata tuleks auditeeritava üksuse finantseerimise, kapitali struktuuri ja *allokeerimisega* ja investeerimisstrateegiaga seotud teenuste osutamine, välja arvatud sellised teenused nagu hoolsuskohustusega seotud teenused, auditeeritava üksuse väljastatud prospektidega seoses kinnituskirjade väljastamine ja muud kindlustunnet andvad teenused. (*allocation*; M VI, 3)

Seda sõna ei esine samuti üheski ÕSis ja VLis, AMSSi väitel on see toorlaen, mille tähendus on samuti ebaselge ja mitmeti mõistetav. Nimelt võidakse sellega tähistada

inglise prototüübi eeskujul tegevusi, nagu 'jagama, (ümber) jaotama, eraldama, määrama; assigneerima'. Samad tähendused esitab inglise sõnale ka OAD. IESS annab verbile *allocate* seletuse 'midagi kindlat eesmärki silmas pidades andma; otsustama, kui palju tuleks anda või kasutada; määrama' ning *vasted* on *assigneerima; määrama; käsutusse andma*, kuid mitte *allokeerima* ning lahkneb osaliselt AMSSis esitatust.

Näitelause (10a) kirjutatakse kapitali allokeerimisest, kuid võõrsõnaline laen raskendab arusaadavust – kas sellega tähistatakse kapitali jagamist, jaotamist, eraldamist, määramist või käsutusse andmist. Järelikult on võõrsõna ka ähmase sisupoolega. IATE järgi on (*kapitali*) *allokeerimine* termin, mis ei ole sünonüümne terminiga *kapitali paigutamine*. Võõrtermini puhul on harilikult tegu mõttelise tegevusega, *paigutama* märgib aga reaalselt tegevust. Samale tarbetule võõrsõnale on osutanud ka Maire Raadik (2008: 43) ning on tõdenud, et sõnast arusaamiseks peab oskama inglise keelt.

kumuleerima (*cumulate*)

(11)

- a) Kindlaks tehtavate abikõlblike kuludega abi, mis on käesoleva määruse alusel vabastatud aluslepingu artikli 108 lõike 3 kohasest teavitamiskohustusest, võib *kumuleerida* järgmisega: a) mis tahes muu riigiabi, kui kõnealused abimeetmed on seotud erinevate kindlaks tehtavate abikõlblike kuludega; (*may be cumulated with*; M IX, 23)

Verb *kumuleerima* tähendab 'kuhjama, kumulatsiooni teostama' (esindatud ka 78. a VLis ja 76. a ÕSis); juriidikas aga märgib see järgmist: 'mitme hagi ühendamine üheks hagitaotluseks või mitme kindlustusriisiko kokkulangemine'. 99. a ÕS annab lühema seletuse: 'kuhjama'. Substantiiv *kumulatsioon* on ÕSi põhjal 'kuhjumine; kuhjamine'. IESSis on üksnes adjektiiv *cumulative*, mis märgib järgmist: 'millegi hulga või efekti järkjärguline kasv', vasteteks *kumulatiivne, kuhjuv, kasvav, kogu-*. OAD seletuse järgi on verbil *cumulate* kokku kogumise, kuhjamise ja kombineerimise tähendus. Näitelause (11a) kirjutatakse abiallikate kumuleerimisest, seega on tegevus suunatud abstraktsele objektile. Võõrverbiga viidatakse lauses ilmselt abi hulga kasvatamisele või suurendamisele. IATE põhjal moodustab võõrsõna osa terminitest, nagu *kumuleerunud puudujääk, kumuleeruv käibemaks*.

genereerima (*generate*)

(12)

- a) E-arveldamisest saadav kasu on maksimaalne siis, kui arve *genereerimist*, saatmist, edastamist, vastuvõtmist ja töötlemist saab täielikult automatiseerida. (*generation*; D V, 2)

Võõrsõna *genereerima* tähendab millegi tekitamist või esile kutsumist. IESS eristab verbil *generate* kolm tähendust: (1) energiat, soojust tootma, genereerima; (2) esile kutsuma, tekitama, mingi tulemuseni viima; (3) looma, tootma. 78. a VLis ning 76. ja 99. a ÕSis on võõrverb esitatud tähenduses 'tekitama, esile kutsuma (nt elektrivõnkumist)'. OAD annab substantiivile *generate* muu hulgas millegi tootmise tähenduse. Leitud lauses (12a) esineb see koos arvega, viidates tõenäoliselt selle koostamisele või loomisele, millest lähtudes on oleks konkreetselt kasutada omasõna. IATEs seda võõrverbi ei esine.

superviseerima (*supervise*)

(13)

- a) Selles vallas on aastaid tegev olnud Tervise Arengu Instituut, kelle eestvedamisel viiakse läbi mitmeid koolitusi, mis käsitlevad nt lapse ja noore vaimse tervise probleemide märkamist ja ennetamist haridussüsteemis, käitumisprobleemidega laste märkamist ja abistamist, erikoolide personali koolitamist ja *superviseerimist* lapse ja noore tervise teemadel jpm. (LPA, 31)

AMSS esitab verbile *superviseerima* selle soovitatavad asendused: 'nõustama, juhendama, järele valvama'. Verbi (ja ka substantiivi, näide 4) ei ole 78. a VLis ja 76. a ÕSis, kuid see puudub ka 99. a ja praeguses ÕSis. Arengukavas ja VLis defineeritakse substantiivi *superviseerimine* kui tööprotsessiga seotud nõustamist, kuid sellegipoolest kasutatakse dokumendis võõrsõna *töönõustamine* vms asemel. IESSi järgi on inglise verbi vasted *järele vaatama*, *juhendama*, *valvama* ilma võõrverbi esitamata. Inglise *supervise* tähendab kas (ülesande, projekti või tegevuse) täideviimise jälgimist ja juhendamist või tööjärelevalvet, -nõustamise tegemist.

Näitelauses (13a) on teemaks (töö)nõustamine ja/või -juhendamine. Seega ei kasutata strateegiadokumentides rahvusvahelist sõna tähenduses 'valvama, järele vaatama', nagu esitab IESS. Võõrkeelend on semantiliselt laialivalguv, aga ebavajalik laen, kuna sellega tähistatava jaoks on eesti keeles vastav leksikaalne materjal olemas.

agregeerima (*aggregate*)

(14)

- a) Rutiinselt kogutav *agregeeritud* tervisestatistika laste ja noorte kohta ei võimalda saada ülevaadet erinevate sihtgruppide (haridustaseme, sotsiaalmajandusliku olukorra, rahvuse) kaupa ega saa olla aluseks sihtgruppidele suunatud ennetustegevuste planeerimisel. (RTA, 33)

Uusimas VLis esineb vaid substantiiv *agregatsioon*, mis märgib kuhjumist ja kogunemist, võõrverbi ei leidu ka 78. a VLis ning vanemates ÕSides. AMSS nimetab verbi *agregeerima* toorlaenuks, mille tähendus hõlmab mitut sellist omasõna nagu *koondama, tervikuga ühendama, liitma*. Inglise verb *aggregate* on sõnaraamatute põhjal 'midagi (üheks) kokku (kimbuks, rühma) koguma, kokku tooma, kombineerima', selle eesti vasted on *koondama, ühendama*, adjektiivina iseloomustab see järgmist: 'midagi, mis on kujundatud või kalkuleeritud mitme eriosa või kombinatsiooni abil'. Samuti on verbil arvutiga töötamise tähendus: 'koguma (seotud materjali, nt andmeid) kas näitamiseks, kuvamiseks või ühildamiseks ja/või linkimiseks'. Esitatud lauses (14a) tähistatakse võõrsõnaga liidetud, koondatud, kombineeritud, ühte kokku pandud statistikat ning keelendiga ei iseloomustata semantiliselt midagi uut.

ümber profileerima (*reprofile*)

(15)

- a) Samuti on vaja tuumaohutusametit, milles Leedu näitel töötab 40 inimest. Täna on Eestis olemas kiirguskeskus 30 töötajaga, keda on võimalik *ümber profileerida*. (EEA, 48)
- b) Selleks kehtestab Vabariigi Valitsus haiglate loetelu ning vajalikud investeeringud loetelus nimetatud haiglate ehitamiseks, renoveerimiseks ja *ümberprofileerimiseks*. (RTA, 18)

Verb *profileerima* tähendab *profiilima* ehk tehnikas 'õiget profiili andma, profiilis joonistama', sama on esitatud ka 78. a VLis ning 76. ja 99. a ÕSis. Uusim ÕS soovib verbi asemel kasutada sõnu *portreeterima, kirjeldama, iseloomustama*. Väljend *ümber profileerima* tuleneb inglise sõnast *reprofile* ja erineb semantiliselt üksikverbist. AMSSi põhjal asendab see selliseid ühendeid nagu (*tegevust*) *muutma, uuendama, ümber kujundama*, mida tuleks inglisekeelse keelendi asemel rakendada. IESSis on *profiling* võõrsõnaline 'profileerimine', nt kahtlusaluste kindlakstegemine. OAD ei esita sõna *reprofile*, kuid sõna *profile* tähendab muu hulgas millegi kujundamist, kuju andmist, tavaliselt šabloonil abil.

Näitelauses 15a võidakse võõrühendiga tähistada töötajate ümberprofileerimist, nende tegevuse muutmist või ümber kujundamist, võib-olla ka struktuurilist liigutamist asutuse sees, kuid täpsem tähendus on üksnes aimatav. Kuna lauses 15b kasutatakse sõna *ümberprofileerimine* koos haiglate ehitamise ja renoveerimisega, väljendatakse nende ümber kujundamist, uuendamist. Niisiis on lausetes kasutatud pikemat ja kohmakamat toorlaenulist ühendit, kuigi omaväljendid annavad täpsema sisu edasi. Samuti jääb ühendi sisu arusaamatuks, kui ei tea vastavat ingliskeelset sõna.

kontsentreerima (*concentrate*)

(16)

- a) Samas ei saa masstootmise juurutamine olla arengueesmärgiks, kuna see toob sektori turutundlikkust arvestades kaasa liialt *kontsentreeritud* riski. (EMP, 30)

Mõlemad VLid annavad *kontsentreerima* tähenduseks 'keskendama; tihendama, (peaaegu) küllastama', 99. a ÕS toob sama sõnasemantika, 76. a ÕS lisab ka 'rikastama (maaki)'. IESS toob adjektiiviseletuseks 'intensiivne; suure jõuga sihtmärgi poole suunatud, nt rünnak. Vasteks pakutakse *kontsentreeritud* ning *koond-*; *ühis-*. OAD ja IESSi tähenduseseletus on küllaltki sarnane: 'täiesti suunatud ühele asjale; intensiivne'. Näitelauses (16a) iseloomustatakse võõrsõnaga riski, mis võib seejuures tähistada koond- või ühisriski.

3.1.3.3. Adjektiivid

preventiivne (*preventive*)

(17)

- a) Ohupiirkondades laevadega paikse *preventiivse* seire suurendamine. (EMP, 53)

Adjektiiv *preventiivne* tähendab kõikide eesti sõnastike põhjal järgmist: 'tõkestav, ärahoidev, vältiv, ennetav'. IESS annab vasteks nii omasõna *ennetav* kui ka võõrlaenu *preventiivne*. Näitelauses (17a) on kasutatud mugandatud võõrsõna täpsema omasõna asemel. Samas saaks omasõnadega *ennetav* või *tõkestav seire* väljenduda konkreetsemalt.

proaktiivne (*proactive*)

(18)

- a) Regionaalpoliitika peab seejuures olema ennekõike *proaktiivne* – arvestama kogu maailmas arenguga kaasnevate ruumilise ja ühiskondliku arengu protsessidega ning aitama eri piirkondadel nendega võimalikult oskuslikult kohanduda. (ERS, 4)

VLi ja ÕSi põhjal tähendab sõna '(tuleviku probleeme, vajadusi või muutusi) ennetav, ettevaatav'. 78. a VLis ning vanemates ÕSides vastav keelend puudub. Kuigi ÕS ei näita keelendi ebasoovitavust, nimetab AMSS seda ähmase tähendusega võõrsõnaks, mis on asendatav omasõnadega *ennetav, ettevaatav*, samuti järgmistega: *ettenägelik, tulevikku vaatav*. IESS annab inglise sõna vasteks üksnes võõrsõnalise *proaktiivne*. OAD järgi on adjektiivil *proactive* üks tähendus: '(märkides inimest, tegutsemisviisi või tegevust) põhjustama millegi toimumist kas olukorda luues või kontrollides, selle asemel et toimunule reageerida või seda kõrvalt vaadata'. Näitelause (18a) iseloomustatakse adjektiiviga *proaktiivne* regionaalpoliitikat, millest järeldades võidakse sõnaga iseloomustada ettevaatavat või ettenägelikku poliitikat.

sektoraalne (*sectoral*)

(19)

- a) Iga nelja aasta tagant uuendatav rakenduskava võimaldab täpsustada tegevuskavas toodud tegevusi ning fokuseerida *sektoraalsetele* valdkondadele mille areng ei ole osutunud piisavaks soovitusliku kujunemiskõvera saavutamiseks. (ETT, 62)
- b) Keskne juhtimine ja koordineerimine. HIV ja AIDSi riikliku strateegia elluviimist juhivad Vabariigi Valitsus (VV), mis moodustab selleks kõrgetasemelise *multisektoraalse* Vabariigi Valitsuse HIV ja AIDSi komisjoni. (HAS, 9)

AMSSi väitel on märgib sõna järgmist: 'sektori-, sektoriti, osakonna-; valdkondlik, harukondlik', kuid seda inglise sõna eeskujul. Mõlemas VLis sõna puudub ja ka IESSis ei ole eraldi märksõnu *sectoral* või *sectorial*. 78. a ja praeguses VLis on sõnale *sektor* ühe tähendusena toodud 'administratiivne alljaotus, asutuse või organisatsiooni osakond'. Sõna puudub ka 99. a ÕSis. 76. ja 99. a ÕS annab *sektor* tähenduspooleks 'asutuse osakond'. OAD toob adjektiivi *sectoral* seletuseks 'teistest erinev/eraldisest piirkond või osa' ning selle alltähenduseks omakorda 'eraldisest osa/valdkond või haru riigi majanduses või ühiskonnas'. AMSSis on järeldatud, et toorlaenu semantiline pool on ähmane. Sõna *sektoriaalne* uurimismaterjalis ei esine. Näitelause 19a on *sektoraalsed valdkonnad* tõenäoliselt osakondade, piirkondade valdkonnad, lauses 19b kasutatakse ka võõrliidet *multi-*, milles võidakse ebamäärase võõrsõnaga tähistada mitme piirkonna/osakonna või haruga komisjoni.

bilateraalne (*bilateral*)

(20)

- a) Luuakse eeldused ja otsitakse aktiivselt võimalusi teenuste baastaristu ühisarendamiseks ning selle toel teenuste piiriüleseks osutamiseks. Selleks: /---/ b. liidestatakse Eesti infosüsteemid üleeuroopaliste ja vajaduse korral *bilateraalselt* teiste riikide teenustetaristu lahendustega, kasutades ja propageerides maksimaalselt X-tee võimalusi; (IÜA, 24)

See VLis bioloogia oskussõnaks märgitud laen on ka ÕSis ja AMSSis, mille tähendus on 'kahekülgne, kahepoolne'. 78. a VL annab üldisema sisu 'kahekülgne' ning seejärel bioloogiatermini seletuse. 76. ja 99. a ÕSis ei ole see märgitud bioloogiaterminiks ning esitatakse samas tähenduses, 99. a ÕS üksnes 'kahekülgne'. ÕSi märksõnaseletuses on ebasoovitus kasutada seda kontekstis *bilateraalsed läbirääkimised*. IESS annab adjektiivivi vasteks samuti *kahepoolne*, mida võib kasutada laiemas kontekstis, näiteks *kahepoolsed läbirääkimised*. OAD esitab adjektiivile *bilateral* kaks tähendust: laiemalt tähistab see midagi kahe poolega või kahte poolt mõjutatavat, nt kahepoolne kuulmine. Kitsama tähendusena seostub sõna kahe osalisega, mis harilikult kehtib riikide kohta. Erinevalt eesti keelest ei ole inglise sõna bioloogiaterminina kasutusel. AMSSi järgi on sõna sobilik kasutada üksnes bioloogia oskuskeeles, muul juhul eelistadagi omasõnu *kahepoolne*, *-külgne*. Lauses (20a) kasutatakse sõna infosüsteemide kohta, seega väljaspool bioloogiavaldkonda, mõeldes sellega eeldatavasti infosüsteemide kahekülgset, -poolset, mõlemapoolset liidestamist.

innovatiivne (*innovative*)

(21)

- a) Ükski teine Euroopa ega siseriiklik programm ei ole võimaldanud ettevõtjate koostööd farmaatsiasektoris sama laias ulatuses nagu *innovatiivsete* ravimite ühine tehnoloogiaalgatus. (*innovative*; M VII, 2)
- b) Rahvastiku tervise paranemise positiivsed mõjud tööjõule ja riigi majandusele saavad mõistagi alguse juba lapseeas – parema tervisega lapsed puuduvad vähem koolist, paraneb nende õppimisvõime ning eeldatavasti on suurem ka nende panus teadmismahukate ja *innovaatiliste* majandusharude arendamisse. (RTA, 11)
- c) Sellistel juhtudel ning niisuguste litsentside arengu jaoks soodsa keskkonna edendamiseks, ilma et see piiraks konkurentsieeskirjade kohaldamist, peaksid kollektiivse esindamise organisatsioonid olema paindlikud, et pakkuda võimalikult kiiresti individualiseeritud litsentse *innovaatiliste* internetipõhiste teenuste jaoks, kartmata riski, et selliste litsentside tingimusi

kasutatakse pretsedendina muude litsentside tingimuste kindlaksmääramisel.
(*innovative*; D I, 6)

Nii nagu substantiivi puhul (näide 5) annab 99. a ja uusim ÕS adjektiivile paremad omasõnad: *uuenduslik*, *uuendusmeelne*. 76. a ÕS ja 78. a VL neid võõrkeelendeid ei esita, 99. a ÕSis puudub *innovaatiline* ning adjektiivi *innovatiivne* asemel oleks parem tarvitada *uuenduslik*. Praeguses VLis on ainult *innovatiivne* ja tähenduses 'uuenduslik, varasemast erinev'. AMSS esitab kõik kolmel eri viisil mugandatud adjektiivid *innovaatiline*, *innovatiivne* ja *innovatsiooniline* ning nimetab neid põhjendamatuks võõrkeelenditeks. Nende asemel loetletakse omasõnad *uuenduslik*, *uudne*, *uut moodi*; *uuendusmeelne*.

OAD järgi võib adjektiiviga iseloomustada nii uuendusmeelset isikut kui ka ideed, toodet vm. IESS toob samuti inglise *innovative* vasteks *uudne*; *innovatiivne*; *uuenduslik*, seega ka võõrsõna, mida ÕS selles tähenduses kasutada ei soovita. Näitelausestes 21a–21c on kasutatud erinevaid adjektiive, mis mõlemad asendavad omasõna *uuenduslik*. Seejuures esinevad *innovatiivne* ja *innovaatiline* nii tõlgitud õigusaktides kui ka strateegiadokumentides. IATE järgi on *innovatiivne ravim* termin, mille samaväärne sünonüüm on *uuenduslik ravim*. Adjektiivi *innovaatiline* terminibaasis ei esine.

3.1.4. Tõlkelaenud

Kuigi laenurühma poolest ei kuulu need kumbagi uuritavasse sõnaloendisse, tuuakse selles alapeatükis esile paar empiirilises materjalis esinenud tõlkelaenu, kuna need näitavad samuti inglise keele mõju olemasolevatele sõnadele ja on semantiliselt üleliigsed. Need on *rollimudel*, *kriitiline mass* ja *teekaart*.

Liitsõnaga *rollimudel* (ingl *role model*) tähistatakse eesti sõna *eeskuju*, näiteks lausekatkendis *Luuu meediaorganisatsioonide abil meedias positiivseid rollimudeleid /---/* (RTA, 50). ÕS peab selle asemel kohasemaks omasõna. Tõlkelaenuga on seega kaasa tulnud inglise tähendusväli, kuigi sõna sisupool ei ole eesti keele jaoks uus. Samuti ei pruugi sõna *rollimudel* kirjapilt anda edasi selle seost elusa objektiga.

Ühend *kriitiline mass* (ingl *critical mass*) on inglise toor-tõlkelaen, mida sõnaraamatutes märksõnana ei esine ja mille tähendus võib jääda lugejale arusaamatuks. Seda kasutatakse järgmises lausekatkendis: *Kuna käesoleva määruse eesmärki /---/ ei*

suuda liikmesriigid piisavalt saavutada, küll aga saab seda dubleerimise vältimise eesmärgil, kriitilist massi säilitades ning avalike vahendite optimaalset kasutamist tagades paremini saavutada liidu tasandil /--/ (critical mass; M VII, 5).

Abiks on OAD, mis annab kaks tähenduspoolt: esiteks on tegu tuumafüüsika oskussõnaga, teiseks on see millegi toimimiseks või alustamiseks vajaminev minimaalsuurus või -hulk, nt *a critical mass of users*. Määrusest leitud lauses võib võõrühendi all mõista kui vajalikku minimaalset hulka mingi protsessi toimumiseks. Siinkohal on laenkeelendi kasutamise eeliseks selle lühidus, seevastu aga tähistab sihtkeele jaoks olemasolevat mõistet.

Liitsõna *teekaart* (ingl *roadmap/road map*) on ÖSis ja AMSSis esitatud ebasoovitava märksõnana. See on uuem laen, sest varasemates sõnaraamatutes see puudub. Sõna on saanud inglise tähenduse 'tegevuskava, kava, tegevusplaan', ÖSi järgi ka 'strateegia'. IESS annab liitsõnale *road map* kaks tähendussetust: (1) 'maanteed või teedekaart'; (2) 'plaan; tegevuskava', nt kava kriisi lahendamiseks. OADs on liitsõna üks tähendus 'plaan või strateegia kavatsusega saavutada või viia edukalt lõpuni kindel eesmärk'. Keelend esineb järgmises lauses: *Läänemere uurimislaua ehitamisel on lähtunud Eesti teaduse infrastruktuuride teekaardi rakendamise ja riigi laevastiku vajaduse kaardistusest* (EMP, 72). Lauses ei kasutata keelendit selle otseses tähenduses, vaid peetakse silmas tegevuskava, -plaani või strateegiat. Kolmest siinsest tõlkelaenust esineb see ainsana ka IATEs, kuid eelistatum termin on *tegevuskava*. Tõlkelaenu kirjpilt ei anna eesti keeles edasi tähendust 'tegevuskava, -plaan' jms.

3.2. Järeldused

Uuritud õigus- ja haldustekstidest on kogutud kokku 91 keelendit. Leiti 70 semantilist laenu, nende seas 16 omasõna ja 54 internatsionalismi.

Omasõnade seas on 6 substantiivi, 6 verbi, 3 adjektiivi ja 1 adverb. Internatsionalismide hulgas on esikohal substantiivid (29), verbe ja adjektiive on vastavalt 12 ja 13. Tulemuste hulka ei ole arvestatud sõnu, mis on paigutatud samatüvelise, kuid teise sõnaliiki kuuluva sõnaga kokku ning mis ei esine sõnaraamatutes märksõnana, nagu *atraktiivsus* sõna *atraktiivne* juures.

Võõrsõnu on 21, nende hulgas on 6 substantiivi, 10 verbi ja 5 adjektiivi, seega sõnaliigiline jagunemine on ühtlasem kui laentähenduste puhul. Samatüvelisi, kuid sõnaliigi poolest erinevaid sõnu on neis kolm paari: *superviseerima* ja *supervisioon*, *innovatsioon* ja *innovatiivne* (sh *innovaatiline*), *monitoorima* ja *monitooring*.

Kõige enam laentähendusi, arvestades nii omasõnu kui ka rahvusvahelisi sõnu, esineb strateegiadokumentides ehk eesti originaaltekstides, kokku 68, õigusaktides ehk tõlkedokumentides on 24. Töö tulemusi mõjutab ka strateegiadokumentide ülekaal. Nagu selgub tabelist lisa 1, on õigus- ja haldustekstides ühiseid laentähendustega omasõnu 9: *väljakutse*, *võimekus*, *väljund*, *lähenemine*, *ergutama*, *käivitama*, *kindlustama*, *tundlik*, *võtme-*. Ainult määrustes ja direktiivides esinevaid omasõnu empiirilises materjalis ei leidunud. Omasõnu, mida kohtab vaid haldustekstides (vt lisa 1), on 7: *kogukond*, *sisend*, *lülitama*, *kaardistama*, *panustama*, *juhtiv*, *äärmiselt*.

Nii õigus- kui ka haldustekstides olevaid rahvusvahelise tüvega tähenduslaene on 13: *dialoog*, *instrument*, *ressurss*, *tehnoloogia*, *test*, *kontroll*, *investeerima*, *testima*, *delegeerima*, *kontrollima*, *atraktiivne*, *horisontaalne*, *ebaproportsionaalne*. Tabeli põhjal (vt lisa 1) on haldustekstides kõige enam internatsionalisme (39): *regulatsioon*, *regulaator*, *periood*, *signaal*, *doonor*, *doonorlus*, *ekspertiis*, *katalüsaator*, *atraktsioon*, *resolutsioon*, *missioon*, *arhitektuur*, *raport*, *depositoorium*, *agent*, *interventsioon*, *referents*, *simulaator*, *struktuur*, *investeering*, *operaator*, *disain*, *opereerima*, *fookustama/fokuseerima*, *sisse programmeerima*, *remiksima*, *personaliseerima*, *disainima*, *indutseerima*, *eskaleeruma*, *drastiline*, *ambitsioonikas*, *indikatiivne*, *intelligentne*, *intuiitiivne*, *piloot-*, *unikaalne*, *longituud-*, *reaktiivne*.

Internatsionalismid, mis esinevad vaid ELi õigusaktides, on 2: *kontsept* ja *operatiiv-*. Rahvusvaheliste sõnade seas on omakorda 5 samatüvelist, kuid eri sõnaliikidesse kuuluvaid lekseemipaare, nt *opereerima* ja *operaator*, *investeerima* ja *investeering*. Järelikult kasutatakse strateegiadokumentides palju enam laentähendusi rahvusvaheliste sõnade seas, kuid laentähendusi omasõnade seas on õigusaktides ja strateegiadokumentides peaaegu võrdselt (vastavalt 9 ja 7).

Eeltoodud tulemusi kokku arvestades on strateegiadokumentides ja õigusaktides ühiseid semantilisi laene 22 (9 omasõna ja 13 võõrsõna) ning üksnes strateegiadokumentides 46 (7 omasõna ja 39 võõrsõna). Kahtlemata on sõnade esinemus

seotud teemaga, mistõttu ei pruugi õigusaktides olla kõiki haldustekstides leiduvaid inglise laene ja vastupidi.

Rahvusvahelisi laentähendusi on mõlemas allikmaterjalis, kuid õigus- ja haldustekstides esineb laentähendusi omasõnade seas internatsionalismidega võrreldes ligi kolm korda vähem (16 ja 54). Üks internatsionalismide rohkuse põhjus töö tulemustes võib seisneda nende võõrapärase kirjakuju, mis vastupidi omasõnadele äratav tekstis rohkem tähelepanu, ning paneb omakorda sobiva tähenduse üle mõtlema. Omasõnadele lisandunud tähendused ei pruugi olla nii märgatavad. Võõrsõnade kasutamist võib soosida ka õigus- ja halduskeele ametlikkus, mistõttu eelistatakse omasõnale võõrast.

Kogutud võõrsõnade seas kasutatakse ühiselt õigus- ja haldustekstides 2 sõna (vt lisa 2): *innovatsioon* ja *innovatiivne*. Ainult õigusaktides tarvitatud võõrsõnu on 3: *allokeerima*, *kumuleerima* ja *genereerima*. Kõige rohkem sõnu (16) on üksnes strateegiadokumentides: *segment*, *indikaator*, *monitooring*, *supervisioon*, *initsiatiiv*, *monitoorima*, *inkorporeerima*, *remedieerima*, *superviseerima*, *agregeerima*, *ümber profileerima*, *kontsentreerima*, *preventiivne*, *proaktiivne*, *sektoraalne*, *bilateraalne*.

Võõrapärasused, sh terminoloogias, on õigus- ja halduskeeles harilikud. Fakt, et tähenduslaenudest on rahvusvaheliste tüvedega sõnu kõige enam strateegiadokumentides, osutab mitmele olulisele aspektile.

Esiteks saab järeldada, et võõrsõnade tähendusmahtu ei mõisteta alati korrektselt. Eelkõige eksitakse nende sõnadega, mis ei kuulu igapäevakeele sõnavara hulka (*longituud-*, *reaktiivne*, *agent*), kuid on ka vastupidiseid näited: *test*, *doonor*, *atraktiivne*.

Teiseks osutab tulemus inglise keele aina tugevamale mõjule eesti keelele – rahvusvaheliste sõnade kasutamisel lähtutakse vastavate ingliskeelsete prototüüpide tähendustest. Seetõttu antakse sõnale lisatähendusi ja sageli kahandatakse selle väljendustäpsust. Võõrmõju soodustab ka võõrkeelsete dokumentidega töötamine. Nii saab laentähenduste hulga põhjal väita, et kuigi strateegiadokumente luuakse emakeeles, on võõrkeele mõjud nendes laentähenduste poolest tugevamad kui ELi tõlketekstides.

Võrreldes semantilisi laene ja tarbetuid võõrsõnu, on esimesi dokumentides kolm korda rohkem: 70 vs. 21. Võõrtüvesid on vaadeldud üksnes rahvusvaheliste sõnade seas ning kuigi nende siinne valik on osaliselt tinglik, on sellegipoolest nende

tähenduslaenudest niivõrd väiksem hulk õigus- ja halduskeeles mõneti ootusvastane. Kõrvutades võõrsõnu laentähendustega, on esimesed (eriti tõlkimisel) kergemad tekkima – sõnu on lihtsam laenata ning neid võidakse võtta sihtkeelde arvatava võõrsõnana ehk libavõõrsõnana (lisades nt *eeri*-liite), väljendades sel moel tegelikult mõisteid, mille jaoks on keeles vastavad sõnad olemas. Täenduslaenude korral on aga teise keele mõju varjatud, sest see kajastub üksnes sõnasemantikas. Siinse töö tulemuste põhjal võib järeldada, et selliste omasõnu asendavate võõrkeelendite tarvitamisel eksitakse vähem kui semantiliste laenude puhul. Siiski tarvitatakse võõrsõnu põhjendamatult, kui sünonüümne omasõna on kontekstis täpsem ja parem.

Tabel lisas 2 näitab, et võõrtüvede ja tähenduslaenude esinemus on allikmaterjali alusel sarnane: võõrsõnu on samuti enim strateegiadokumentides (21 sõnast 18), vaid õigusaktides esineb 2 sõna. Ka see osutab tõsiasjale, et põhjendamatud laentüved on eesti keeles juurdunud niivõrd, et leiavad rohkem ja harjumuspärasemalt kasutust emakeelsetes tekstides kui tõlketekstides. Kuna inglise keele mõju kajastub tunduvalt enam eesti originaaltekstides, saab töö empiirilise materjali põhjal väita, et õigusaktide keelekvaliteet on ka selle poolest haldustekstide omast parem, hõlmates vähem inglispärasusi. Emakeelsete haldustekstide keelelist poolt mõjutab inglise keel rohkemgi.

Nagu eespool mainitud, on ELi õigusaktidel ja Eesti valitsuse strateegiadokumentidel eri eesmärgid ja vormiline pool. ELi õigusaktid on vormi ja sisu poolest väga reglementeeritud, milles tõlkija võib enamasti teha vähe muudatusi. Kuigi strateegiadokumente koostatakse eesti keeles, kasutavad autorid sageli võõrkeelseid allikaid, nagu selgub nende dokumentide kirjandusloeteludest, mis soodustab paratamatult emakeelsetes tekstides võõrmõju nii sõnastuses kui ka lausestuses ja pärsib keele väljendusrikkust.

Tulemuste juures tuleb ühtlasi arvestada teksti koostajatega. ELi õigusaktide tõlkijate ja Eesti ametnike ema- ja võõrkeeleoskus on kahtlemata erinev. Tõlkijad tegelevad keelega iga päev, seejuures võib ametnike keeleoskustase olla väga erisugune (nt võib ametnik olla filoloogiharidusega). Kuigi ka valitsuse strateegiadokumente vaadatakse keeleliselt üle, ei ole ministeeriumides tihtipeale keeleteimetajat. Kõik see tingib omakorda dokumentide keelekvaliteedi ning on osalt põhjuseks, miks on eurotekstide

keel sõnavara ja sõnade tähenduste poolest keelenormilähedasem kui strateegiadokumentide oma.

Samas ei pruugi haldustekstide rohkete võõrapärasuste põhjuseks olla niivõrd inglise keele otsene ja süvenev mõju, vaid see, et nende dokumentide koostamisel võetakse eeskujuks teised (tõlke)dokumendid, sh ELi õigusaktid. Tõlketekstide mõjul on kindlad oma- ja võõrsõnad aja jooksul kinnistunud varasemast teiseses, keelenormist lahknevas tähenduses, mis võib olla jäänud keeles püsima.

Materjali analüüs osutab sellele, et ELi õigusaktide (eurokeel) keelekasutus on võõrmõjudest sõltumata korrektsem kui eesti keeles koostatud haldustekstide oma (paljusid strateegiadokumentides esinenud sõnu vaadeldud õigusaktides ei leidu). See näitab, et kriitika inglispärasuste kohta ELi dokumentides ja pingutused nende tekstide keelelist poolt paremaks muuta siinsete tulemuste põhjal ka kajastub, samal ajal kui eesti haldustekstide keeletarvitusel leidub inglise mõjutusi tähenduslaenude ja põhjendamatute võõrsõnadena jätkuvalt ja suuremas mahu.

Töö tulemustele avaldab teatavat mõju õigus- ja halduskeelte kui eri allkeelte keelekasutus. Õiguskeel on osa oskuskeelest, haldusdokumentide keel on üldkeelele lähedasem ja seega selle sõnavara igapäevasem. Samas leidub strateegiadokumentide keeletarvitusel harva esinevaid sõnu, mis kuuluvad pigem oskuskeelde, kuid on laentähenduste tõttu üldistunud, nagu *katalüsaator*, *depositoorium*, *interventsioon*, *interventsionaalne* (vt *interventsioon*), *simulaator*, *indutseerima*, *longituud-* ja *reaktiivne*. Õigusaktides, aga ka strateegiadokumentides, esineb sagedamini tarvitatavaid sõnu või sõnu, mille laentähendused on sõnaraamatutes tähistatud, nt *test*, *kontrollima*, *kontroll*, *ressurss*, *instrument*, *investeerima* ja *tehnoloogia*. Sama tulemus ilmneb kogutud põhjendamatute võõrsõnade seas – ainult haldustekstides leiduvad sõnad *monitooring*, *remedieerima*, *ümber profileerima* ja *proaktiivne*. Samas on õigusaktides inglisemõjulised *allokeerima* ja *kumuleerima*.

Järgmistes peatükkides tehakse järeltõlget analüüsitud tähenduslaenude süntaktilistest ja semantilistest muutustest ning võõrsõnade esinemusest ja kasutamisest õigus- ja haldustekstides. Samuti vaadeldakse keelendite sobivust keelenormi alusel.

3.2.1. Täenduslaenude semantilised ja süntaktilised muutused

Laentähenduste puhul on analüüsitud muutusi omasõnades ja rahvusvahelistes sõnades. Täendusnihked hõlmavad tähenduse kitsenemist ja laienemist. Selle töö materjali põhjal on inglise keele mõjul toimunud nihked nii oma- kui ka võõrsõnades vaid laienemise suunas – olemasolevale tähendusele on juurde võetud teine tähendus (või rohkem tähendusi), misjuures säilib sõna endine semantika. Tähenduse avardumise põhjuseks on osaliselt ingliskeelsete sõnade polüseemilisus. Nagu lähtekeele sõnade ja nende eesti vastete võrdlev tähendusanalüüs näitab, on inglise sõnad enamasti semantiliselt laiemad kui nende eestikeelsed vasted.

Omasõnade tähenduse laienemist ehk üldistumist illustreerivad näiteks *võimekus*, *kogukond* ja *väljakutse*. Sõna *võimekus* on varasema monoseemilise sisu 'võimet üle keskmise' kõrvale saanud ka tähenduse 'võime, oskus, suude', nagu on inglise prototüüpidel *capacity* ja *capability* (näited 3b ja 3c). Substantiiv *kogukond* ja inglise *community* on tähendusmahult küllaltki erinevad (näide 2) – *community* tähistab ka üleüldiselt seltsi, ühingut, ühisust jms ehk seda, mis eesti sõnal puudub. Omasõna *väljakutse* on konkreetse tähenduse ja eksplitsiitse vormiga. Inglise *challenge* on mõjutanud eesti sõna nii, et selle läbipaistvus on kahanenud, tähistades sagedasti hoopis proovikivi, ülesannet vms (näited 1a–1d). Täendusnihked on omasõnades seega toimunud monoseemiliselt polüseemilise suunas või on polüseemiline sõna laienenud lähtekeele eeskujul veel üldisemaks.

Uuritud õigus- ja haldustekstides on semantilisi laene enim rahvusvaheliste sõnade seas. Võõrsõnad võivad tähendusnihetele alluda hõlpsamalt kui omasõnad, nagu on täheldanud ka Tiiu Erelt (2007: 210). Erinevalt omasõnadest teatakse üldiselt võõrsõnade tähendusi kas halvemini või osaliselt. Seetõttu võidakse (näiteks tõlkimisel) eeldada rahvusvahelise tüvega sõna tähenduslikku võrdväärsust eesti ja inglise keeles, ja antakse eesti keeles olevale internatsionalismile teise keele sisupool.

Sama moodi nagu omasõnad erinevad algmahult ka tähendusnihetele alluvad internatsionalismid. See tähendab, et uutele laentähendustele allub nii kitsama tähendusega sõnavara (sh terminid) kui ka üldkeele sõnavara. Konkreetsema sisuga üldkeele sõnad, nagu *regulatsioon*, *signaal*, *dialoog*, *horisontaalne*, on võtnud üle vastava inglise polüseemilise sõna semantika ning sellega koos sageli piltlikuma poole,

mis eesti keele sõnal on seni puudunud. Näiteks on *signaal* saanud juurde kujundlikkuse tähenduses 'seisukoht, arusaam, märk', kaugenedes niiviisi algsest semantilise poolst (näited 20a ja 20b).

Sõna *dialog* on monoseemiline, kuid inglise keele *dialogue* on mõjutanud selle abstraktsuse suurenemist, seetõttu võidakse sellega ka eesti keeles tähistada arutelu, läbirääkimisi, millegi kahepoolset käsitlemist, nagu selgub näiteplokist 25. Substantiivid *regulatsioon* ja *instrument* erinevad eespool loetletud sõnadest, kuna nende uuemad ja denotatiivsed tähendused viitavad eri tüüpi asjadele. Kuigi *regulatsioon* tähistab tegevust – 'millegi reguleerimine, korraldamine, täpsustamine' jm – on see hakanud osutama füüsilistele objektidele, nagu *eeskiri, juhend, määrus* jne. Sõna *instrument* lisatähendused on väga erisugused: 'vahend, tööriist; rahastu, fond' või '(õigus)akt, dokument' (näiteplokki 27). Teistest sõnadest eristub *indikatiivne*, mis on tavatähenduse kõrvale saanud vastupidise varjundi – 'oletatav, esialgne, ligikaudne, orienteeriv' (näiteplokki 61). Sõna tähendus on seejuures nii laienenud kui ka ähmastunud.

Osa allikmaterjalist leitud rahvusvahelistest sõnadest kuulub oskuskeelde, selliseid sõnu on 12: *doonor, doonorlus, katalüsaator, regulaator, fookustama/fokuseerima*, (ka *fokuseeritus*, vt *fokuseerima*), *testima, test, programmeerima, indutseerima, depositoorium, reaktiivne, interventsioon* (ka *interventsionaalne*, vt *interventsioon*). Sõnad *sisend* ja *väljund* on kasutusel elektroonikas, majanduses ja informaatikas, *katalüsaator* on keemia-, *test* psühholoogiatetermin ning *interventsioon* jällegi poliitika- ja majandustermin. Nende keelendite oskuskeeletähendus on laienenud (nt sõna *interventsioon* üksnes tähenduses 'sekkumine') ning läinud ülevõtu tulemusel käibele ka üldkeeles. Terminit *katalüsaator* kasutatakse näites 26a kui millegi kiirendajat, niisiis on sõna saanud lisaks ülekantud tähenduse.

Nii nagu sõnad peegeldavad keele kaudu muutusi ühiskonnas ja maailmas, ilmestavad seda ka tähendused. Uued sõnad ja/või tähendused järgnevad ümbruskonna arengule ja pööretele. Kogutud semantiliste laenude seas on selliseid, mis illustreerivad edenemisi mõnes valdkonnas. Õigus- ja haldustekstides olevate sõnade *intelligentne, arhitektuur, intuitiivne, personaliseerima, simulaator* ja *disainima, disain* semantika on laienenud eelkõige infotehnoloogia arengute tõttu. Näiteks on sõnadele *intelligentne* (näide 63) ja *intuitiivne* (näide 65) antud uusi tähendusi tehnoloogiauuenduste (teenuste,

seadmete) nutikuse, kergesti kasutatavuse, hõlpsuse jm iseloomustamiseks. Sellises kontekstis kasutatakse neid ka inglise keeles.

Sõnad *arhitektuur* ja *disain* leiavad samuti kasutust arvutialal, esimene tähistab nt süsteemi, teenuste ülesehitust, struktuuri ning teine nende kujundamist, korraldamist ja arendamist. Sõna *simulaator* on eesti keeles uuem tuletis. Verbile *simuleerima* on lisandunud tähendused 'matkima, imiteerima' ning samas tähenduses on üle võetud substantiiv, kuigi eesti keeles on sobivad omasõnad *matkur* jms. Seega on toimunud tähendusnihked mitmes suunas: oskuskeelde kuulunud sõna on laentähendustega saanud üldkeele tähenduse ja sellega kasutuse ka muus kontekstis ning üldkeeles käibel olev sõna on omandanud teise keele kitsamad, spetsiifilisemad tähendused (nt tehnoloogiaarengu tõttu). Samas on mõlema nähtuse puhul tegu tähendusmahu suurenemisega, sest varasemale lisandunud tähenduspoolega saab sõna kasutada rohkemates ja erisugustes tekstides.

Semantilise muutusega võib kaasneda ka stiililine nihe ehk varasem tähendus teiseneb pejoratiivseks või vastupidi, mida kogutud laentähendustega sõnade seas ei esinenud. Teistest analüüsitud sõnadest eristub aga *väljakutse*, mille põhjendamatuks lisatähendustel on kontekstist lähtudes erilaadsed tähendusvarjundid. Olenevalt vajadusest võidakse sellega väljendada kas negatiivses mõttes probleemi, ülesannet, raskust, katsumust (näide 1b) või positiivsemalt proovikivi, proovilepanekut (näide 1a). Tähendusvarjundeid väljendavad keeles olemasolevad sõnad paremini kui *väljakutse*.

Mõne sõna puhul on tähendusmahu muutus mõjutanud omakorda selle väljendustugevust ja konnotatsiooni. Näiteks on adjektiivid *interventsioon*, *drastiline* ja *missioon* võtnud juurde inglispäraseid tähendused, mistõttu tajutakse neid teisiti – sõna tundmuslik tavatähendus on inglise keele eeskujul läinud tugevamast nõrgemaks ning seepärast kasutatakse sõnu varasemast erisuguses kontekstis. Sõnaga *drastiline* iseloomustatakse ka lihtsalt midagi suurt, tõsist, märkimisväärset (näiteplokki 58), sõnaga *missioon* eesmärki ja ülesannet (näiteplokki 32) ning *interventsioon* märgib sekkumist tavatähenduses (näiteplokki 38).

Nii oma- kui ka rahvusvaheliste sõnade seas on sõnu, mis on omandanud kindlaskujunenud otsesele tähendusele juurde piltliku ehk ülekantud tähenduse, näiteks *kaardistama*, *instrument*, *ressurss*, *investeerima*, *investeering*, *horisontaalne*, *signaal*,

sisse programmeerima. Sõna *investeerima* on teada majandusterminina, kuid peale selle kasutatakse seda siinsetes näitelausetes tähendustes ‘panustama, pühendama; aega või raha paigutama’ (näited 46a ja 46b). Tähenduses ‘panus’ kasutatakse sõna *investeering*, kuigi haldustekstides tarvitatakse inglispärase tähenduses pigem verbi. Sõna *signaal* ei märgi üksnes konkreetset (leppe)märki või märguannet, vaid ka seisukohta, vihjet, juhust, märki, ning seda inglise *signal* mõjul (näited 20a–20b). Nende lekseemidega on inglise keelest lähtudes hakatud lisaks millelegi füüsilisele viitama kas abstraktsele või eluta objektile.

Mõne töös leitud sõna puhul on lisatähenduse tõttu hakatud sõnaga iseloomustama hariliku elusa objekti kõrval ka eluta objekti ehk inglise keel on soodustanud personifikatsiooni (isikustamist). Sõnadega *võimekus*, *regulaator*, *dialoog*, *missioon*, *intelligentne* ja *intuitiivne* viidatakse ka elusolendile või sellele omastele joontele. Näitelausest 3b selgub, et institutsioonidel ja asutustel on kasvav võimekus, dialoogi võivad pidada ja algatada ka riigid või asutused (näited 25a–25c) ning ka asutustel või abstraktsematel nähtustel (nt sektor) on missioonid (näited 32a ja 32b). (Info)tehnoloogiasse üle võetud sõnadega *intelligentne* ja *intuitiivne* märgitakse seadmete, süsteemide, hoonete jms omadusi, nagu oleksid need elusolendid. Sõnaga *agent* on aga toimunud vastupidine nähtus – varasema isiku tähistamisest on see hakanud märkima eluta asja, seetõttu kasutatakse seda ekslikult tähenduses ‘mõjur; toimeaine’, sest sama hõlmab see sõna inglise keeles (näide 37).

Tähendusnihke tulemusel võivad toimuda muutused sõna üldises leksikaalses koosinemises ehk kollokatsioonis. Laentähendus koos lähtekeele survega võib avaldada mõju sõna vormile lauses. Näiteks esinevad sõnad *lähenemine*, *instrument* ja *ressurss* lisandunud ingliskeelse sisu tõttu sagedamini pluuralis, mis ei ole eesti keeles harilik. Pluuralis märgitakse sõnaga *instrumendid* vahendeid, raha, dokumente jms ning *ressursid* vara, raha ja vahendeid. Omasõnaga *lähenemised* viidatakse aga õppeviisidele või õppemeetoditele (näide 6b).

Tavalisest erisugune leksikaalne kooslus või teistsugune rektisioon võib anda märku sõnale lisandunud tähendustest. Kui laentähendused on tarbetud, on seda ka muutused alistuses. Näitelausete plokist 1 ilmneb, et omasõna *väljakutse* esineb uute tähenduste tõttu sageli koos verbidega *pakkuma* või *ees seisma* (nagu ka selle lisatähendused

‘katsumus’ ja ‘proovilepanek’), ning väljakutsetega tegelevad hoopis abstraktsed tegijad: noortevaldkond, ettevõtte.

Omasõnade seast on sõna rektsioonis ehk sõltumises allunud muutustele ka nt *lähenemine* ja *lähenemisviis* (vt *lähenemine*) – tähenduses ‘vaatenurk, käsitlus, plaan’ või ‘meetod’ kasutatakse allatiivi (nt lausetes 6c, 6f), mille aluseks võib olla inglise konstruktsioon *approach to*. Seoses verbiga *panustama* jäetakse lauses ära see, millega panustatakse, vaid miski ise (elus või eluta objekt) panustab, nagu on 8. näiteplokis. Substantiiv *ergutamine* ja verb *ergutama* on omandanud laiema semantika suurendamise, kasvatamise jt tähendustega ning seetõttu on toimunud muutused ka vormis. Harilikult ergutatakse kedagi mingile tegevusele, midagi tegema või ergutatakse millegagi (nt sõnadega). Näiteplokki 9 illustreerib aga n-õ tegijatena midagi abstraktset (nt millegi areng, kasutuselevõtt vm), seega kõneldakse millegi ergutamisest. Omasõnadest on vormimuutuse läbinud ka *lülitama*.

Internatsionalismide seast on leksikaalse koosinemise muutuse läbinud näiteks *regulatsioon*, *instrument*, *fookustama/fokuseerima*, *fokuseeritus* (vt *fokuseerima*), *referents* ja *signaal*. Sõnale *regulatsioon* lisandunud tähenduste ‘reegel, juhised, määrus, eeskiri’ (näited 17a ja 17b) tõttu kasutatakse seda verbidega *looma*, *korraldama* (nt regulatsiooni olemasolu) ning substantiiviga (*regulatsiooni*) *muudatused*, mida sõna õiges tähenduses ei saaks kasutada – sõna *regulatsioon* tähistabki korraldamist, reguleerimist jne. Lisatähendustele sõnas *instrument* viitab samuti leksikaalne kooslus, nt kasutatakse seda verbiga *sõlmima* (näide 27a). Sellest lähtudes saab aimu, mida võõrsõna all tegelikult mõeldakse – akte, dokumente jms.

Sõnadega *fokuseerima* ja *fookustama* ühildub nende õiges tähenduses tavaliselt partitiiv. Inglise keele mõjutuste tõttu seotakse nende sõnadega ka allatiivi, nagu on näites 48a, kuna võõrsõna all mõeldakse siin keskendumist, pühendumist, kontsentreerumist ehk tähistatakse allatiivi nõudvate lekseemidega. Ka on muutunud see, mida fookustatakse – näiteks võib olla selleks tegevus: *meetmete rakendamise fookustamine*.

Kuigi nii laensõnad ja -tähendused on keelekontakti paratamatu tulemus, ei ole kõik muutused keele sõnavaras tarvilikud. Paljude uute sõnade või tähenduste põhjuseks on pöörded või areng ümbritsevas keskkonnas, kuid samas võetakse keelte vastastikmõjul

üle liaseid tähendusi või käibel olevatele sõnadele sünonüümseid võõrkeelendeid. Ka ELi õigusaktides ja strateegiadokumentides leidub 24 sõna, mille tähenduse ebasoovitav laienemine või on keelend ise ebasoovitav, on kirjas ÕSis vastava märksõna kirjelduses. Sellised omasõnad on *väljakutse, lähenemine* (ka *lähenemisviis*, vt *lähenemine*), *lülitama, kindlustama, kaardistama, tundlik, juhtiv* ning internatsionalismid *periood, referents, kontroll, kontrollima, indikatiivne, piloot-, regulatsioon, instrument, opereerima, operaator, resolutsioon, ressurs, simulaator, tehnoloogia, testim, test* ja *personaliseerima*. Tähendusanalüüs osutab nende põhjendamatu laenamisele, sest sõnadele lisandunud tähendusi ja mõisteid märkivad keelendid on keeles olemas. Kuigi ÕSis ja enamasti ka AMSSis on tarbetud laentähendused ära märgitud ning esitatud nende asemele sobivamaid variante, tarvitatakse neid õigus- ja haldustekstides sellegipoolest.

Eksimusi võõrsõnalise laensõna kasutamisel võivad põhjustada ka sõnaraamatud, mis varieeruvad eesmärgi ja selle poolest, kuidas neis teavet esitatakse, millele rõhku pannakse jne. Kuna erinevalt ÕSist ei ole näiteks võõrsõnade leksikon ja inglise-eesti seletav sõnaraamat normeeriv, võib nendes olev teave olla omavahel vastuolus – see, mida nt VLis esitatakse, ei pruugi olla sobilik kirjakeele normi põhjal.

Kogutud sõnade tähendussetustes on sõnaraamatutes keelekasutajat eksitavaid vasturääkivusi. Näiteks on ÕSis ja AMSSis erisugune mõisteseletus sõnadele *äärmiselt, atraktiivne* ja *juhtiv*. Sõna *atraktiivne* võib ÕSi järgi kasutada tähendustes ‘külgetõmbav, ligimeelitav’, AMSS peab õigeks tähendust ‘silmatorkav’ ning ‘ligitõmbav’ on seejuures üleliigne. Omasõna *äärmiselt* tähendusi ‘eriti, väga, liiga’ peab AMSS ingliseõigusteks, kuid ÕS esitab märksõna juures tähenduse ‘väga’. Adjektiivi *juhtiv* üks tähendus ÕSis on ‘tähtsusest määrav, tähtsaim’, mis on AMSSi järgi põhjendamatu lisatähendus, nagu on ka ‘parim, suurim’ jne.

Rohkem lahknevusi on ÕSi ja IESSi esitatu vahel, nt järgmiste sõnade puhul: *lähenemine* (ka *lähenemisviis*, vt *lähenemine*), *võimekus, piloot-, instrument, kontroll, simulaator, operaator, tehnoloogia* ja *personaliseerima*. IESS toob eestikeelseteks vasteteks muu hulgas need tähendused, mida ÕS ei pea õigeks. Näiteks annab sõnale *personalise* IESS ka vaste *personaliseerima*, tähistades millegi muutmist või planeerimist kindla isiku vajaduste järgi, kuid ÕSi järgi on see ebakorrektn

lisatähendus, sest ÕSis on *personaliseerima* üksnes 'isiku(te)ga siduma', mitte 'isikupärastama, individualiseerima'. IESSi põhjal hõlmavad *capability* ja *capacity* nii tähendust 'võime' kui ka 'võimekus', mis võivad näida sünonüümsete keelenditena. Seega ei saa alati lähtuda üksnes ühe sõnaraamatu seletustest ja tõlkevastetest, nende sobivust tuleks kontrollida ka kirjakeelt normeerivast allikast.

Sõnaseletuslikult erinevad mõnel määral ka VL ja ÕS. Esimeses on sõnade *resolutsioon*, *simulaator*, *arhitektuur*, *ressurss*, *piloot*-, *testima* ja *test* puhul esitatud ka ÕSi järgi tarbetud lisatähendused, nt *resolutsioon* seletuses ka 'eraldus-, lahutusvõime ja peeneraldus'. Samuti toob VL sõnale *investeerima* piltliku poole, mis ÕSis puudub. Enamikel juhtudel on VL märkinud nimetatud sõnade puhul kirjakeele normist mittelähtuvad tähendused kõnekeelseks või argikeelseks.

Õigusaktides esinenud semantilistest laenudest (24) on terminibaasis IATE (vt lisa 1) esindatud 5 sellist, mis on ELi terminid üksnes nende tavatähendustes. Need on *ergutama*, *investeerima*, *kindlustama*, *kontroll*, *tehnoloogia*. Näiteks on IATE põhjal *investeerima* vaid majandustermin. Neli keelendit – *atraktiivne*, *väljakutse*, *ebaproportsionaalne*, *kontsept* – puuduvad terminibaasis. See tähendab, et nende põhjendamatute ja keelekorralduslikult ebakorreksete semantiliste laenude kasutamist ei saa põhjendada eurokeele terminoloogiaga.

Ülejäänud 15 sõna on inglispärastes tähendustes terminibaasis olemas, need on omasõnadest *käivitama*, *tundlik*, *võimekus*, *võtme*-, *väljund*, *lähenemine* ning internatsionalismidest *delegeerima*, *dialoog*, *horisontaalne*, *kontrollima*, *instrument*, *operatiiv*-, *ressurss*, *test*, *testima*. Enamasti ei ole sõna terminibaasis üksiksõnana, vaid on osa pikemast terminist, nagu *maksekohustust käivitama*, *tundlik äriteave*, *holistiline lähenemine*, *delegeeritud otsus*, *poliitiline dialoog* jne. Mõnel sõnal on mitu sünonüümset terminit (oma- ja võõrsõnaline), nt *mitterahaline vahend* ja *mitterahaline instrument*, sõna *test* kõrval *katse*- ja *analüüsimeetod*, mis on ka keelekorralduslikult eelistatavad variandid. Sellegipoolest võidakse tekstides eelistada rahvusvahelist sõna.

Ehkki Euroopa Komisjonis tehakse terminoloogiatööd kooskõlas Eesti spetsialistidega, ei ole kõik terminid keelenormi järgi sobilikud. Võõrsõna *ressurss* kasutatakse IATEs kahes inglispärases ja ÕSi järgi põhjendamatutes lisatähenduses: '(loodus)vara' ja 'raha', nt terminid *ressursside taaskasutamine*, *ressursside ebatõhus*

jaotumine. Suurem osa terminibaasis leidunud sõnadest on märgitud AMSSis ja/või ÕSis tarbetuks, vaid kolme sõna (*delegerima, dialoog, horisontaalne*) inglispäraseid tähendused ei kajastu üheski sõnaraamatus. ELi terminid on jõudnud ka haldusdokumentidesse, kus esineb ebasoovitavates tähendustes vaadeldud sõnadest 22 keelendit, nt *poliitiline dialoog* (näide 25a).

Semantiliste laenude seas on sõnu, mille kasutamise üle õigusaktides on arutletud ka varem. 2010. aastal on eurokeelehooldajad Katre Kasemets ja Katrin Hallik kirjutanud tolle aja uutest ja populaarsematest sõnadest eurotekstides. Muu hulgas tõstetakse esile ka siinses uurimismaterjalis leidunud keelendid *arhitektuur, intelligentne, proaktiivne* ja nende tähendusvälja muutused, mida on artiklis nimetatud eurokeele uudissõnadeks. (2010: 2,5,6) See, et samad sõnad esinevad praegugi õigus- ja halduskeeles, tõestab, et ELi tõlgitud õigusaktid on eesti keelt mõjutanud märgatavalt ja järjepidevalt. Seevastu ei ilmnenud kolm vaatlusalust sõna mitte määrustes ega direktiivides, vaid strateegiadokumentides. Tõlketekstid on toonud keelde laentähendustega sõnu, mis on emakeeles kinnistunud, kuid tõlketekstid ise on aja jooksul keeleliselt paranenud.

Tähendusanalüüs osutab mitmele sellisele sõnale, mis on näitelause (sh sõnaraamatute) põhjal saanud inglise keelelt juurde lisatähendusi, kuid vastaval inglise keelendil seda sisupoolt ei ole, st laentähendus ei ühti lähtekeele sõna tähendusega. Sellist nähtust ilmestavad sõnad *väljund, lülitama, ebaproportsionaalne, kindlustama, periood, struktuur, instrument, atraktiivne* ja *delegerima*. Näiteks kasutatakse õigus- ja halduskeeles sõna *struktuur* tähenduses 'osakond, allüksus, organisatsioon' (näited 23a–23c), kuid inglise sõnal *structure* ei ole OAD järgi sellist tähendusmahtu. Sõnal *ebaproportsionaalne* on AMSSi järgi tarbetud laentähendused 'põhjendamatu, ülemäärane, ebaloomulik ja ebaprofessionaalne'. Nendest kaks esimest on toodud ka OADs adjektiivivi *disproportionate* juures, kuid puudub ebaloomuliku ja -professionaalse varjund, ka ei ole seda sõna neis tähendustes kasutatud selle töö uurimismaterjalis.

Sõnal *atraktiivne* on AMSSi järgi juures tarbetu inglise tähendus 'populaarne; nõutud', seevastu puudub OADs selline sisupool vastel *attractive*. Võõrverb *delegerima* märgib nii inglise kui ka eesti keeles enamjaolt sama, samas kasutatakse seda eesti keeles ka üldisemas tähenduses 'edasi andma, lähetama, saatma', mis ei ole

kummaski keeles sõna denotatiivne tähendus. Sellise vastuolulisuse põhjuseks on osaliselt sõnaraamatute erisugune ülesehitus. Nende erinevad eesmärgid ja sõnaseletused võivad tingida ka selle, et ka teave on vastuoluline. Lahknevust võib põhjustada ka see, et sõna keelesisene areng on andnud juurde lähtekeele sõnast erinevaid tähendusi. Samuti võib põhjuseks olla sõnade väärkasutus inglise keeles. Euroopa Liidu Kontrollikoja väljaanne loetleb inglise sõnad, millele on eurokeel toonud ebakorrektsid lisatähendusi (Gardner 2013). Lisatähendustega lähtekeele sõna mõjutab ka sihtkeeli arusaamatute tähendusnüanssidega. Näiteks kasutatakse ingliskeelsetes eurotekstides sõna *intervention* väärtalt tähenduses 'projekt, tegevus', mis võib olla tulnud üle sõnale *interventsioon* näitelause 38a.

Kuigi mõne semantilise laenu puhul on täpsemat lisatähendust lauses raske välja selgitada, on tähenduslaenude hulgas sõnu, mis kõigis sõnaraamatute väitel lisandunud inglise tähendustes ei leidnud õigus- ja halduskeeles kasutust. Omasõnadest on sellised *lähenemine* (tähenduses 'suhtumine'), *panustama* ('annetama'), *väljund* ('abi') ning internatsionalismidest *kontrollima* ('reguleerima, piirama, järelevalvet teostama'), *testima* ('kontrollima, degusteerima'), *personaliseerima* ('isikustama, personifitseerima'), *indutseerima* ('tekitama, soodustama') ja *ambitsioonikas* ('pingeline, vaevanõudev'). Järelikult ei pruugi sõna lisatähendused olla sihtkeeles samaväärsed – ka nende seas on nüansse, mis on enamlevinud, mida tarvitatakse rohkem ja neid, mis leiavad harvem kasutust.

Suuremal osal uuritud sõnadel on peale üldistunud tähenduse muutunud ka sisu seetõttu ebamääraseks või ähmaseks, mis on laentähenduse taunimise põhipõhjus. See tähendab, et sõna lisatähendused hõlmavad mitut varjundit ning ka keeleline ümbrus ei anna tihti peale edasi seda, millises lähtekeelepärases tähenduses sõna parasjagu tarvitatakse. Näiteks on laentähenduste tõttu kaotanud väljendustäpsuse omasõnad *lähenemine*, *väljakutse* ning internatsionalismid *kontrollima*, *kontroll*, *regulatsioon*, *ambitsioonikas*, *piloot*-, *instrument*, *ressurs*, *testima*, *test*, *personaliseerima*, *disainima* ja *disain*. Sõna *lähenemine* võib hõlmata nii meetodit, käsitust, seisukohta, käsitlust kui ka muud, mille konkreetsem sisu alati lausest ei selgu (näiteplokki 6). Sõnale *regulatsioon* on küll ingliskeelse mõju tõttu lisandunud tähendused 'direktiiv, juhend, eeskiri' jms, kuid kuna see võib tähistada erilaadilisi dokumente, võib vaid *regulatsioon*

olla liiga üldine sõna. Ka verb *disainima* hõlmab inglise keele eeskujul mitut tegevust tähenduses 'kujundama, arendama, korraldama', seega sõnad, mille tähendustes on kokkulangevusi, on samas erinevad. Järelikult ei pruugi semantilised laenud olla sihtkeele seisukohast tarvilikud, soodustades enamikel juhtudel tähenduse konkreetsuse kadumist, mis on eriti õigus- ja halduskeeles esmavajalik.

Kõiki laentähendustele allunud sõnade esinemust ja sisuseletust on vaadeldud varasematest õigekeelsussõnaraamatutest (1976. ja 1999. a väljaanne) ja vanemast võõrsõnade leksikonist (1978. a). Vanemate sõnaraamatutega võrdlemine näitab muutusalust, millest sõnasemantika on teistsuguseks kujunenud. Nagu näitab tabel lisa 1, on töös 44 laentähendustega sõna (8 omasõna ja 36 internatsionalismi), mille inglispärane semantika ei kajastu ka 2013. a ÕSis. Need on omasõnadest *ergutama, juhtiv, kogukond, käivitama, panustama, sisend, võimekus, väljund* ning internatsionalismidest *agent, ambitsioonikas, arhitektuur, atraktsioon, delegeerima, depositoorium, dialoog, disain, disainima, doonor, doonorlus, drastiline, ebaproportsionaalne, ekspertiis, eskaleeruma, fookustama/fokuseerima, horisontaalne, indutseerima, instrument, intelligentne, interventsioon, intuiitiivne, investeerima, investering, katalüsaator, kontsept, missioon, operatiiv-, (sisse) programmeerima, raport, remiksima, reaktiivne, regulaator, signaal, struktuur, unikaalne*.

Kuna selliseid sõnu esineb töös rohkem kui neid, mille ebasoovitavad lisatähendused on ÕSis märgitud, näitab see inglise keele jätkuvat ja laiaulatuslikku mõju. Nendest 20 sõna põhjendamatu lisatähenduse toob AMSS (vt lisa 1): *ambitsioonikas, disain, disainima, drastiline, ebaproportsionaalne, ekspertiis, ergutama, fookustama/fokuseerima, indutseerima, instrument, intuiitiivne, juhtiv, kogukond, käivitama, signaal, sisend, struktuur, unikaalne, võimekus, väljund*.

Sõnaraamatute võrdlus toob esile nende ülesehituse ja teabe edastamise erinevused: mis tähendus on antud esimesena, kas sõna juures on erialamärgendid, kas on sõnakasutuse soovitusi, näitelauseid või -väljendeid. Näiteks ei esita 76. a ÕS enamasti ja eriti sagedaste sõnade tähendusi ning ei normeeeri ja soovita nagu hilisemad õigekeelsussõnaraamatud. 99. a ÕSis on märksõna sõnasemantika enamasti järeldatav näiteväljenditest ja -lausetest. Seega on sõnaraamatud sisuseletustelt ja märksõnadelt küllaltki erinevad, omavahel on sarnasemad nt 1999. a ja 2013. a ÕS.

Erinevusi leidub ka sõnade esinemuses. Nii mõnigi keelend on leitav 76. a ÕSist, aga mitte 78. a VList ja vastupidi. Samuti varieeruvad märksõnaseletused ja nende detailsus ning kuna kõikides väljaannetes sisu alati ei kajastu, ei saa kõikide töös toodud sõnade tähendusmuutust analüüsida ning sõnaraamatuid võrrelda. Vaadeldud allikates on lahknevusi ka sõnasemantikas, nt sõnade *sisend*, *juhtiv*, *regulaator*, *ekspertiis*, *missioon*, *interventsioon*, *referents*, *operaator* ja *disain* seletused. Substantiiv *missioon* on 78. a VList sama tähendusega mis praegu ('vastutusrikas ülesanne, eluülesanne, kutsumus'). 76. ja 99. a ÕSis aga puudub eluülesande ja kutsumuse sisupool. Sõnale *interventsioon* annavad 76. ja 99. a ÕSid üksnes poliitikatähenduse, 78. a VList on ka üldisem tähendus 'sekkus'. Sõna *investeering* esineb 76. ja 99. a ÕSis samuti majandustähenduses, 78. a VList aga märksõna puudub. Substantiiv *operaator* on läbinud muutuse nii, et varasem tähendus 78. a VList hõlmab '(masina) käitaja', mis 99. a ÕSis (ja uusimas) on märgitud vältimissoovitusega.

99. a ÕSis on esitatud 15 ebasoovitavat sõna või tähendusnüansi, mis on ka uusimas ÕSis, nagu omasõnad *väljakutse*, *lähenemine*, *lülitama*, *kindlustama* ja internatsionalismid *struktuur*, *tehnoloogia*, *instrument*, *piloot-*, *ressurss*, *simulaator*, *operaator*, *test*, *testima*, *kontroll* ja *kontrollima*. Järelikult on sõltumata juba varasema ÕSi soovitudest nimetatud sõnad keelenormivastastes lisatähendustes endiselt levinud. Semantilisel on need üldkeelsed ja sagedased sõnad ning märgitud lisatähendustes eesti keeles küllaltki kinnistunud. See osutab ka sellele, et ehkki laentähendused võivad keeles kiiresti ja kergesti tekkida, on need püsivad.

Varasemate sõnaraamatutega kõrvutamine näitab veel põhjendamatute tähenduste lisandumist aja jooksul, sest uusimas ÕSis on varasemaga võrreldes loetletud rohkem ebasoovitavaid tähendusi, see ilmneb märksõnade *kontrollima*, *ressurss*, *väljakutse* ja *test* seletustes. 99. a ÕSis on *test* ebasoovitava tähendusväljana märgitud 'proov, katse', 2013. a ÕSis on inglispäraseid tähendusi veel: 'analüüs, uuring, hindamine'.

Keelendite ja nende semantika analüüsimine varasematest sõnaraamatutest näitab laensõnade ja -tähenduste sihtkeelde saabumise arvatavat aega. Seejuures tuleb arvestada, et sõna võidi kasutada ka sõnaraamatus olemata. Keelendid *personaliseerima* ja *longituud-* ei esine näiteks 70. aastate sõnaraamatutes ega 99. a ÕSis. 76. a ÕSis ja 78. a VList puuduvad sõnad *atraktiivne*, *depositoorium* ja *ambitsioonikas* (vt lisa 1).

Eelkõige on sellel ajaloolised põhjused – 70. aastatel ei olnud inglise keelest laenamise periood nii aktiivne kui 90ndatel. Samuti on need sõnad jõudnud sihtkeelde hiljem ühiskonnamuutuste ehk objektiivsete tegurite tõttu, mispärast puudus enne vajadus mingit nähtust või objekti keeleliselt tähistada. Oma osa uutel inglispärastel sõnadel on paratamatult subjektiivsetel teguritel ja sellel, et inglise keele mõju eesti keelele on tänapäeval palju suurem. Verbid *testima* ja *disainima* ei esine 76. a ÕSis ja 78. a VLis, küll aga 99. a ÕSis, millest saab järeldada, et sõnaliigiti laenati verbid samatüvelistest substantiividest hiljem kas tuletatuna substantiividest *test* ja *disain* või vastavate inglise verbide eeskujul.

3.2.2. Võõrsõnade kasutus ja tähendus

Kogutud võõrsõnad kuuluvad rahvusvaheliste sõnade hulka, mille tulekut eesti keelde on mõjutanud inglise keel. Uurimismaterjali tulemused annavad ülevaate õigus- ja halduskeele võõrapärasuste olukorra kohta, kuna näitavad, milliseid võõrsõnu eelistatakse tarvitada vastavate omasõnade asemel.

Võõrtüvede seas võib esineda ka võõraid võõrsõnu (libavõõrsõnu) ehk keelendeid, mis on lähtekeelest sihtkeelde mugandatud, kuid ei tähista samuti uut nähtust või objekti ning ei ole tarvilikud uudissõnad. Enamasti ei esine selliseid võõrsõnu ka sõnaraamatutes, sest need ei kuulu sihtkeele püsisõnavarasse.

Uurimismaterjalist leitud võõrsõnade seas on 5 võõrast võõrsõna, mida ei leia ÕSist ega VList. Näiteks on inglise keelest kodustatud sõnad *remedieerima*, *allokeerima*, *sektoraalne*, *agregeerima* (VLis on *agregatsioon*) ning ühendverb *ümber profileerima*, sõnad *supervisioon* ja *superviseerima* esinevad nt üksnes VLis. Õigus- ja haldustekstides domineerivad seega keeles teadaolevad (ja sõnaraamatutes esinevad) võõrsõnad. Järelikult ei ole õigus- ja haldustekstide keelekasutuses niivõrd inglise libavõõrsõnu kui võõrsõna olemasoleva omasõna asemel.

Kuigi *skriining* (ingl *screening*) ei ole internatsionalism, esineb tarbetu võõrsõna haldustekstides, nt järgmises lauses: *Tagada rasedatele ja vastsündinutele kvaliteetsete sünnieelse diagnostika ning pärilike haiguste skriiningprogrammide ja kvaliteetse nõustamisteenuse kättesaadavus.* (RTA, 35) Samuti kasutatakse liitsõna *skriininguurimus* (HAS, 26). Substantiiv puudub nii vanemas kui ka uuemas VLis ning kõikides ÕSides, AMSSis on sõnad *skriinimine* ja *skriining* märgitud toorlaenudeks,

mis asendavad eesti keeles olemasolevaid ja sobivamaid sõnu *sõeluuring*, *sõelumine*, *kontroll*, *jälgimine*; *taustauuring*. Ka IESS annab vasteks vaid *sõeluurimine*. Võõrsõna kasutatakse eelkõige meditsiinis, kuid seda võib kohata ka mujal. Laiemat kasutust on see leidnud inglise keele mõjul, sest OAD järgi on sõnal ka pisut üldisem tähendus: 'millegi hindamine või uurimine, mis on osa ülevaatuses'. Selle võõrsõna kasutamist võib soodustada omasõnalise vastega võrreldes kompaktsem vorm.

Vaatlusalused õigusaktid kuuluvad tõlketekstide hulka, mistõttu oleks ootuspärane kohata nendes dokumentides rohkem võõraid võõrsõnu, sest tõlkimine võib soodustada sellist keelendite ülevõttu lähtekeelest sihtkeelde. Siinse materjali põhjal võib järeldada, et see ei pea tingimata paika – võrreldes õigusakte ja strateegiadokumente, esineb viimastes enim võõrapärasusi (kokku 18, sh need, mis õigusaktidega ühised, õigusaktides kokku 5). Nagu selgus analüüsitud inglise tähenduslaenude kohta, kasutatakse võõrsõnu sagedamini halduskeeles, siinses materjalis eesti keeles koostatud tekstides.

Paljude rahvusvaheliste sõnade kirjakujust võib ingliskeelne sõna olla äratuntav või selle keele mõju tajutav, mistõttu võidakse sõnasemantika teadasaamiseks kasutada esmalt inglise-eesti sõnaraamatut. Ka sõnaraamat võib mõjutada keelendi valikut oma- või võõrsõna eelistamisel.

Nii nagu tähenduslaenude puhul ei ole ka kõik võõrsõnad keelenormist lähtudes sobilikud. Näiteks annab IESS mitme keelendi puhul inglise sõna vasteks nii oma- kui ka võõrsõna, mõnel juhul üksnes viimase. Sõnad *preventiivne*, *innovatiivne*, *monitoorima* ja *initsiatiiv* on esitatud IESSis vastetena omasõnade kõrval, sõna *proaktiivne* on aga inglise *proactive* ainsaks vasteks. Samas saaks AMSSi põhjal kasutada võõrkeelendi kõrval kontekstist lähtudes konkreetsemaid sõnu, nagu *ettevaatav*, *ennetav*, *ettenägelik* (näide 17). Sõna *monitoorima* on küll IESSis esitatud koos omasõnaga, kuid ÕSist lähtudes tuleks võõrtüve asemel tarvitada verbi *seirama*. IESSis on erinevusi ka samatüvelise sõna juures: substantiivile *initiative* esitatakse vasteks oma- ja võõrsõna (mida ÕS ei soovita), kuid verbile *initiate* ainult omasõnalised variandid. Järelikult võivad sõnaraamatud anda vastuolulist teavet (võõraste) võõrsõnade sobivuse kohta, mistõttu tuleks keelendi valimisel lähtuda mitmest sõnaraamatust.

Inglise keelest laenamine on tänapäeval tavapärane, sest just selle keele mõjulised sõnad ja väljendid on jõudnud paljudesse valdkondadesse. Kuna laenamine on sage ja harjumuslik, eelistataksegi tihti peale omasõna asemel võõrapärast. Näiteks on sõna *supervisioon* seletatud ka strategiadokumendis kui 'töönõustamine' (näiteplokki 4), ka IESS ei anna inglise *supervision* vasteks võõrsõna, mida tekstis läbivalt kasutatakse. Sõna *genereerima* on polüseemiline, kuid märkides arve koostamist või tootmist, on võõrsõna kasutamine tarbetu (näide 12a). Siinsed võõrsõnad on sõnaraamatutes enamasti esindatud, st paljud leitud sõnad ei ole tundmatud, ajutiselt keelde mugandatud võõrtüved. Sellegipoolest on näha tendentsi, et oma- ja võõrsõna paaris eelistatakse viimase kasuks. Töö tulemused on seega vastavuses A. Jõgi täheldusega, et laenamise harjumuspäraseks muutumisel tarvitatakse rohkem võõrsõnu omasõnade asemel (2014: 36).

Õigus- ja halduskeelest kogutud võõrsõnad illustreerivad, et võõrkeelenditega asendatakse ka sõnu, mis on levinud üldkeeles, nagu *segment* sõna *osa*, *agregerima* ühendi *kokku koondama*, *preventiive* sõna *ennetav* ja *initsiatiiv* sõna *algatus* asemel. Kuigi ka terminoloogias on oma- ja võõrsõna paarikud harilikud ja ootuspärased, on siinsed sõnad tulnud omasõnaliste kõrvale rõhuva inglise keele pärast. Igapäevaste omasõnade asendamine võõrkeelenditega näitab, et lähtekeele surve on aja jooksul aina suurenenud. Rohkem on siinses töös loetletud võõrsõnade seas aga neid, mis ei moodusta igapäevasõnavara: *monitoorima*, *sektoraalne* ja *bilateraalne*.

Võõrkeelendit võidakse paremaks pidada mitmel põhjusel. Võõrsõna võib soosida selle kompaktsus, lühidus, kuid see ei pruugi kaasa tuua väljendustäpsust ja ühemõttelisust, vaid vastupidi – võõrkeelend võib olla omasõnalisest vähemtuntud või hõlmata rohkem tähendusi, nüansse. Näiteks on sõnad *inkorporeerima*, *proaktiivne*, *allokeerima*, *superviseerima*, *supervisioon* polüseemilised ja erilaadiliste tähendustega. Seepärast ei pruugi olla kontekst sõna sisupoole selgitamisel. Näiteks jääb lauses 10a sõna *allokeerima* puhul selgusetuks, kas võõrsõnaga väljendatakse jagamist, (ümber) jaotamist, eraldamist, määramist vms. Verbi *monitoorima* ja substantiivi *monitooring* puhul kasutatakse seda koos omasõnaga *seire*, kuigi võõrkeelend väljendab sama ja seetõttu põhjustab võõrsõna kasutus ebaselgust. Sünonüümset võõr- ja omasõna (*monitooring* ja *seire* (näide 3b), *initsiatiiv* ja *algatus* (näide 6b)) võidakse kasutada

seetõttu, et ei teata võõrkeelendi õiget tähendust. Aime Vettiku (1997: 13–14; 2009: 4) nimetatud võõrsõna kasutamise juhud (üldlevinud, konkreetne, tähistab keeles midagi uut) on siinse tööga vastuolus. Kogutud keelendid on omasõnade sünonüümid, pigem vähemtuntud, nende tähendusväljad on laiemad ja üldisemad kui sünonüümsetel omasõnadel (nt *genereerima*, *initsiatiiv*, *inkorporeerima*), millega saab tähendussisu paremini edasi anda.

Uurimistulemuste põhjal ei ole kompaktsus põhipõhjus, miks võõrkeelendit samasisulise omasõna asemel eelistatakse. Enamjaolt on õigus- ja haldustekstides leidunud võõrapärasused, nt *monitoorima*, *genereerima*, *preventiivne*, *indikaator* pikemad ja kohmakamad kui omavasted. Seevastu võib võõrkeelendiga olla hõlpsam ja lühem moodustada liitsõnu kui omasõnalise ühendi või liitsõnaga, nagu *supervisioonivõimalus* (vt *supervisioon*).

Teistest sõnadest eristuvad *bilateraalne*, *monitoorima* ja *ümber profileerima*. Sõna *bilateraalne* kasutatakse eesti keeles ainuüksi bioloogia oskuskeeles, kuid tähenduses 'kahepoolne' on see jõudnud haldusdokumentidesse (näide 20a), iseloomustades näiteks läbirääkimisi. Verbi *monitoorima* ja substantiivi *monitooring* on hakatud kasutama üldisemas tähenduses, asendades sellega sageli sõnu *seire* või *jälgima*, *kontrollima*. Need kaks võõrsõna on oskuskeeles vm spetsiifilisemas kasutuses õigustatud, kuid laiemas kontekstis muutuvad nad tarbetuteks võõrkeelenditeks ja pärsivad sihtkeele väljendusrikkust. Seetõttu on need laentähenduste ja põhjendamatute võõrsõnade vahel, sest ühelt poolt on nende kasutusala inglise keele mõjul laienenud, kuid ühtlasi on muutunud nõnda ebavajalikeks keelenditeks.

Laenude struktuuris on kõikide verbide mugandamisel kasutatud võõrliidet *-eeri*, mis lisatakse tüvele: *remedieerima*, *inkorporeerima* jt. Substantiivi *monitooring* struktuuris sisaldub inglise sufiks ehk järelliide *-ing*, mis on mugandamisel sihtkeelde kaasa võetud, kuid ei kuulu sõnatüvesse, sest esineb ka verb *monitoorima*. Võõrliidetest esineb veel tegevust või selle tulemust väljendav *-ioon* (*innovatsioon*, *supervisioon*) ja *-iiv* (*initsiatiiv*), mis on sageli ka mitmeosalises adjektiiviliites *-iivne*: *preventiivne*, *proaktiivne*, *innovatiivne*. (EKK: 425–427) Leitud libavõõrsõnade seas ei esine ühtegi sõna inglispärase lõpuga *-atsioon*, mida on nendes sõnades täheldanud Tiiu Erelt (2007: 138). Samuti ei ole libavõõrsõnade hulgas Erelti väitel sagedasi adjektiive, vaid üksnes

verbid (*remedieerima* jt). Kuna inglise sõnu on eesti keelde küllaltki hõlbus üle võtta ja nende kirjakuju mugandada, lõpuliiteid kohandada, nt *or-lõpulised innovaator* (vt *innovatsioon*) ja *indikaator*, soodustab ka see võõrsõnade kasutamist ja nende tulekut inglise keelest.

Võrdlus varasemate sõnaraamatutega näitab võõrkeelendite arvatavat tulekuaega keelde. Töös loetletud võõrsõnade seas on üksikuid sõnu, mis 76. a ÕSis ja 78. a VLis puuduvad, aga on esindatud 99. a ÕSis: *monitooring*, *monitoorima*, *innovatsioon*, *innovatiivne* (vt lisa 2). Sama moodi uute tähenduslaenudega on nende võõrsõnade puhul tegu objektiivsete teguritega ehk uusi tähistajaid toovad keelde maailmamuutused jms põhjused, kuid subjektiivsed tegurid on seotud nende keelekasutaja eelistustega. Suurem osa sõnadest, mis puuduvad 99. a ÕSis, ei ole ka uusimas väljaandes. Need on *supervisioon*, *superviseerima*, *remedieerima*, *allopeerima*, *agregerima*, *sektoraalne*, *innovaator* (vt *innovatsioon*).

Kuna ÕSi eesmärk ei ole esitada kõiki võõrsõnu, erineb selle sõnavalik VList. Sõnad *remedieerima*, *allopeerima*, *agregerima* (*agregatsioon* on olemas), *sektoraalne*, *innovaator* (vt *innovatsioon*), *innovaatiline* (vt *innovatiivne*) ei kajastu üheski VLis. See osutab võõrsõnade hilisemale laenamisele või sellele, et tegu on ajutiselt mugandatud sõnadega, mis ei pruugi jääda püsima eesti püsisõnavarasse. Ka osutab nende semantika sellele, et laenamist on põhjustanud inglise keele kasvav mõju. Sellegipoolest on need võetud põhjendamatult käibe sünonüümsete omasõnade kõrvale. Mõningaid lahknevusi esineb ka kolme varasema sõnaraamatu erialamärgendite vahel – sõna *bilateraalne* ei ole 76. ja 99. a ÕSis bioloogiamärgendiga, kuid on nii tähistatud 78. a VLis.

Erinevalt 76. a ÕSist toob 99. a väljaanne mõnele võõrsõnale vasteks keeles käibel oleva ja semantiliselt läbipaistvama omasõna. Nendeks on *innovatsioon* (parem 'uuendus'), *initsiatiiv* (parem 'algatus') ja *innovatiivne* (parem 'uuenduslik, uuendusmeelne'). Samas puudub 99. a ÕSis teisiti mugandatud *innovaatiline* (vt *innovatiivne*) ja *initsiatiivne* (vrd *initsiatiivikas*) ning sõnade *monitoorima* ja *monitooring* järel ei ole parema keelendi (nt *seirama*) soovitus, mis on praeguses ÕSis. Hoolimata soovitustest 99. a ÕSist peale, kohtab sõnu *innovatsioon*, *initsiatiiv* ja

innovatiivne (sh *innovaatiline*) tänapäeval rohkelt. Samuti on inglise keel soodustanud pluuralit sõnades, mis on harilikult singularis, nt *innovatsioonid* ja *initsiatiivid*.

Õigusaktides esinenud 5 võõrsõna seas on terminibaasis IATE esindatud 4: *allokeerima, innovatiivne, innovatsioon, kumuleerima* (vt lisa 2). Eelkõige on need osa pikematest terminitest, nt *kapitali allokeerimine, kumuleerunud puudujääk*. Mõne termini puhul saab kasutada oma- ja võõrsõna: sünonüümid *sotsiaalne innovatsioon* ja *uuendustegevus* ning niisamuti *innovatiivne ravim* ja *uuenduslik ravim*, kuigi ÕSi järgi tuleks eelistada vaid viimaseid. Neljast terminist kasutatakse 2 (*innovatiivne, innovatsioon*) ka haldustekstides ning keelendeid *allokeerima, innovatiivne* ja *innovatsioon* ei peeta AMSSi ja/või ÕSi järgi sobivateks. Sõna *allokeerima* puhul on ka võõras võõrsõna.

Töös loetletud võõrsõnade seas on 6 sellist, mida ÕS ei soovita kasutada või mille juures on toodud parem omasõnaline keelend: *monitooring, innovatsioon, innovatiivne, initsiatiiv, monitoorima, bilateraalne*. Kuna sõnad *monitooring, initsiatiiv, monitoorima* esinevad vaid strategiadokumentides, on vaadeldud, kuidas on nende inglise vasteid eestindatud õigusaktides. Õigusaktides on kas eelistatud inglispärasele sõnale vastetena omasõna, nt vaste *algatus* sõnale *initiative* või kasutatakse otsetõlkimise asemel teist võõrsõna, nt verbi *monitor* vastena *kontrollima*. Järelikult järgitakse eurotekstide sõnavara valikul keelenormi rohkem kui vaadeldud strategiadokumentides. Seepärast on eurotekstid mingil määral eeskujuks, kuidas inglise sõnu eestindada nii, et selle kaudu ei looda põhjendamatuid võõrtüvega vorme.

Kokkuvõte

Magistritöö käsitleb uusi inglise semantilisi laene ja laensõnu eestikeelsetes õigusaktides ja strateegiadokumentides ning kuulub leksikoloogia valdkonda.

Töö empiirilise materjali moodustavad 20 ELi tõlgitud määrust ja direktiivi ning 20 strateegiadokumenti (arengukavad ja strateegiad). Strateegiadokumendid on koostatud aastatel 2005–2014, õigusaktid 2014. aastal.

Analüüsis antakse esiteks ülevaade dokumentides leiduvatest eesti omasõnadest ja internatsionalismidest, mille semantika on inglise keele mõjul muutunud, täpsemalt uuritakse tähendusnihkkeid, sõna denotatiivset tähendust ja esinemust sõnaraamatutes. Teiseks vaadeldakse internatsionalismide seas leidunud võõrsõnu (sh võõraid võõrsõnu), mida kasutatakse inglise keele eeskujul olemasolevate omasõnade asemel. Täpsemalt analüüsitakse nende võõrkeelendite kasutust ja tähendust ning esinemust sõnaraamatutes.

Töös vaadeldakse ja hinnatakse keelendeid keelekorralduslikust aspektist. Keelendite esinemust ja tähenduse muutumist vaadeldakse ka sõnaraamatute vanematest väljaannetest, et näidata semantikamuutusi ning eeldatavat aega, millal sõnu ja tähendusi võidi keelde laenata.

Esitatakse ka mõningad arvulised tulemused. Keelendeid on kokku 91. Ülevaate kõikide sõnade esinemusest allikmaterjalis ja sõnaraamatutes annavad lisad 1 ja 2. Kõige enam laentähendusi esineb strateegiadokumentides ehk eesti originaaltekstides (70 tähenduslaenust 68). Kahtlemata mõjutab tulemusi empiirilise materjali erinev maht ning dokumentide temaatika, mistõttu ei saa kõik õigusaktides ja haldustekstides leiduvad inglise laenud ühtida. Semantiliselt alluvad muutustele kergemini internatsionalismid kui omasõnad (neid on töös vastavalt 54 ja 16). Nende ülekaalu üheks põhjuseks võib olla võõrapärane kirjakuju, mis äratav tekstis omasõnast rohkem tähelepanu. Samas näitab see, et võõrsõnade (eriti igapäevasõnavarasse mittekuuluvate sõnade) tähendusmahtu ei mõisteta sama hästi kui omasõnadel ning võõrsõnu võidakse eelistada ametlikkuse näitamiseks. Internatsionalismide ülekaal osutab ka sellele, et

inglise keele survele lähtutakse rahvusvaheliste sõnade kasutamisel vastavate ingliskeelsete prototüüpide tähendustest. Arvatakse, et struktuurisarnasuse taga on sama sisu ning nõnda tekivad sõnale lisatähendused ja kahaneb selle väljendustäpsus. Laentähenduste hulga põhjal saab väita, et kuigi strateegiadokumente luuakse emakeeles, on võõrkeele mõjud nendes laentähenduste poolest tugevamad kui ELi tõlketekstides.

Vaadeldud sõnades on inglise keele mõjul toimunud nihked nii oma- kui ka võõrsõnades ainult laienemise suunas, säilinud on sõna semantika. Töös ei esine ühtegi näidet tähenduse selgest muutumisest pejoratiivseks või vastupidi. Tähenduse avarumist põhjustab muu hulgas ingliskeelsete sõnade polüseemilisus – sõnad on enamasti semantilisel laiema kui nende eestikeelsed vasted.

Muutustele allunud sõnad on almahult erinevad: tähendusnihked on toimunud monoseemilisest (nt terminid) polüseemilise suunas või on polüseemiline sõna laienenud lähtekeele eeskujul veel üldisemaks. Samuti võib üldkeeles käibel olev sõna omandada teise keele spetsiifilisemaid tähendusi (nt tehnoloogiaarengu tõttu) endise semantika kõrval. Ka tähendused nagu sõnadki peegeldavad keele kaudu ühiskondlikke ja ajaloolisi muutusi ning järgnevad ümbruskonna arengule. Kogutud semantiliste laenude seas on sõnu, mille tähendusnihked illustreerivad mõne valdkonna arengut. Liased laenud on seevastu seotud subjektiivsete teguritega ehk keelekasutaja eelistustega.

Töös on vaadeldud ka muid semantilisi ja süntaktilisi muutusi, mis on tähenduse avarumisega kaasnenud. Näidetest selgub, et inglise semantika võib muuta ühtlasi sõna tundmuslikku tavatähendust ja väljendustugevust. Nii omasõnade kui ka rahvusvaheliste sõnade seas esineb näited, kus kindlaks kujunenud otsesele tähendusele on lisandunud ülekantud tähendus, nt on inglise keelest lähtudes hakatud sõnaga viitama kas millelegi abstraktsele või eluta objektile. Samuti on juhte, kus lisatähendus soodustab personifikatsiooni. Sageli on tavalisest erisugune leksikaalne kooslus või rektsioon märk sõnale lisandunud semantikast.

Nagu sõnaraamatutest selgub, ei pruugi lisatähendused olla keelenormi põhjal soovitatavad. Suurem osa õigusaktides tarvitatud sõnadest on nendes laentähendustes aga terminitega tarvitusel. Kuigi ELis püüeldakse parema eesti keele ja terminoloogia

suunas, on võõrtermin vahel sobivam ja eksplitsiitsem. ELi õigusaktidest ja strateegiadokumentidest kogutud 70 laentähendusega sõnast on 24 sõna ebasoovitatav laienemine märgitud ka praeguses ÕSis. Laentähenduse taunimise põhipõhjus on selle sisu ähmastumine, mis harilikult lisatähendustega kaasneb. Lisatähendused hõlmavad mitut varjundit, mistõttu jääb kontekstist väheseks, et mõista, millises lähtekeelepärases tähenduses sõna parasjagu tarvitatakse. Selge keelekasutus ja ametikeel on aga esmavajalik.

Hoolimata ÕSis ja AMSSis toodud tarbetutest laentähendustest koos nende asemele sobivamavate variantidega kasutatakse neid õigus- ja haldustekstides sellegipoolest. Sõnaraamatute tähendusseletuste võrdlemine näitab, et ka need võivad laensõna tarvitamisel põhjustada eksimusi, kuna varieeruvad eesmärgi ja keelelise teabe esitamise poolest. Näiteks ei ole erinevalt ÕSist võõrsõnade leksikon ja inglise-eesti seletav sõnaraamat normeeriv. Kuna mõningaid levinumaid sõnade laentähendusi kasutatakse ebasoovitatavustest hoolimata, võidakse ajapikku tulla keelekasutajatele vastu ja möönda normisõnaraamatus ebasobivaks peetud lisatähenduste kasutust.

Võrdlus varasemate väljaannetega näitab, et 1999. a ÕSis on toodud siinses töös esitatust 15 ebasoovitatavat keelendit või sõna tähendusnüansi. Ehkki tegu on vanemate soovitustega, kasutatakse sõnu nendes lisatähendustes endiselt, ilmselt ka seetõttu, et semantiliselt on need üldkeelsed ja sagedased ning nende lisatähendused on eesti keeles küllaltki kinnistunud. Ka selgub kõrvutamisel vanemate sõnaraamatutega, et põhjendamatu tähendusi võib aja jooksul lisanduda – uusim ÕS toob mõnele sõnale varasemaga võrreldes rohkem ebasoovitatavaid tähendusi. Sõnu, mille inglispärane semantika ei kajastu ka 2013. a ÕSis, on 44 (8 omasõna ja 36 internatsionalismi).

Võõrtüvesid on vaadeldud üksnes rahvusvahelistel sõnadel (kokku 21), kuid sellegipoolest on nende tähenduslaenudest palju väiksem esinemus õigus- ja halduskeeles mõneti ootusvastane, sest neid on lähtekeelest kergem üle võtta, eriti tõlkimise käigus. Töö tulemused osutavad sellele, et omasõnu asendavaid võõrkeelendeid tarvitatakse vähem kui semantilisi laene. Võõrsõnad on keeles harilikud, kuid nende kasutamine sünonüümsete, täpsemate ja paremate omasõnade asemel on tarbetu ning pärsib selgekeelsust.

Võõrtüvede ja tähenduslaenude esinemus on allikmaterjali alusel sarnane: võõrsõnu on samuti enim strateegiadokumentides (21 sõnast 18), vaid õigusaktides esineb 2 sõna. Kuigi tuleb arvesse võtta empiirilise materjali erisugust mahtu, osutab seegi tulemus tõsiasjale, et põhjendamatud laentüved on eesti keeles juurdunud sellisel määral, et neid tarvitatakse rohkem ja harjumuspärasemalt emakeelsetes tekstides (võrrelduna tõlketekstidega); niisiis on õigusaktide keelekvaliteet ka selle poolest haldustekstide omast parem. Loetletud sõnade seas on 5 võõrast võõrsõna, seega ei kajastu inglise mõju niivõrd ajutistes ja põhjendamatutes mugandustes kuivõrd võõrsõna kasutamises olemasoleva omasõna asemel.

Võõrsõnu, mis ei ole kirjakeele normist lähtudes sobilikud, on 6, nende asemel soovivad sõnaraamatud konkreetsemaid omasõnu. Võõrkeelendit võidakse paremaks pidada kompaktsuse, lühiduse, üldtuntuse ja konkreetseuse pärast, kuid siinsed võõrsõnad on pigem vähemtuntud, vastavatest omasõnadest pikemad ning laiema tähendusväljaga. Seetõttu ei ole need alati kontekstis väljendustäpsed ja üheselt mõistetavad.

Eurotekstide keelekasutust on arvustatud ELiga liitumisest peale, kuid vaadeldud dokumentidest selgub, et kuigi nendes on inglispäraste lisatähendustega termineid, kohtab neis keelekvaliteedi parandamise tulemusel inglisemõjulisi tarbetuid võõrsõnu või semantilisi laene vähe. ELi liikmesriikides on need õigusaktid aluseks teiste dokumentide loomisel, mistõttu lähtutakse sealsest keelekasutusest ja leksikast ühtlasi haldustekstides. Õigus- ja halduskeel ei ole selgelt eristatavad, sest nendel on palju ühiseid jooni. Sellegipoolest on selle töö jaoks valitud õigus- ja haldustekstide keelekvaliteedi vahe märgatav.

Töö tulemusi mõjutavad ka dokumentide eri eesmärgid ja vorm, allkeelte erilaadilisus ja sellest tulenev keelekasutus ning teksti koostaja keelepädevus. Ehkki ei ELi asutustes ega ministeeriumides ole harilikult eraldi keeletoimetajat, vaadatakse dokumendid keeleliselt üle. Samas näitab laentähenduste hulk strateegidokumentides, et selge keelekasutuse poole tuleks püüelda veel enam, sest nende dokumentide lugejaskond on õigusaktidest suurem.

Kuigi allkeeled ei arene ühes suunas ja sama kiirusega, peaks enamasti liiate võõrsõnadeta ja lisatähendusteta eurokeel ajapikku haldustekstidele soodustavat mõju

avaldama. Emakeelsetes tekstides tugevdavad võõrmõju ingliskeelsed allikad, mida tööprotsessis kasutatakse. Kuna haldusdokumendid on igapäevasemad, on riigisisene keelekasutus ja haldustekstide keel eriliselt tähtis, sest mõjutab omakorda lugeja keelekasutust. Inglise keele eeskuju soosib eesti sõnade polüseemilisust, aga sellega ka ebatäpsust ja ähmasust ning pärsib keele väljendusrikkust ja selgekeelsust. Inglise keele mõjutused ja sealhulgas semantilised laenud peaks olema pidev uurimisteema, sest tihenenu d keelekontakt soosib järjepidevat ülevõtmist.

Materjali allikad ja lühendid

Strategiadokumendid

AHA = „Eesti arengukoostöö ja humanitaarabi arengukava 2011–2015“ (välisministeerium);

EEA = „Eesti elektrimajanduse arengukava aastani 2018“ (majandus- ja kommunikatsiooniministeerium);

EKA = „Eesti keele arengukava 2011–2017“ (Haridus- ja Teadusministeerium);

EKS = „Eesti ettevõtluse kasvustrateegia 2014–2020“ (majandus- ja kommunikatsiooniministeerium);

EMA = „21. sajandi muuseumid. Arengu põhisuunad 2006–2015“ (kultuuriministeerium);

EMP = Riiklik arengukava „Eesti merenduspoliitika 2012–2020“ (majandus- ja kommunikatsiooniministeerium);

ERA = „Ehitusmaavarade kasutamise riiklik arengukava 2011–2020“ (keskkonnaministeerium);

ERS = „Eesti regionaalarengu strateegia 2014–2020“ (siseministeerium);

ETT = „Eesti taastuvenergia tegevuskava aastani 2020“ (majandus- ja kommunikatsiooniministeerium);

EÕS = „Eesti elukestva õppe strateegia 2020“ (haridus- ja teadusministeerium);

HAS = „Riiklik HIVi ja AIDSi strateegia aastateks 2006–2015“ (sotsiaalministeerium);

IÜA = „Eesti infoühiskonna arengukava 2020“ (majandus- ja kommunikatsiooniministeerium);

KJS = „Küberjulgeoleku strateegia 2014–2017“ kokkuvõte (majandus- ja kommunikatsiooniministeerium);

KOA = „Kiirgusohutuse riiklik arengukava 2008–2017“ (keskkonnaministeerium);

KVS = „Korruptsioonivastane strateegia aastateks 2013–2020“ (justiitsministeerium);

KÜA = „Kodanikuühiskonna arengukava 2015–2020“ (siseministeerium);

LPA = „Laste ja perede arengukava 2012–2020“ (sotsiaalministeerium);

NVA = „Noortevaldkonna arengukava 2014–2020“ (haridus- ja teadusministeerium);

RTA = Täiendatud „Rahvastiku tervise arengukava 2009–2020“ (sotsiaalministeerium);

VVA = „Vägivalla vähendamise arengukava 2015–2020“ (justiitsministeerium).

Direktiivid

- I. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2014/26/EL, 26. veebruar 2014, autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise ning muusikateose internetis kasutamise õiguse multiterritoriaalse litsentsimise kohta siseturul;
- II. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2014/36/EL, 26. veebruar 2014, kolmandate riikide kodanike hooajatöötajadena riiki sisenemise ja seal viibimise tingimuste kohta;
- III. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2014/40/EL, 3. aprill 2014, tubaka- ja seonduvate toodete tootmist, esitlemist ja müüki käsitlevate liikmesriikide õigus- ja haldusnormide ühtlustamise kohta ning millega tunnistatakse kehtetuks direktiiv 2001/37/EÜ;
- IV. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2014/53/EL, 16. aprill 2014, raadioseadmete turul kättesaadavaks tegemist käsitlevate liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta ja millega tunnistatakse kehtetuks direktiiv 1999/5/EÜ;
- V. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2014/55/EL, 16. aprill 2014, mis käsitleb e-arveldamist riigihangete puhul;
- VI. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2014/57/EL, 16. aprill 2014, turukuritarvituse korral kohaldatavate kriminaalkaristuste kohta(turukuritarvituse direktiiv);
- VII. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2014/60/EL, 15. mai 2014, liikmesriigi territooriumilt ebaseaduslikult väljaviidud kultuuriväärtuste tagastamise kohta ja millega muudetakse määrust (EL) nr 1024/2012 (uuesti sõnastatud);
- VIII. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2014/62/EL, 15. mai 2014, milles käsitletakse euro ja muude vääringute kriminaalõiguslikku kaitset võltsimise vastu ning millega asendatakse nõukogu raamotsus 2000/383/JSK;
- IX. Komisjoni direktiiv 2014/88/EL, 9. juuli 2014, millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2004/49/EÜ seoses ühiste ohutusnäitajatega ja õnnetusjuhtumite maksumuse arvestamise ühiste meetoditega;
- X. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2014/89/EL, 23. juuli 2014, millega kehtestatakse mereruumi planeerimise raamistik.

Määrused

- I. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) nr 1288/2013, 11. detsember 2013, millega luuakse „Erasmus+”: liidu haridus-, koolitus-, noorte- ja spordiprogramm ning tunnistatakse kehtetuks otsused nr 1719/2006/EÜ, nr 1720/2006/EÜ ja nr 1298/2008/EÜ;
- II. Komisjoni määrus (EL) nr 66/2014, 14. jaanuar 2014, millega rakendatakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2009/125/EÜ seoses kodumajapidamises kasutatavate küpsetusahjude, keeduplaatide ja pliidikubude ökodisaini nõuetega;
- III. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) nr 232/2014, 11. märts 2014, millega luuakse Euroopa naabruspoliitika rahastamisvahend;
- IV. Euroopa Keskpanga määrus (EL) nr 468/2014, 16. aprill 2014, millega kehtestatakse raamistik Euroopa Keskpanga ja riiklike pädevate asutuste vaheliseks ning riiklike määratud asutustega tehtavaks koostööks ühtse järelevalvemehhanismi raames (ühtse järelevalvemehhanismi raammäärus);
- V. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) nr 517/2014, 16. aprill 2014, fluoritud kasvuhuonegaaside kohta ja määruse (EÜ) nr 842/2006 kehtetuks tunnistamise kohta;
- VI. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) nr 537/2014, 16. aprill 2014, mis käsitleb avaliku huvi üksuste kohustusliku auditi erinõudeid ning millega tunnistatakse kehtetuks komisjoni otsus 2005/909/EÜ;
- VII. Nõukogu määrus (EL) nr 557/2014, 6. mai 2014, innovatiivsete ravimite algatuse teise ühisettevõtte asutamise kohta;
- VIII. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) nr 656/2014, 15. mai 2014, millega kehtestatakse eeskirjad Euroopa Liidu liikmesriikide välispiiril tehtava operatiivkoostöö juhtimise Euroopa agentuuri koordineeritava operatiivkoostöö raames toimuva patrull- ja vaatlustegevuse jaoks välistel merepiiridel;
- IX. Komisjoni määrus (EL) nr 702/2014, 25. juuni 2014, Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklite 107 ja 108 kohaldamise kohta, millega teatavat liiki abi põllumajandus- ja metsandussektoris ja maapiirkondades tunnistatakse siseturuga kokkusobivaks;
- X. Komisjoni määrus (EL) nr 788/2014, 18. juuli 2014, millega kehtestatakse üksikasjalikud eeskirjad trahvide ja perioodiliste karistusmaksete määramise ning laevade kontrollimise ja ülevaatusega tegelevate organisatsioonide tunnustuse tühistamise kohta kooskõlas Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EÜ) nr 391/2009 artiklitega 6 ja 7.

Kirjandus

Alasi, Kaia 1995. Eesti õiguse keel on eesti keel – Õiguskeel 1, 16–19.

AMSS = Ametniku soovitusõnastik 2013. Koost. ja toim. T. Paet, A. Mund, T. Rehema. Tallinn: Eesti Keele Instituut; <http://www.eki.ee/dict/ametnik/>. Vaadatud 16.03.2015.

Anderson, James M. 1973. Structural Aspects of Language Change. London: Longman Group Ltd.

Dreving, Marek 2009. Euroopa Parlament eurokeele kaasotsustajana. Kas Euroopa Liidu õigusaktide ja muudatusettepanekute keerukas ringmängus on kohta ka ilusale keelele? – Kas eurotekstides on kohta ilusale ja selgele keelele? Koost. ja toim. Katrin Hallik, Katre Kasemets. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 13–39.

EKK = Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Erelt, Tiiu 2000. Test ja testima. – Keelenõuanne soovitab 2. Koost. ja toim. Tiiu Erelt, Maire Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 32–35.

Erelt, Tiiu 2003. Sõnavõistlus andis uued eesti sõnad. – Oma Keel 1, 5–19.

Erelt, Tiiu 2007. Terminiopetus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

EUR-Lex; <http://eur-lex.europa.eu/browse/directories/legislation.html>. Vaadatud 22.01.2015.

Eurokeelehoole; <http://eurokeelehoole.eki.ee/index.php?p=6>. Vaadatud 22.01.2015.

Euroopa Liidu Infokeskus; <http://elik.nlib.ee/pohifakte-euroopa-liidust/ametlikud-keeled/>. Vaadatud 22.01.2015.

Fight the Fog; http://www.eurosfaire.prd.fr/bibliotheque/pdf/Write_EN_Fight-the-fog.pdf. Vaadatud 22.01.2015.

Gardner, Jeremy 2013. Misused English words and expressions in EU publications. European Court of Auditors; http://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/EN_TERMINIOLOGY_PUBLICATION/EN_TERMINIOLOGY_PUBLICATION_EN.pdf. Vaadatud 14.05.2015.

- Geeraerts, Dirk 2010.** Theories of Lexical Semantics. Oxford: Oxford University Press.
- Gutknecht, Christoph 2003.** Translation. – The Handbook of Linguistics. Ed. by Mark Aronoff and Janie Rees-Miller. Malden: Blackwell Publishing, 692–703.
- Hallik, Katrin, Katre Kasemets 2014.** Selge ühiskondlik suhtlus – kellele ja milleks? – Õiguskeel 2, 1–4;
http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/katrin_hallik_katre_kasemets_selge_uhiskondlik_suhtlus_-_kellele_ja_milleks.pdf. Vaadatud 24.04.2015.
- Hallik, Katrin, Katre Kasemets 2010.** *Lingua franca*'st ja eurokeele uudissõnadest. – Õiguskeel 4, 1–7;
http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/katrin_hallik_katre_kasemets_lingua_francast_ja_eurokeele_uudissonadest.pdf. Vaadatud 24.04.2015.
- Haugen, Einar 1972.** The Analysis of Linguistic Borrowing. – The Ecology of Language. Essays by Einar Haugen. Selected and introduced by Anwar S. Dil. Stanford, California: Stanford University Press, 79–109.
- Hennoste, Tiit 2000.** Allkeeled. – Eesti keele allkeeled. Tartu: Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 16, 9–57.
- Hennoste, Tiit 2009.** Allkeeled. Revised. – Minu Issand ja minu Jumal! Pühendusteos Dr. theol. Toomas Pauli 70. sünnipäevaks. Koost. ja toim. Jaan Lahe ja Tiit Pädam. Tallinn: EELK Usuteaduse Instituudi toimetised 20, 234–243.
- Hock, Hans Henrich 1991.** Principles of Historical Linguistics. Second revised and updated edition. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- IESS = Suur inglise-eesti seletav sõnaraamat 2011.** Advanced Password koos eesti-inglise sõnastik-indeksiga. Toim. Piret Bossack. I köide, A–O. Tallinn: TEA Kirjastus.
- IESS = Suur inglise-eesti seletav sõnaraamat 2011.** Advanced Password koos eesti-inglise sõnastik-indeksiga. Toim. Piret Bossack. II köide, P–Z. Tallinn: TEA Kirjastus.
- Jaansalu, Liis, Riho Raudsepp 2009.** Kaasotsustamismenetluse keerdkäikudest nõukogu tõlkija pilgu läbi. – Kas eurotekstides on kohta ilusale ja selgele keelele? Koost. ja toim. Katrin Hallik, Katre Kasemets. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 40–51.

- Jõgeda, Tiina 2014.** Endelkindel enekas. – Eesti Ekspress 8. okt., nr 41; <http://ekspress.delfi.ee/news/paevauudised/tiina-jogeda-endelkindel-enekas?id=69900549>. Vaadatud 22.01.2015.
- Jõgi, Aino 1971.** Inglise laensõnade morfoloogilisest mугanemisest eesti keeles. – Linguistica III. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, 5–18.
- Jõgi, Aino 1989.** Inglise keele mõjust väliseesti ilukirjanduse sõnavarale ja keelekasutusele. – Keel ja Kirjandus 11, 649–656.
- Jõgi, Aino 2014.** Inglise päritolu sõnad eesti keeles. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Jõks, Maris 2014.** Rutiinne keelesäuts; <http://uudised.err.ee/v/arvamus/23b30db8-df69-4124-b1be-5d85fe414dc6>. Vaadatud 15.02.2014.
- Kask, Peeter 1995a.** Õiguskeele ja oskuskeele vahekord. – Õiguskeel 1, 19–24.
- Kask, Peeter 1995b.** Õigusakt, normatiivakt, seadusandlik akt, õigusloomeakt. – Õiguskeel 3, 31–33.
- Keelenõuanne.** Eesti Keele Instituut; <http://keeleabi.eki.ee/>. Vaadatud 10.05.2015.
- Kerge, Krista 1995.** Õiguskeel, tema vahendid ja väljavaated. – Õiguskeel 4, 6–7.
- Kerge, Krista 2000.** Kirjakeel ja igapäevakeel – Eesti keele allkeeled. Tartu: Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 16, 75–111.
- Kerge, Krista 2004.** Keelenormi tänapäevane olemus (2). – Õiguskeel 1, 11–20.
- Kerge, Krista 2010.** Muutustest õigusdiskursuses ja -keeles. – Õiguskeel 1, 1–6; http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/krista_kerge_muutustest_oigusdiskursuses_ja_keeles.pdf. Vaadatud 24.01.2015.
- Kirjasto, Kertu 2013.** Inglise sõnavara mõjud eesti tõlkeajakirjanduses. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, eesti keele osakond.
- Kirjuta selgelt.** Euroopa Komisjon; http://ec.europa.eu/translation/writing/clear_writing/how_to_write_clearly_et.pdf. Vaadatud 22.01.2015.
- Kleis, R., J. Silvet, E. Vääri 1978.** Võõrsõnade leksikon. Toim. V. Põlma ja E. Raiet. Teine, parandatud ja täiendatud trükk. Tallinn: Valgus.
- Kukk, Inga 2001.** Õiguskeele uurimisest eesti kirjakeele raames. – Õiguskeel 5, 22–25.
- Kukk, Inga 2002a.** Eesti kirjakeele seisundi uuring. Õiguse ja halduse keele valdkonnauuringu aruanne. Tartu: Eesti Keele Sihtasutus;

http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/40633/Keel_Kirjakeel_Valdkonna_uuring.pdf?sequence=1. Vaadatud 22.01.2015.

Kukk, Inga 2002b. Õiguse ja halduse keel – seisund ja väljavaated. – Õiguskeel 5, 5–12.

Kull, Irene 2005. Euroopa Liidu eraõiguse ühtlustamise mõju eesti õiguskeele kujunemisele – Õiguskeel 4, 20–27.

Kull, Rein, Henn Saari 1996. Riigikeel, võõrkeel, ametikeel, asjaajamiskeel, ametlik keel. – Õiguskeel 2, 37–40.

Kull, Rein 2000. Kirjakeel, selle allkeeled ja stiilivaldkonnad. – Kirjakeel, oskuskeel, üldkeel. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 11–13.

Laffranque, Julia 2000. Euroopa Liit – segaste mõistete paradiis (1). – Õiguskeel 4, 19–27.

Lappi-Seppälä, Jyrki 2008. Soome keel Euroopa Komisjonis. – Euroopa Liidu keel kui meie ühine keel. Koost. ja toim. Katrin Hallik, Katre Kasemets. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 22–26.

Leemets, Tiina 2003. Inglise laenud sajandivahetuse eesti keeles. – Keel ja Kirjandus 8, 571–584.

Leemets, Tiina 2011. Võõrmõjud võõrsõnavaras. – Õiguskeel 4, 63–67.

Leemets, Tiina 2012. Inglise laenud ja eesti semantika. – Sõnaga mõeldud mõte. Pühendusteos Tiiu Ereltile 20. aprillil 2012. Eesti keele instituudi toimetised 14. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 76–90.

Liivaku, Uno 1996. Õiguskeel on kirjakeele osa. – Õiguskeel 3, 4–6.

Liivaku, Uno 2002. Võõrsõnatarvituse karidel. – Õiguskeel 1, 43–46.

McMahon, April M. S. 1999. Understanding Language Change. Cambridge: Cambridge University Press.

Mereste, Uno 1995. Seaduskeele struktuur sotsiolingvistika seisukohast vaadatuna. – Õiguskeel 5, 8–15.

Mereste, Uno 2000. Oskuskeel ja seaduste keeleline rüü. Artikleid ja lühiaurimusi. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

- Mihkla, Kadi 2010.** Võõrsõnad Eesti õigusaktides ja Euroopa Liidu õigusaktide tõlgetes. Magistritöö. Tallinna Ülikool, Germaani-Romaani Keelte ja Kultuuride Instituut.
- Mäekivi, Helika 2004.** Moesõnad. – Oma Keel 2, 63–67.
- Mäekivi, Helika 2010.** Üheülbalised eurosõnad. – Et lugeja võiks tulla. Koost. ja toim. Katrin Hallik ja Katre Kasemets. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 7–39.
- Nemvalts, Peep 2008.** Võõrastav eesti keel. – Oma Keel 2, 39–42.
- New Oxford American Dictionary (3 ed.) 2015.** Ed. by A. Stevenson and C. A. Lindberg. Oxford: Oxford University Press; <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780195392883.001.0001/acref-9780195392883>. Vaadatud 17.03.2015.
- Piehl, Aino 2012.** Ametikeelehoole Soomes. – Selged mõtted, selge keel. Koost. ja toim. Katrin Hallik ja Katre Kasemets. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 20–47.
- Pisuke, Heiki 2013.** Eurokeelest, eurotekstide tõlkimisest ja tõlkijatest. – Riigikogu Toimetised 27, 9–20.
- Raadik, Maire 2008.** Võõrad võõrsõnad. – Keelenõuanne soovitab 4. Koost. ja toim. M. Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 43–63.
- Raadik, Maire 2010.** Mida küsitakse võõrsõna tähenduse kohta. – Keelekosti kodumaalt: kümme aastat Peterburi keelepäevi. Koost. Jüri Valge. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 102–110.
- Raiet, Erich 1961.** Inglise laensõnade kuju tänapäeva eesti kirjakeeles. – Keele ja Kirjanduse Instituudi uurimused VI. Eesti NSV Teaduste Akadeemia. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 154–189.
- Raiet, Erich 1966.** Võõrsõnade kuju sõltuvus lähte- ja vahendajakeelest tänapäeva eesti kirjakeeles. Väitekiri filoloogiateadmiste kandidaadi kraadi taotlemiseks. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut; <http://dspace.utlib.ee/dspace/handle/10062/40499>. Vaadatud 23.01.2015.
- Randlane, Triin 2009.** Terminoloogiatöö Euroopa Komisjoni eesti keele osakonnas ja Euroopa Liidu terminibaas IATE. – Kas eurotekstides on kohta ilusale ja selgele keelele? Koost. ja toim. Katrin Hallik, Katre Kasemets. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 52–63.

- Rätsep, Huno 2002.** Sõnaloo raamat. Tartu: Ilmamaa.
- Saari, Henn 1980.** Omasõna ja võõrsõna paarid eesti oskussõnavaras (1). Eelduste loomine. (Järg). – Keel ja Kirjandus 12, 737–743.
- Saluäär, Hille 2003a.** Võitlus udutamisega. – Õiguskeel 1, 46–49.
- Saluäär, Hille 2003b.** Seitse aastat Euroopa Liidu õigusaktide tõlkimist. – Riigikogu Toimetised 8, 210–214.
- Sedrik, Meeli 2008.** Eesti keel Euroopa Liidu tekstides. – Euroopa Liidu keel kui meie ühine keel. Koost. ja toim. Katrin Hallik, Katre Kasemets. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 37–54.
- Selge keel;** www.selgekeel.ee. Vaadatud 24.04.2015.
- Sootak, Jaan 2005.** Euroopa õiguskeelt tehakse Eestis. – Õiguskeel 4, 27–31.
- Tomusk, Ilmar 2008.** Eesti keel avalikus ruumis. – Õiguskeel 3, 1–5; http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/ilmar_tomusk_eesti_keel_avalikus_ruumis.pdf. Vaadatud 23.01.2015.
- Tomusk, Ilmar 2009.** Eesti keel on okei. – Keel ja poliitika II: artiklid ja ettekanded 2003–2009. Toim. Tiina Hallik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 82–85.
- Uibokand, Kristi 2014.** Euroopa Liidu ametlike dokumentide eestikeelsetes tõlgetes esinevate probleemide analüüs. Magistritöö. Tartu Ülikool, germaani, romaani ja slaavi filoloogia instituut.
- Van der Horst, Kees 2008.** Keelte roll Euroopa Liidus. – Euroopa Liidu keel kui meie ühine keel. Koost. ja toim. Katrin Hallik, Katre Kasemets. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 9–13.
- Vettik, Aime 1996.** Oma ja võõras. – Õiguskeel 5, 4–7.
- Vettik, Aime 1997.** Variatiivsus õiguskeeles. – Õiguskeel 2, 10–15.
- Vettik, Aime 2009.** Õiguskeele kaks arenguteed. – Õiguskeel 2, 1–4; http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/aime_vettik_oiguskeele_kaks_arenguteed.pdf. Vaadatud 22.01.2015.
- Võõrsõnade leksikon 2012.** Koost. Eduard Vääri, Richard Kleis, Johannes Silvet, Tiina Paet ja Tuuli Rehema. Peatoimetaja Tiina Paet. 8., põhjalikult ümber töötatud trükk. Eesti Keele Instituut, Kirjastus Valgus.

ÕS 1976 = Õigekeelsussõnaraamat 1976. Toim. R. Kull ja E. Raiet. Koost. T. Erelt, R. Kull, V. Põlma, K. Torop. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus.

ÕS 1999 = Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999. Toim. Tiiu Erelt. Koost. Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik, Tiiu Erelt. Teine, parandustega trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

ÕS 2013 = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2013. Toim. Maire Raadik. Koost. Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus; <http://www.eki.ee/dict/qs/>. Vaadatud 30.01.2015.

New English semantic loans and loanwords in Estonian legal and administrative acts. Summary

This Master's thesis explores influences of the English language in Estonian legal and administrative documents. Apart from being the main source language for new words in Estonian its impact can also be seen in attributing new meanings to existing words.

The first aim of the thesis is to present and analyse Estonian words which have undergone semantic changes due to the influence of English, therefore the subject field of the thesis is lexicology. This research shows the state of legal and administrative language in Estonian regarding English loans and how are these in accord with the Estonian linguistic standard. More specifically, the purpose of the thesis is to analyse semantic shifts in words – whether the meaning has broadened, narrowed or become more negative (pejorization) or positive (meliorization). The second aim is to present (more recent) foreign words in Estonian which are also influenced by the English lexicon. Foreign words borrowed from English which are equivalents to Estonian native words seldom denote something new in the target language and therefore tend to substitute native words. This thesis gives an overview of such lexemes preferred to be used instead of semantically equal native vocabulary and also aims to see if these words occur in Estonian dictionaries or whether they are temporary loanwords.

The words have been collected from two types of documents – 20 legal acts (issued in 2014) and 20 administrative acts (issued in 2005–2014). The legal acts are translations from English into Estonian and the administrative acts have been written in Estonian. The legal acts (regulations and directives) have been selected from the European Union web-page Eur-Lex. Administrative acts are public development plans selected from the web-page of the Estonian government. All acts deal with very different topics. The analysis is based on various dictionaries (some older and newer editions were studied for comparison) to view the semantic change from the denotative meaning and compare its equivalent's meaning in the English language.

The analysis consists of three parts. The first part involves semantic loans in Estonian native vocabulary, the second part in foreign vocabulary, more specifically in

international vocabulary. Altogether there are 70 semantic loans of which 2 appear only in legal acts and 46 only in administrative acts. Semantic loans that come from English language prototypes are therefore more commonly used in administrative acts. These acts, however, are written in Estonian but they also use source materials written in English. Of these 70 semantic loans 16 occur in native vocabulary and 54 in international vocabulary. As these numbers show, the meaning changes much more often in international vocabulary, which can be a result of not knowing the entire meaning of a foreign word or assuming its similar structure denotes the same in both languages. As seen from example sentences given in the thesis, both terms and general words can undergo semantic broadening. In this paper the meanings have only broadened, which in the case of terms means they have come into use in the general vocabulary. General words with multiple meanings can also broaden their semantics even further. However, the example sentences illustrate that broadening the range of meanings make words vague or even confusing. This is why some words are not recommended to be used in those new meanings according to the Estonian linguistic standard. Some of the analysed words show that semantic shifts also bring about changes in government, collocation and contribute to personification when it is uncommon for the target language.

The third part of the analysis involves foreign vocabulary (international words) in Estonian as substitutes for native ones, altogether 21 words. Most of the foreign words used in these documents can be found in Estonian dictionaries. Although these types of words are more prone to be borrowed than semantic loans, for example in translating, there are only 5 words in this research that have been formed as a result of linguistic creativity. Similarly to semantic loans, foreign words are mostly found in administrative acts (18 out of 21). There may be many reasons why a foreign word is preferred instead of its native equivalent, such as a shorter form, concreteness, status, frequency of use, etc. However, the foreign words collected from these acts show the opposite – they are longer, most of them are less-known words and in addition, their meanings are more general.

Both semantic loans and foreign words are not always necessary in the target language, mainly due to the fact that they contribute to vague meanings and often

substitute native equivalents. According to the newest edition of the dictionary of standard Estonian, 24 out of 70 semantic loans and 6 out of 21 foreign words are noted inadvisable. Nevertheless, most of them are not novel words in Estonian and find use in these borrowed meanings or instead of native words commonly and especially in administrative acts.

The influence of the English language on the introduction of new foreign words in Estonian is the most apparent in the addition of new foreign words as obvious loans in the target language, but also in changes of semantics which are not as noticeable. As an important source language in the world, its influence on other languages and the changes it brings along in semantics, syntactics, lexicology and so on should be a topical issue worth investigating in the future, as well.

Lisad

Lisa 1. Laentähenduste esinemus materjalis ja sõnaraamatutes

Tähenduslaen ja allikmaterjal ¹	ÕS 1976	VL 1978	ÕS 1999	VL 2012	ÕS 2013	AMSS 2013	IATE
agent (H)	T	T	T	T	T	–	..
ambitsioonikas (H)	–	–	T	T	T	L	..
arhitektuur (H)	T	T	T	T	T	–	..
atraktiivne (H, Õ)	–	–	L	L	L	L	–
atraktsioon (H)	T	T	T	T	T	–	..
delegeerima (H, Õ)	T	T	T	T	T	–	L
depositoorium (H)	–	–	T	T	T	–	..
dialog (H, Õ)	T	T	T	T	T	–	L
disain (H)	T	T	T	T	T	L	..
disainima (H)	–	–	T	T	T	L	..
doonor (H)	T	T	T	T	T	–	..
doonorlus (H)	–	–	T	T	T	–	..
drastiline (H)	T	T	T	T	T	L	..
ebaproportsionaalne (H, Õ)	T	–	T	T	T	L	–
ekspertiis (H)	T	T	T	T	T	L	..
ergutama (H, Õ)	T	..	T	..	T	L	T
eskaleeruma (H)	–	T	T	T	T	T	..
fookustama/fokuseerima (H)	T	T	T	T	T	L	..
horisontaalne (H, Õ)	T	T	T	T	T	–	L
indikatiivne (H)	(–)	–	–	T	L	L	..
indutseerima (H)	T	T	T	T	T	L	..
instrument (H, Õ)	(–)	T	T	T	T	L	L
intelligentne (H)	T	T	T	T	T	–	..

¹ Sõnale järgneb sulgudes lühend, mis näitab keelendi esinemust allikmaterjalis (H – haldustekstid (arengukavad, strateegiad), Õ – õigustekstid (määrused, direktiivid)). Kui sõna sõnaraamatus ei esine, on see märgitud kriipsuga. Kui sõna tähendusseletust ei selgu, on miinusmärk sulu sees. Täht „T“ märgib sõna esinemust sõnaraamatus ainult tavatähenduses. Täht „L“ märgib sõna esinemust ka lisatähendus(es). Kahe punktiga tähistatakse juhtumit, kus sõna mitteesinemine allikas on oodatav.

intuitiivne (H)	T	T	T	T	T	L	..
interventsioon (H)	T	T	T	T	T	-	..
investeerima (H, Õ)	T	T	T	L	T	-	T
investeering (H)	T	-	T	T	T	-	..
juhtiv (H)	-	..	T	..	T	L	..
kaardistama (H)	T	..	T	..	L	L	..
katalüsaator (H)	T	T	T	T	T	-	..
kindlustama (H, Õ)	(-)	..	L	..	L	L	T
kogukond (H)	(-)	..	T	..	T	L	..
kontroll (H, Õ)	T	T	L	T	L	-	T
kontrollima (H, Õ)	(-)	T	L	T	L	L	L
kontsept (Õ)	T	T	T	T	T	-	-
käivitama (H, Õ)	T	..	T	..	T	L	L
longituud- (H)	-	-	-	T	-	L	..
lähenemine (H, Õ)	(-)	..	L	..	L	L	L
lülitama (H)	T	..	L	..	L	L	..
missioon (H)	T	T	T	T	T	-	..
operaator (H)	T	L	L	T	L	-	..
operatiiv- (Õ)	T	-	T	T	T	-	L
opereerima (H)	T	T	T	T	L	L	..
panustama (H)	T	..	T	..	T	-	..
period (H)	T	T	T	T	L	L	..
personaliseerima (H)	-	-	-	-	L	L	..
piloot- (H)	T	T	L	L	L	L	..
raport (H)	T	T	T	T	T	-	..
reaktiivne (H)	T	T	T	T	T	-	..
referents (H)	-	T	T	T	L	-	..
regulaator (H)	T	T	T	T	T	-	..
regulatsioon (H)	T	T	T	T	L	L	..
remiksima (H)	-	-	-	T	T	-	..
resolutsioon (H)	T	T	T	L	L	L	..
ressurs (H, Õ)	T	T	L	L	L	L	L
signaal (H)	T	T	T	T	T	L	..
simulaator (H)	-	-	L	L	L	-	..
sisend (H)	(-)	..	T	..	T	L	..

(sisse) programmeerima (H)	T	T	T	T	T	–	..
struktuur (H)	T	T	T	T	T	L	..
tehnoloogia (H, Õ)	T	T	L	T	L	L	T
test (H, Õ)	T	T	L	L	L	L	L
testima (H, Õ)	–	–	L	L	L	L	L
tundlik (H, Õ)	(–)	..	T	..	L	L	L
unikaalne (H)	T	T	T	T	T	L	..
võimekus (H, Õ)	T	..	T	..	T	L	L
võtme- (H, Õ)	(–)	..	L	..	L	L	L
väljakutse (H, Õ)	(–)	..	L	..	L	L	–
väljund (H, Õ)	(–)	..	T	..	T	L	L
äärmiselt (H)	(–)	..	L	..	L	L	..

Lisa 2. Võõrsõnade esinemus materjalis ja sõnaraamatutes

Võõrsõna ja allikmaterjal ²	ÕS 1976	VL 1978	ÕS 1999	VL 2012	ÕS 2013	AMSS 2013	IATE
agregeerima (H)	–	–	–	–	–	+	..
allokeerima (Õ)	–	–	–	–	–	+	+
bilateraalne (H)	+	+	+	+	+	+	..
genereerima (Õ)	+	+	+	+	+	–	–
indikaator (H)	+	+	+	+	+	–	..
initsiatiiv (H)	+	+	+	+	+	+	..
inkorporeerima (H)	+	+	+	+	+	–	..
innovatiivne (H, Õ)	–	–	+	+	+	+	+
innovatsioon (H, Õ)	–	–	+	+	+	–	+
kontsentreerima (H)	+	+	+	+	+	–	..
kumuleerima (Õ)	+	+	+	+	+	–	+
monitoorima (H)	–	–	+	+	+	+	..
monitooring (H)	–	–	+	+	+	+	..
preventiivne (H)	+	+	+	+	+	+	..
proaktiivne (H)	–	–	–	+	+	+	..
(üंबर) profileerima (H)	+	+	+	+	+	+	..
remedieerima (H)	–	–	–	–	–	–	..
segment (H)	+	+	+	+	+	–	..
sektoraalne (H)	–	–	–	–	–	+	..
superviseerima (H)	–	–	–	+	–	+	..
supervisioon (H)	–	–	–	+	–	+	..

² Sõnale järgneb sulgudes lühend, mis näitab keelendi esinemust allikmaterjalis (H – haldustekstid (arengukavad, strateegiad), Õ – õigustekstid (määrused, direktiivid)). Kui sõna sõnaraamatus ei esine, on see märgitud kriipsuga, kui esineb, siis plussmärgiga. Kahe punktiga tähistatakse juhtumit, kus sõna mitteesinemine allikas on oodatav.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina

(*autori nimi*)

(sünnikuupäev:

)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

(*lõputöö pealkiri*)

mille

juhendaja

on

(*juhendaja nimi*)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus/Tallinnas/Narvas/Pärnus/Viljandis, _____ (*kuupäev*)